

Politikai
röpiratok.

172.

172
1566

TANULMÁNYOK

A

POLGÁRI MAGÁNJOGI CODIFICATIO TERÉN.

IRTA

SUHAYDA JÁNOS,

JOGTUDOR, KÖZ- ÉS VÁLTÓÜGYVÉD, JELENLEG A NMLGŰ MAGYAR
KIR. HELYTARTÓTANÁCS TANÁCSOSA, A PESTI KIR. ÁLLAMTUDOMÁNYI
ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTMÁNYNAK ALELNÖKE, A BIRÓINAK VIZSGÁLÓ,
A M. AKAD. LEVELEZŐ TAGJA.

(A Jogtudományi Közlöny 1866. évi 8. stb. számaiban megjelent czikkek
egybegyűjtve.)

6.

PESTEN,
KIADJA GRILL KÁROLY.
1867.

6. 15732. 02. 6. 14

DE BALLAGI GÉZA.

MÁSODLAT
A M. N. MUZEUMI
SZÉCH. ORSZ.
KÖNYVTÁRBÓL

A. M. N. MUZEUMI
KÖNYV-
TÁRÁBÓL

Pest, 1867. Nyomatott Émich Gusztáv, m. ak

Ama mérhetlen horderejű feladatok között, melyeknek megoldása jelen átalakulási korszakunkra nehezedik, összes anyagi és alaki jogunk codificatiója az első sorba tartozik.

Eltérve egyelőre az indokoknak, melyek ezen nálunk már rég óta táplált ohajtást a jelen idő szerint követelménynyé emelték, — részletes fejtegetésétől, már maga azon általános hangulat, melyben e követelés nyilvánul, annak alaposságát de egyszersmind visszautasíthatlan voltát tanúsítja.

A polgári magánjogi codificatio — mint a jelen tanulmányok tüzetes tárgya — a nagy feladatnak, mely összes jogi életünkre kiterjed, csak egy részét képezi, de lényegileg főrészét, mert a magánjogi törvények tüzik ki azon tért, melyben a tulajdon eszméje valósul, melyben él, és jogosan mozog, ennek tehát mint a polgári magánjogi élet sarkeszméjének a hozzá kisebb nagyobb rokonságban álló jogintézményekkel kapcsolatos és összhangzó szabályozása

s meghatározása minden törvényhozás főfeladatát képezi.

Hogy az ezen iránybani alapvető munkálkodást mikép kezdjük, és folytassuk, hogy a siker kilátásba helyeztethessék, ezek azon fő nézponok, melyeket eleve megállapítani és következetesen szem előtt tartani mulhatlanul szükséges.

Egy perczig sem szabad kétkednünk, hogy azok, kik e feladat megoldására egyelőre hivatva lesznek, önzéstelen kebellet, bő ismeretek és tapasztalatok birtokával és feláldozó munkakészséggel fognak nyulni azon összekuszált esomóhoz, mely jogi multunkat és jelenünket képezi, hogy megtalálhassák azon fonalak végét, melyek a jövőhez köthetők; de a czélt csak akkor lehet biztos kilátásba helyezni, ha minden illetékes oldalról a lehetőségig buzgó támogatásban részesülendnek, melyet nyújtani mindazokra nézve, kik arra magukban bármily csekély erőt éreznek, polgári köteleesség lévén, jelen igénytelen tanulmányok megjelenése is csupán és egyedül az imént mondott szempontból várja a méltánylatot.

És miután már őseink is Salustiusként: „Majores nostri neque consilii, neque audacia eguere, neque superbia obstabat, quominus aliena instituta, simodo proba erant, imitarentur . . . quod ubique apud so-

cios aut hostes idoneum videbatur, cum summo studio domi exequebantur, imitari, quam invidere bonis malebant“ — mi bár idegen eredeti, de alkalmasnak találtatott, gondosan követték, s nemzeti intézményeinkhez idomitva átültették, és ezen eljárást korunk a nemzetek közti szorosabb összeköttetésnél a sűrűn jelenkező közlekedési viszonyoknál fogva még inkább szükségessé teszi, annál kevésbbé mellőzhetjük a codificatio terén más mivelt államok s nemzetek általagy az alak mint a rendszer és a jogélet jelenségei készletének felhasználása körül kifejtett tevékenységnek tanulmányozását, minél bizonyosabb, hogy a codificatio feladatának megfejtése csak az újabb kori jogtudományi és törvényhozási vívmányoknak gondos szem előtt tartásától s azok gondos összehasonlítása és mérlegezése folytán nyert eredményektől feltételeztetik.

Szólunk tehát legelőbb is azon körülmények-és indokokról, melyek a codificatiót általában kívánatosá, sőt szükségessé teszik.

Ezután áttérünk a francia, porosz és osztrák polgári törvénykönyvek keletkezési történetére, szerkesztésmódjára, főelveire és rendszerére; továbbá a némethoni újabb codificatioi munkálatokra, és ezek után végre hazai törvényeink egybegyűjtése, javítása és rendszeresítése körüli eddigi kísérletekre, törvényeink

és jogi készletünk összeállítására, és ezek folytán szándékunk polgári magánjogunk codificatiójának fő elveit rendszerét és tárgyait fővonásokban fejtegetni.

A társadalmi együttlétből keletkezett eleve igen egyszerű magánjogi viszonyok a mivelődés előrehaladtával mindinkább kifejlődtek, szaporodtak és szövevényesebbekké váltak, és szültek bizonyos jogszabályokat, melyek elején csak egyeseknél jelenkezve később közösekké, végre egyetemesekké váltak, elannyira, hogy sem egyénekhez, sem térhez vagy bizonyos osztályokhoz kötve, hanem az emberiség természetéből következően, hasonló körülmények és viszonyok közt mindenütt érvényt szereztek maguknak. Innét származtak a polgári magánjogi viszonyokat szabályozó ama sarkelvek és szabályok, melyekre nézve a mivelődésben előrehaladt népek és nemzetek lényegileg megegyeznek.

Ezen elvek és szabályok azonban eredeti egyszerűségökből és föltétlen természetökből gyakran kivetköztetve, egészen más alakot és szétágazó irányokat vettek a fejledező különféle körülmények és viszonyok nyomása alatt; mert majd maguk azon népek, nemzetek, melyek azokat eredetileg hoszszu

szokás útján megállapították, utóbb szintén ez uton módosították, változtatták, eltörölték, majd ezen hatáskört akarva, nem akarva más tekintélyek kezeibe tették le; miből az következett, hogy sok, mi előbb bizonyos jogviszonyokban jogos vala, ilyen lenni megszűnt, habár a természetes igazság mellette szól vala, mégis kényszerült engedni az erőnek, a hatalomnak, mely azt feltétlen jogosságától megfosztva, a viszonyok változó alakjaihoz idomította, és mint ilyent kötelező erőre emelte.

Minél távolabb esett az emberiség és társadalmi együttlét eredeti egyszerűségétől, annál különfélebb tényezők merültek fel, melyek azt, mi régebben jogos és czélszerű vala, megváltoztatták, újabb jogviszonyok keletkezésével újabb jogszabályok váltak szükségessékké, vagy a kornak nyilvánuló szelleme szerint kívánatossá. Innét származtak a törvényeknek oly sokféle nemei és fajtái, melyeket majd minden nemzetnek fejlődési, illetőleg mivelődési történetében tapasztalnunk jutott.

Minden nemzetnél a szokáson mint legrégebbi eredeti törvénytáron kívül még számos írott törvények is voltak, melyeket a nemzetek, illetőleg államok különféle szervezeténél fogva azon egyesek, testületek hoztak, kik és melyek a törvényhozó hatalmat gyakorolták.

Ily irott törvények néha már egy egészbe foglalva adattak ki, majd az előbbieket is, a mennyiben célszerűnek látszott, megváltoztatva, módosítva, majd ujakkal felváltva. Ily gyűjtemények jobbara Corpus juris, Codex, Lex, vagy Breviarum elnevezés alatt a régi időkből ismeretesek. Sőt magok a szokás által behozott jogszabályok is idővel írásba foglaltattak, és külön gyűjteményekben különféle elnevezés alatt tartattak fenn a hatóságoknál és némely magánosoknál főleg a könyvnyomtatás feltalálása előtt. E gyűjtemények azonban ugy az irott mint a szokásos törvényeket illetőleg majd köztekintély, majd csupán magán szorgalom útján keletkeztek, és a jogviszonyok elhatározásánál néhol ez utóbbiak az előbbiekhöz hasonló érvénnyel használtattak.

A két anyajognak, t. i. a canon-és római jognak később még azon szerenese is jutott, hogy majd mint elfogadott bevett, majd mint segéd jogikutfő szolgált több államokban, — mint alább látni fogjuk — különben saját honi törvényeik és törvényszokásaik mellett.

Hogy az ekként egy és ugyanazon államban érvényben álló különféle törvények és jogszabályok egybegyűjtésére már régibb időkben is különféle kísérletek és sikeres lépések is történtek, azt az egyes államok törvényeinek története tanúsítja, de alább is

tapasztalni fogjuk. De ezek csak arra czéloztak, hogy a szokásos törvények is írásba foglaltassanak, hogy a szétszórt különféle törvények, statutumok alkalmazás könnyítése tekintetéből egybegyűjtessenek, hogy így aztán ugyanazon állam polgárai annak egyes részeiben vagy helyein érvényben álló törvényeket és jogszabályokat könnyebben megismerhessék, megkülönböztethessék és emlékezetben megtarthassák.

Arra azonban, hogy a törvények bizonyos tárgy- és sorrend szerint és csak az élők gyűjtessenek egybe, és az egyidejű jogélet kívánalmaihoz idomítottassanak, a hiányok, miket a fejlődöttebb jogviszonyok határozatlan jogi természeté okozott, pótoltsanak, szóval: hogy a polgári magánjogi életet szabályozó törvények egy a tudomány követelményeinek is megfelelő rendszeres gyűjteménybe „törvénykönyv-“ vagyis Codexbe foglaltassanak, és abban egyszersmind azon viszony is határozottan kifejeztessék, melyben az eddigi jogi kutfők az új törvénykönyv irányában állni fognak, vagyis azoknak a jövőbeni tekintélye iránt is intézkedve legyen: csak a XVIII-ik században látjuk a határozott és már századunk elején sükerre is vezetett lépéseket.

A codificationak valódi iránya kezdő pontját tehát a XVIII. század utolsó negyedében találjuk;

ekkor keletkezett a porosz Landrecht, ez időben vetettek meg alapjai az ausztriai közönséges polgári törvénykönyvnek, és a francia codexeknek.

E három codex megjelenésének lehet tulajdonítani azon munkásságot, melyet a többi nem csak európai, hanem más világrészbeni államok a codificatio terén azóta kifejtettek, mely munkásság szülte azon számos javaslatokat és terveket, melyek nagyobb részben már létesítettek is, és a jogéletnek átadattak.

Jelesen már életbe léptetett polgári magánjogi törvénykönyvet illetőleg codexet kaptak

1811-ben Vaadt canton

1824-ben Luisiana

1826-ban és ismét 1852-ben Argau

1832-ben Tessin és Luczern

1834-ben Freiburg és Massachuset

1838-ban Németalföld

1839-ben Sardinia

1847-ben Solothurn

1851-ben Vallis

1855-ben Zürich

1863-ban Szászország.

Munkában vannak: a hesseni nhgéi, a bajor, a belga Codex. Legújabbán pedig Spanyolhonban is

új polgári törvénykönyv tervezete felett készülnek tanácskozni.

Az imént felsorolt kész codexeknek azonban, kivéve a legujabbakat, mint alább látni fogjuk, a francia és ausztriai codex majd alapul, majd mintául szolgált.

Lássuk tehát a három első és fő Codexeket egyenként: miként keletkeztek, mily rendszerre mutatnak, mily elveken és irányokon alapulnak, és az illetékes körök felőlük mily véleményben vannak.

A francia polgári magánjogi codex.

I.

A polgári törvénykönyv (Code) életbeléptetését megelőzte időben Franciaország törvények tekintetében kétfelé volt szakadva; egyik fele a szokást, másik az írott törvényeket követte, innét voltak az elnevezések is: „pays du droit coutumier“ — „du droit écrit.“

Az általános szokások számát, melyek divatosak, az írók 180-nál többre teszik, melyek ismét a helyi szokások által korlátoltattak. Ezek egymástól annyira különböztek, hogy d'Aguesseau korlátnok Bourjon tervét, azokból általános törvényt szerkeszteni, kivihetetlennek találta, és sokan, kik Bourjon munkáját olvasták, d'Aguesseau véleményét osztják.

De maga az írott törvény is a helyek szerint különböző volt. Mert a parlamentek gyakorlata és a helyi szokások a római jogot, melyből az írott tör-

vény meritetett, kisebb nagyobb mérvben korlátozták, majd háttérbe szorították.

A szokásokon és irott törvényeken kívül és ettől függetlenül még más törvények is birtak kötelező erővel.

Kezdetben ugyanis a római jog mindenütt bizonyos tanokra, például a szerződésekre nézve, ha nem is birt épen törvényes erővel oly mérvben, hogy a vele ellenkező határozatok a felsőbb bíróságok által feloldattak volna, de legalább irott észjogként tekintetett, mint ilyen a bíróságokra nézve is irányul szolgált, és pótolta a formaszerinti törvényhozás hiányait, mely főleg a szerződésekkel nem sokat tördött.

Következtek lassan lassan az uralkodók parancsai, rendeletei, Ordonnance-ok, Edictumok, Declaratiók. Ezek majd csak némely amugy odavetett intézkedéseket foglaltak magukban egyes jogviszonyok felett; azonban némelyek bizonyos jogintézményeket is, például a végrendeleteket, ajándékozásokat felkarolták ugyan egészben és rendszeresen, de csak vagy formaszertüségük előírására, vagy kétélyek elosztására szorítottak; magát az anyagot meghatározták ugyan, de többféle alakulásainak fejtegetésébe nem bocsátottak. És mindezen intézkedések az irott törvények vagy szokásos elvekből in-

dulván ki, az érvényben levő szokások rendbeszedésével beelégedtek.

Végül a parlamentek is szabályrendeleteikkel a törvényhozás hiányait igen jelentős pontokban póolták, és azok mindegyike saját törvénykezési területére bizonyos elveket alapított meg.

1789-től kezdve több törvény hozatott, de nem a törvények egyenlővé tétele hanem javítása tekintéből indult ki. Az 1789-ki megszüntette a hűbéri rendszert, az 1792-ki a hitbizományokat. Némely új törvények új, előbb még nem létezett, jogintézményeket hoztak be, mint az 1792-ki a házassági elvást, u. a. évi a természetes gyermekek öröklési képességét. Végre némelyek az előbbi törvényeket megváltoztatták, mint az 1793-ki az öröklést és az ajándékozásokat, melyek azonban későbbi törvények által különféle korlátok közé szorítottak.

Hogy a dolgok e sora rossz és tarthatlan volt, azt a nemzet mélyen belátta, mivel a sokféle egymástól különböző, sőt egymással ellenkező törvények a magánjogi viszonyokban nemcsak nehezíték a közlekedést egy és ugyanazon nemzet polgárai közt, hanem magát az álladalmat is, melynek egy összetartó testületet kellett vala képeznie, mintegy több népekké szakgatták, és az állam egységének csak alképét mutatták, mert a nemzeti és tartományi, vi-

déki vagy helyi érdekek gyakran egymással ellentétben állottak.

Egy általános törvénykönyv tehát, mely a szétosztott, egymástól független, gyakran ellenkező, vagy legalább különböző törvény és szabályok halmazát egy általános rendszerbe foglalja, és ekként a különféleséget a lehetőségig egyenlősítse, egyike vala azon jótéteményeknek, melyekben Franciaország részesülhetett.

Azonban mielőtt a korszakra, mely e jótéteményt meghozta, tüzetesen átmennénk, tekintsünk egy kissé végig azon jelenségekre, melyek Franciaországban a törvények rendbeszedése s egyenlősítése körül a legrégibb időktől kezdve feltűnédeztek.

VII. Károly volt az első, ki áthatva a törvények egyenlőségének szükségétől, e célra egy tervet készített; és ezen terv az, melynek a szokások egybegyűjtését és szerkesztését köszönhetni. 1453-ban elrendelte, hogy a szokások azon tartományokban, melyekben a római jog nem vala érvényben, a mennyiben a népek emlékezetében fennvannak, feljegyeztessenek, minden tartományban a gyakorlat emberei által összeálltassanak, és megvizsgáltván a magas tanács és parlament által, megerősítessenek.

Dumoulin ezt csak előkészítő munkálatul tekintti arra, hogy az uralkodónak valódi szándéka, t. i. azokból egy általános törvény készítése eszközöltessék.

XI. Lajosnak is az vala kívánsága Philippe de Commines történetirő szerint, hogy Franciaországban egyenlő szokások, egyenlő súly és mérték uralkodjanak, és minden szokások francia nyelven egy szép könyvben megírassanak.

III-dik Henrik alatt Brisson presidens e tervet újból felkarolta, míg végre Lamoignon praesidens, korabeli jeles férfakkal tartott hosszas és tudományos értekezletek után, határozatait összegyűjté. Szándéka vala, Aguesseau szerint, ama roppant nehéz tervet valósítani, t. i. hogy minden szokások egyedüli általános törvényre visszavitessenek.

De mindezen tervek meghiusultak. Igaz ugyan, hogy különféle események is gátolták azokat, de inkább a dolgok akkori rendjén törtek meg, melyeknek eltávolítása még akkor igen messze vala.

„Mert míg Portalis szerint Franciaországban politikai különbség állott fenn a személyek között, míg nemesek és előjogosítottak voltak: a polg. törvénykönyvből nem lehetett azon megkülönböztetéseket és különbségeket kihagyni, melyek e politikai hiuságokon függöttek, és a családokban egy bizo-

nyos öröklési rendet hoztak létre, olyanok számára, kik a nélkül is egy sajátságos módon éltek az államban.“

A holt kéz, noha kisebb mérvben mint a nemesség, a francziákat az ország egy részében kétfelé osztotta, szabadokra és szolgákra; és a magánjogi viszonyokban ugyanazon különbségeket szülte, melyeket a nemesség.

A vallási intézményeknek a polgáriakra gyakorlott befolyása e nehézségeket csak növelte. Portalis szerint az ember állapotának az isteni szolgálatól, melyet követ, függetlennek kell lennie; de hogyan lehetett ily változást létre hozni, míg egy valóság uralkodó volt, egyszersmind államtörvényül ismertetett.

Mindazáltal a nemesség, a holt kéz és egy uralkodó vallás nem annyira akadályokat mint nehézségeket képeztek, és bár akadályozták a polgári törvények teljes egyszerűsítését, de az egyforma törvényhozás megalapításának ellen nem állhattak volna.

A nemesek jobbra a közönséges törvények szerint éltek csak az öröklési és gyámsági jog tekintetében vala különbség köztük és a nem nemesek közt. Nem vala tehát nehezebb ezen különbségeket egy új törvénykönyvben kifejezni, mint a régi szokások közé feljegyezni.

A szabadok és szolgák közti különbség nem gátolta a rómaiakat polgári törvényeik egybeszerkesztésében, megelégedtek avval, hogy e különbség jogi hatályait néhány czimekbe foglalták.

Az uralkodó vallás jogi hatása szinte beelégedhetett volna néhány czikkel, melyben kifejezést nyrendett.

Hogy mindez nem járt volna nehézségekkel, azt állítani egyáltalában nem lehet, de az még magában a törvényhozás javítását teljesen meg nem hiúsította volna.

A való és áthatlan akadály azonban a *tartományi szellemben* rejlett.

A különböző, Franciaországba idők jártával bekeblezett tartományok szokásaikat és törvényeiket magukkal hozták, melyeknek megtartása nekik megengedett; és ők ezen engedélyt jogként tartották sőt nem ritkán egyesülésök föltétesenként tekintették, némelyek e követelésöket szerződésekkel is birták támogatni, parlamentjeik az újítások elleni ellenkezést előjognak, sőt kötelességnek tartották.

A törvények egyenlőségét ily körülmények közt általános zendülés nélkül megkísérteni nem lehetett volna.

Eseménynek kellett tehát közbejöni, mely a

tartományi szellemet és egyidejűleg az egyéb nehézségeket, melyek a törvények egyenlősítését addig akadályozták, megsemmisítse.

1789. augusztus 4. éjjén, midőn a polgári és politikai jogegyenlőség kikiáltatott: a nemesi jogok megszűntek, sőt maga a nemesség is az 1790. június 9-ki decretum által megszüntetett. A fiági és elsőszülöttségi előjogok pedig az 1790. márcz. 14 és 1791. april 8-ki decretumok által eltöröltettek.

A holt kéz, a rabszolgaságnak ezen lealacsonyító maradványa, 1789-ki aug. 4. és 11. örökre eltöröltetett.

A kath. vallás uralkodó jellegét elvesztette, mert Portalis szerint „mindent tünnünk kell, mit a gondviselés tőr; és a törvény, a nélkül, hogy kutatná a polgárok vallási nézeteit, csak francziákat lássson, mint a természet is csak embereket lát.“ Csak így lehetett a törvényhozást világivá tenni.

A tartományi szellem megrázkódtatva aug. 4-ke éjjén, minden tartományok képviselőinek a helyi előjogokróli lemondása és Franciaországna országos területekre lett felosztása által elnyomatott. Megjelent az 1790-ki szövetség, hogy ezen szerencsés változásra a pecsétet reányomja, kinyitá a főket és sziveket, és az ország minden zugában csak az hallatott:

„Mi nem vagyunk többé bretagne-ok, nem orleansiak, nem párisiak, mi francziák vagyunk!“

És épen midőn semmi sem látszott annak utjában állni, hogy a francziák elvégre egyforma polgári törvények uralma alá jussanak : a forradalom, mely előbb minden akadályt elhárított, maga szolgált akadályul, ha nem is az új, de legalább is egy jó törvényhozásnak.

Az alkotmányozó gyűlés gondoskodását a törvények egyenlősítési feladata el nem kerülhette ; de megzavartatva az üléseinek vége felé történt események által, és felosztatva munkálatainak bevégzése előtt, e feladatot utódjainak kényszerült átengedni ; nagyobb ünnepélyességgül azt az állam alkotmány-levélébe is felvette, kimondván : *„hogy az egész birodalomra nézve általános polgári törvénykönyv készíttessék.“* (1791. I. cz.)

Ezen óhajtás azonban meghiusult. A törvényhozó gyűlés ugyanis a polgári nyugtalanságok miatt az állam felforgatásának forrongási szakában törvényhozási tervekkel csak gyéren foglalkodhatott.

A convent, bár pártokra szaggatva, mindamellett a polg. tvkönyvről meg nem feledkezett. Ez vállalta a feladat megoldását, majd okosságból, hogy azon elégedetlenséget, melyet a népben a május 31-ke okozott, kiengesztelje, vagy talán *„mivel az észnek*

is jutott egy pár pillanat, melyben szavát hallhatta.“ A francziák, kik elejénte féltek, hogy polgári törvényeik szerkesztése a képzelődő tudatlanságnak, a rendszerek és ujitások szellemének fog feláldoztatni, megnyugvással tették azt le egy férfiú kezébe, ki érde- mes volt arra, hogy e munkát szerencsésebb körülményekben előkészíthette.

Cambacères képviselő bátran elvállalta e veszedelmes munkát, mely nem volt egyéb, „*mint egy népnek érültségében bölcs törvényt ajánlani.*“ 1793. aug. 9-én terjesztette elő a polg. törvénykönyv tervét. Ezt némelyek ódonszerűnek, igen pozitívnek találván, újabb elveket, s addig nem ismert rendszereket sürgettek; nekik az akkori időben minden népeknél elfogadott jognézetekkel bíró jogtudósok arra, hogy az újjászülött Franciaországnak törvényeket alkotásának, képeseknek nem látszottak. Határozattá vált egy bizottmánynak bölcsészekből kinevezése, s ennek folytán a polgári törvénykönyv egy ideig nem is említették.

Cambacères képviselő 1794. szept. 9-kén egy új és rövid szerkezetet terjesztetett elő, melyből a convent néhány cikket elfogadott ugyan, de azok soha ki nem hirdettek, sem kötelező erőre nem emelkedtek. Sőt maga a convent is nem sokára bevégzte működését égetőbb gondok között, melyekhez

a polg. törvénykönyv nem férhetett, és így másodszor is félretétetett.

Az alkotmány harmadik éve néhány pillanatra nyugalmat engedett; ezt az ötszázak tanácsa használta a polg. törvénykönyv kidolgozásának újból felvételére. Cambacères 1796. jun. 14-én egy harmadik javaslatot terjesztett elő az 500-ak tanácsának, mely az elsőhöz hasonló volt.

Ez alkalommal már inkább alapíthatott saját bölcs nézeteire, noha mégis némely előítéleteknek itt-ott engednie kellett; minélfogva a tervezet nem egészen saját meggyőződését mutatja, mint ezt később a code szerkesztői bevallották; — mit ha követhetett volna, utódjainak alig hagyott volna hátra e téren tennivalót. Ezen javaslat, habár bírálát végezt a törvényszékekhez elküldetett, tárgyalás alá nem került.

Végre eljöttnek vélték az időpontot, melyben az új polg. törvénykönyv létrejövendett, ha 1797-ben azon esemény, mely az ötszázak tanácsának első megújítását előidézte, abból Cambacères képviselőt ki nem ragadja. Ez által egyszerre eltűntek a remények, és a megkezdett mű a következő 3 éven át csaknem teljesen a feledékenységnek lett átadva.

1800-ki novemb. 10-ke a tétlenségnek véget vetett. Ugyanazon törvény, mely az interregnumot el-

rendelte és a legfontosabb intézkedésekre szorított, megbizta a törvényhozó bizottmányt a polg. törvénykönyv előkészületeivel.

De ennek is a munkába csak belékezdnie jutott, mert a kormányzatban ismét és pedig lényeges változás történt, mi azonban a polg. törvénykönyv készítésére nézve egyedüli üdvös eseménynek tekinthető, elannyira, hogy az eddigi szükségessékké vált halogatásokat csak legkevésbé is sajnálni lehetne.

Az első consul fogta fel most ismeretes erélyével az annyiszor félbeszakított művet, és annak kidolgozására egy négytagu (Tronchet, Portalis, Bigot Préamenu és Malville) bizottmányt nevezett, — feladatánál kitűzván az addigi tervezetekben követett rendnek egybehasonlítását, azon tervnek, mely leginkább elfogadhatónak találtatnék, — meghatározását és ez után a polg. törvényhozás legfontosabb alapelveinek megvizsgálását.

E bizottmánynak köszönhetni a polgári törvénykönyv első tervét. Ha a mű terjedelmét, a czikkekbe letett bölcseséget, a szerkezet tisztaságát tekintjük, a sebesség, melyvel az létre hozatott, megfoghatatlan marad. A bizottmány 1800. július 18-án neveztetett ki, és feladatát 4 hó alatt megoldotta.

Mielőtt az államtanács tárgyalása alá bocsáttatott volna, sajtó útján közzé tétetett, hogy mindenki

hozzá szólhasson. „Minden állampolgár számolhatott — Mint Grenier tribun mondja — ismereteinek hálás elismerésére, és többen becsületbeli dolognak tartották a kormány szándékának megfelelni és megjegyzéseket tenni. Ezen eljárás a polgári törvénykönyv alkatrészeit mintegy *nationalizta*.“

A kormány pedig különösen a cassatioszék valamint a fölebbviteli törvényszékek tanácskozása alá bocsátotta. Ezek észrevételeiket megtették, melyek szintén sajtó útján közzé tétettek.

A hatóságoknak, melyek tanácsa kérdeztetett, — működésükben kifejtett buzgósága Portalis szerint tiszteletet érdemel. „A törvények alapszabályai feletti észrevételek és nézetek mindig hasznosak, ha több oldalról gyakorlott szakemberektől származnak.“

A törvényszékek és hatóságok észrevételeivel az előkészítő munkálat befejeztetett.

II.

Következett a szerkezet az államtanács által.

Az államtanács mindenek előtt törvényhozási osztályának adta ki a tervet előkészítő tárgyalás végett. Ez a bizottmány tervét szerkesztői közbejöttével megvizsgálta, hozzá sorozta a törvényszékek észrevételeit, és azután kivonta a címek terveit, ezeket egy-

másután Napoleon majd Cambacères elnöklete alatt az államtanács tárgyalása alá terjesztette. E tárgyalás folyamát az a felett Locré által, — kit ezennel követünk, — vezetett jegyzőkönyvek tanusítják.

Következett a törvénytervnek vagy javaslatnak a Tribunatus elé terjesztése. Ennek szervezete szerint a törvényjavaslatok az államtanács titkára által az illető osztálylyal közöltettek. Ha nekézségekre talált, vagy javítás módosítás látszott kívánatosnak: akkor értekezletbe lehetett bocsátkoznia az államtanácsnak azon osztályával, mely a javaslatot készíté; előbb a consulok egyikének, később a tárgyak minősége szerint a birodalom főkorlátnokának, vagy főkinestárnokának közbejöttével.

„A tribunatus eljárása, Simeon szerint, habár kevésbé fényes, de mélyebb vitatásokat tanusít, melyek noha a szónoki tehetségnek kevesebb tért engednek, de annál több hasznot eredményeznek,“ melyek az illető tárgyalási jegyzőkönyvekből kitűnnek.

Mielőtt az új polg. törvény javaslatai a törvényhozó-testület megerősítése alá bocsáttattak volna, kérdés támadt a felett: hogy ez mily alakban történjék, vajjon az egész egyszerre-e, és egy törvénykönyvben foglalva, vagy csak egymásután, egyenként, minden egyes czim, mint külön törvényjavaslat terjesztessék elő?

Az egésznek egy törvénykönyvbeni előterjesztése mindenestre előnyösebb lett volna az összefüggésnek és az egyes részek egymásrai hatásának könnyebb és csaknem átnézeti felfogása végett. De miután a törvényhozó-testületnek alapszervezete szerint feladata vala a törvényt minden módosítások- vagy változtatásokbai becsátkozás nélkül vagy egészen elfogadni, vagy elvetni: czélszerűbbnek találta az államtanács a polgári törvénykönyvet annyi törvényjavaslattal felosztani, a mennyire az egyes tanok szerint lehetséges. Ennélfogva a törvénykönyv minden egyes czimeit külön terjesztettek elő, és azok felett külön határozatott.

A polgári törvénykönyvnek e szerint egyenként előterjesztett czimeit egymás után és azon mérvben, a mint törvénynyé váltak, hirdették ki. Így például az I. Könyv I. czime elfogadtatott 1803. márcz. 5-én, kihirdettetett márcz. 15-én stb.

Felmerült azon kérdés is, vajjon tanácsos-e ezen törvényeket így egyenként meghagyni, vagy bizonyos terv és rend szerint beosztva egy törvénykönyvbe foglalni.

Ez utóbbi nézet mint a tudománynak rendszere könnyebb átnézet és alkalmazás tekintetéből követelménye győzött és leginkább Cambacéresnek köszönhető, ki az egyes czimeknek azok természetes

rendje szerint egy törvényttestbe leendő foglalása és ily alakbani hivatalos kiadása szükségét hatályosan sürgette, mi 1804. márcz. 21-én el is rendeltetett, és a törvénykönyv azon rendszerben, mint jelenleg is látjuk, hivatalos kiadásban e czim alatt „*Code civil des Francais*“ meg is jelent. Ujabb kiadása 1807. szeptember 6-ról „*Code Napoleon*“ czimmal a császársági és 1816. augusztus 3-dikről „*Code civil*“ czimmal a királysági kormányformától vétetett.

Mi az *alap- és irányeszméket* illeti, melyekből a francia polg. törvénykönyv kiindult, ezek Loaré szerint következők valának :

Mindent a lehetőségig egyszerűsíteni, a fölösleges törvényeket mellőzni, mivel ezek a szükségeseket gyöngítik, és a törvényhozás bizonyosságát s tekintélyét veszélyeztetik.

Az egyszerűsítés háttérbe szorítá azon különféle előitéleteket, melyek szerint majd az sürgettetett, hogy a törvénykönyv csak igen egyszerű és kevés intézkedésre szoritkozzék, könnyebb felfogás és megtarthatás czéljából ; majd, hogy a törvényben minden eset befoglaltassék, hogy a bírónak hivatása többre ne terjedjen, mint a törvénykönyvet felütni, a fenforgó esetet abban felkeresni, és a szerint eldönteni ; majd végre, hogy egészen új rendelkezéseket foglaljon magában, mintha az igazság-és bölcseségnek,

hogy nyilvánulhasson, épen e századot kellett volna bevárnia!

A fölösleges törvények mellőzése azonban ki nem zárhatja a szükségesek talán nagyobb számát, mint eleve szándékoltatott; mivel oly nagy állam, mint Franciaország, melyet a kor már előhaladt termelési műipari s kereskedési állapotban talált, egyszerű és fejletlen államot kielégítő törvényekkel meg nem elégedhetett! a törvények egyszerűsítése és a legkevesebb számra leszállításuk csak azon mérvig volt létesíthető, melyben a polgárokat legfontosabb ügyeikben szabály- és biztosíték nélkül hagyni nem lehet.

Mindent előrelátni akarni, elérhetlen czél. A pozitív törvények a természetes ész használatát a polgári jogviszonyokban helyesen soha sem pótolhatják. A társadalom szükségei annyira változók, a közlekedés az emberek közt oly tevékeny, a viszonyok oly különbözőek és számosak, hogy a törvényhozónak mindent előre meghatározni lehetlen.

Még magukban azon jogi doctrinákban is, melyek a törvényhozó figyelmét különösen magukra vonják, oly sok egyes pontok lehetnek, melyek a figyelmet elkerülik, vagy annyira változók, hogy törvényiszöveg tárgyául nem szolgálhatnak.

Ki fogja az idők és események hatását előre

kiszámíthatni, ki azt, mit csak a tapasztalás képes, egyelőre elméletileg felfedezni és megállapítani? Egy bármily tökélyű törvénykönyv nem tekinthető mindaddig bevégzettnek, miglen az előre nem látott jogkérdések ezrei a a bíróságok előtt fel nem merülnek. Mert az elkészített törvények egyelőre úgy maradnak, a mint megírva vannak, de az emberek nem nyugsznak, azok mindig tevékenyek, és ezen nem szünető tevékenység új viszonyokat, új ügyleteket és eredményeket idéz elő.

A tárgyakkal tehát egész tömege szükségkép fenmarad a szokás, szakférfiak vizsgálódása, fejtegetése, és a bírói belátás számára.

A törvénynek feladata a jog általános maximáit a jogviszonyok át- és beható szemügyre vételével megalapítani és a következtetésekben használható elveket felállítani, de nem azon egyes kérdéseknek fejtegetésébe bocsátkozni, melyek a felállított tanokból keletkezhetnek.

A bírói hatóságok és jogtudósok hivatása behatolni a törvények szellemébe és azok alkalmazását vezetni, irányozni.

Innét látjuk tehát, miként minden felvilágosított népeknél a törvények szentsége mellett és a törvényhozó felügyelete alatt alapszabályok, ítéletek

és a tudomány által egy kincstár képződik, mely a gyakorlat és a birói tárgyalások által tisztul, mely magát szüntelen gazdagítja a korszak minden ismereteivel, és mely régóta valódi segéd törvényhozásul tekintetett.

A jogtudósoknak azt vetik ellen, hogy a subtilitásokat, gyűjteményeket és commentárokat igen felhalmozták. Ez áll; de melyik művészet, melyik tudomány nem mutat hasonlót, és lehet-e az emberek egy osztályát arról vádolni, a mi általános betegsége az emberi léleknek? — Vannak idők, melyek tudatlanságra kárhoytatvák, mivel könyvek nincsenek, vannak ismét, melyekben nehéz okulni, mivel sok könyvek vannak!

Az írók, commentatorok és vizsgálók leginkább a jogtudomány terén érdemelnek kiméletet. Ezt beláthatni, ha a polgároknak egymással számtalani összeköttetését, a tárgyak folytonos fejlődését és haladását, melyekkel a hatóságoknak és jogtudósoknak foglalkozniok kell, az események és körülmények folyamát, melyek a társas viszonyokat oly sokfélekép irányozzák, végre a szenvedélyek és előnyök általános harezát tekintjük. Némelyik kiált a hajszálhasogatások és commentárok ellen, a ki személyes ügyben maga is a leghajszálhasogatóbb és émelítő commentatorrá válik.

Valóban kívánatos volna, ha a törvények minden esetek iránt intézkednének.

De egyes esetekre szóló intézkedés hiányát pótolja a régi teljesen alapos és fennálló szokás, hasonló esetekben a hasonló ítéletek és végzések szakadatlan sora, a közvélemény; és ha ezek ki nem elégítenének: az észjog őstételeihez kell folyamodni, mert ha a törvényhozó előrelátása korlátolt, a természet végetlen; ez áll elő mindenben, mi az embert illetheti.

Igen, de az vettetik ellen, hogy a nép nem képes e tömkelegben eligazodni, hogy tudhassa, mit tegyen, vagy kerüljön birtoka és jogai biztosítása tekintetében.

Azonban fogja-e a társadalom minden osztálya a bár legegyszerűbb törvénykönyvet is megérteni és felfoghatni! nem fognak-e a szenvedélyek mindig arra törekedni, hogy a törvények valódi értelmét elcsavarják? nem szükséges-e a tapasztalás arra, hogy a törvények bölcsen alkalmaztassanak, és melyik nemzetet elégítik ki hosszú időre az egyszerű és rövid törvények?

Tehát oly törvénykönyvnek lehetősége, mely eleve minden esetről intézkednék, és e mellett minden polgár által érthető lenne, tévedésen alapul.

Társadalmi állapotunk azon szerencsés helyzet-

ben van, hogy a jogtudósság oly tudományává lett, mely az elmét elfoglalja, az önzérzetnek hizeleg és a versenyt ébreszteni képes.

Az emberek egész osztálya magát e tudománynak szenteli és ezen osztály beavatva a törvények ta-naiba azon polgároknak, kik maguk nem képesek jogviszonyaikat intézni és védeni, tanácsadókat és védőket biztosít, egyuttal a birói hatóságok számára nevelő-iskolaként szolgál. Szerencse, hogy gyűjteményeivel, traditio útján átjuttatásával birunk oly szokásoknak, szabályoknak és elveknek, melyek a bírót készítik ma úgy szólni mint tegnap, ha csak az ismeretek előhaladta egy részről, másrésről a körülmények sajátsága eltéréseket nem tesz szükcségesekké.

Szerencse, hogy azon szükség, melybe a bíró jut, tanulni és nyomozni, az elébe tett jogügyet jól megvizsgálni, nem hagyja felednie, miszerint habár némi az ő okos belátására van is hagyva, nem egyszermind saját önfejűségére és akaratára van bizva; mert

A tudomány- és észhezi megszokás a hatalmat mérsékli és szeliddé teszi.

És mivel a bírónak illetőségi körébe eső minden ügyben határozni kötelessége: ha a felek barátságosan meg nem egyeznek, az állam, miután minden-estre előrelátólag törvényt nem hozhat, a bírót

állítja közējök, kinek határozata őket a magán elég tételtől visszatartja; és ez reájuk nézve sokkal hasznosabb, mint a vizsály folytatása, melynek következményeit és végét belátni egyikök sem képes. Sőt gyakran a világosan önkényes méltányosság is mindenetre jobb, mint a szenvedélyek folytonos hullámzása.

Több oldalról felhánytatott az is, hogy az új törvényhozásban mindennek újnak kell lenni; ezek az új törvénykönyvben nem látván egyebet, mint a római jognak, a régi alapelveknek és szokásoknak új átöntését, semmi magas nézetet nem találtak.

De bizonyos marad, hogy a merénylett ujtás gyakran csak csillogó hiba, melynek pillanatnyi fénye hasonlít a villámsugarhoz, mely csak azon helyet éri, melyet kivilágított.

Ovakodnunk kell a szellemnek, mely teremt, az ujtótól, mely felfogat és elferdít, felcserélésétől.

Solon és Lyeurg jogintézetei, melyek nekünk oly különösöknek látszanak, a népeknek, melyek számára adattak, szokásain alapulnak. Maga Solon megjegyzi, hogy egy népnek csak oly törvényeket lehet adni, milyeneket az elviselni képes.

Korunk a régítől különböző. Régente a nemzetek inkább elkülönözve voltak, és így kizárólag különös intézményekkel kormányozhatók; jelenben

azonban, miután a kereskedés a nemzeteket oly közel hozta egymáshoz, mint azelőtt saját városaikat; most, midőn ugyanazon művészetek, mesterségek, tudomány, vallás és morál az európai műveltebb népek közt a közösség bizonyos nemét képezi: a nemzet, mely sajátságos intézeteivel és maximáival magát elszigetelni kívánná, oly helyzetbe jönne, mely államrendszerét hátráltatná, hatalmát veszélyeztethetné, és vagy kénytelen lenne minden viszonyait felmondani, vagy ha azok fennmaradnának, ő magát fen nem tartatná.

Mi azon ellenvetést illeti, hogy a javaslat szerkesztői részben a római törvények, részben a régi szokások után dolgoztak, méltán kérhetőni:

Van-e nemzet, mely magának egy teljes, alapjában új, minden tekintet nélkül arra, mit előbb használt, szerkesztett polgári törvénykönyvet adott volna?

A történelem tanúsítása szerint, mely a törvényhozás tapasztalati természettanának tekintendő, mindentűtt a régi jó maximák, mint hosszú évek resultatumai, becsben tartattak.

Soha sem vetemült nép ama veszélyes vállalatra, hogy magát rögtön mindentől, miáltal képezetett, elválassza, és létét újból kezdje.

A XII. táblai törvények csak Róma ős királyai törvényeinek gyűjteményei valának.

Justinian és elődei Codexe szintén csak régibb törvények gyűjteményei.

Frankhonban de l'Hopitálnak, a jeles kancellárnak és XIV. Lajosnak rendeletei legbölesebb intézkedések kiszemelésére mutatnak, melyek szokásaikban, vagy a régi francia törvényhozás kincsei közt fellelhetők.

Mit tett egyebet II. Frigyes király, a bölesész, mint azon elveket és szabályokat, melyek reánk a rómaiaktól jutottak, s melyeknek egész Európa köszöni civilisatióját, rendszeresen össze állította.

Az u. n. „*Allgemeines Landrecht*“ a porosz tartományokra, mely legujabban látott világot, nagyobb kiterjedést, mint Frigyes törvénykönyve; de az általánosan elismert és elfogadott maximákat hiven és bölesen megtartotta, sőt még magukat a helyi szokásokat sem szüntette meg.

Azonban tagadni nem lehet, hogy az államok éltében bizonyos korszakok állhatnak be, melyekben az események a népek sorsát és helyzetét átváltoztatják, mint bizonyos elhatározó időpontok az egyesek kedélyhangulatát. Akkor lehet, sőt szükség üdvös javításokat létesíteni, akkor a jobb sorsba jutott nemzet a visszaélések nyomása alól kiszabadulván, új életet kezdhet.

De ily nemzetnek ekkor is, ha már hosszabb

idő óta művelt népek közt él, és első rangot foglal el, csak bölc s mérséklettel kell a javításokhoz nyulnia, és egy új nép erejével felemelkedve, a réginek teljes érettségét fentartania. Mert ugaron lehet a sarlót mindenütt használni, de művelt és vetett földön csak a gyomot kell irtani, mely a hasznos növényt elnyomná.

Polgári törvényhozásunkban elégségesnek tartottuk egy választóvonalt huzni azon változtatások közt, melyeket a birodalom jelen állapota igényel, s a valódi rend fogalmai közt, melyeket az idő s a népek tisztelete szentesített.

Az új theoriák csak egyesek rendszerei, a régi maximák az évszázadok szelleme.

A lángész kétség kívül eddig ismeretlen viszonyokat fedezhet fel, de csak az idő adhat a lángész teremtményeinek részvétet és elismerést; mert egyedül ez szoktatja az embert azon igazságok elfogadásához, melyek viszonyainkat tágitják és többféléstik. A törvényhozó nem ugorhat keresztül veszély nélkül rögtön oly nagy közbeeső téreket, annak ama korlátok közt, melyeket a belátások tényésztése kitűzött, kell megmaradnia, míg az események és tárgyak őt biztosítják, hogy megrázkódtatás nélkül haladhat elő azon ösvényen, melyet neki a lángész tört.

Hasznos mindent megtartani, mit nem kell

szükségkép lerontani; a törvényeknek a szokásokat kimélniök kell, ha ezen szokások nem bűnök. Gyakran úgy ítélnek, mintha az emberi nem minden pillanatban kezdődnék és végződnek, mintha a nemzedékek közt semmi összefüggés nem volna, holott a nemzedékek egymásba olvadnak, szövődnek és összevegyülnek egymásrai következésekben. A törvényhozó intézkedését mindentől, mi azt a világon honossá tenné, elszakítaná, ha a természetes viszonyokat gondosan nem tisztelné, melyek mindenkor a jelent a multhoz, a jövőt a jelenhez kisebb nagyobb mérvben kötik, és eszközlik, hogy egy nép, ha csak más-ként meg nem semmittetik, vagy, mi még annál is rosszabb, le nem nyugóztatik, soha sem szűnik meg magát bizonyos pontokig önmagával egyesíteni. Mi az újabb időkben a változásokat és javításokat igen nagyon megszerették. De ha az intézmények és törvények tekintetébeni tudatlanság századai a visszaéléseknek, akkor a bölcelem és ismeretek századai gyakran a kicsapongásnak nézőterei.

Mennyiben használták a polgári Codex alkotói a régi törvényeket, erről a javaslat bevezetése így nyilatkozik:

Az írott jog, mely a római törvényből áll, képezte Európát. Justinián gyűjteményének felfedezése őseinkre nézve a kinyilatkoztatás egy neme volt.

Épen ezen idő körül nyertek törvényszékeink szabatosabb alakot, s a rettenetes birói hatalom elveknek vettetett alá.

Az íróknak, kik a római jogot ép oly epével mint könnyelműséggel itélik meg, nagyobb része olyasmit ósáról, mit nem ért. Erről könnyen meggyőződhetni, ha azon törvényeket, melyek kiérdemlették az irott ész elnevezést, meg tudjuk azoktól különböztetni, melyek sajtáságos, a mieinktől eltérő és nekünk idegen intézményekben alapulnak, — így a Senatusconsulatumokat, Plebiscitumokat és az igazságos uralkodók Edictumait a Császárok Rescriptumaitól, melyek egy nemét képezik a kegy-majú tolazkodás által kikoldult törvényhozásnak, s melyek ama sok szörnyek udvaraiban kovácsoltattak, melyek Rómát megdöntötték és a törvényeket s határozatokat nyilvánosan áruba bocsátották.

Szokásaink közt kétségkívül olyanok is vannak, melyek mintegy előbbi barbárságunk lenyomatai; ellenben vannak olyanok is, melyek atyáink becsületére válnak, a nemzeti jellemet képezték, és jobb időkre méltók. Mi csak azoktól váltunk meg, melyeknek szelleme egy más szellem előtt eltűnt, melyeknek betűje a végetlen viszályok naponkénti kutforrása, és melyek az észszel épen úgy, valamint a mi erkölseinkkel ellenmondásban állnak.

Az újabb királyi rendeletekből mindazt megtartottuk, mi a társadalmak lényeges viszonyaiban, a közillet fentartására, a tulajdon és a közjó biztonságára használható.

Mi a nemzetgyűlés által kihirdetett polg. jogtanokból mindazt meghagytuk, melyek az államkötelességben történt nagyszerű változásokhoz csatolva, vagy a régi hibás intézmények feletti előnyösségüket kivívták. Vak előítéletek elől hátrálni nem kell. — Minden, mi régi, új volt; a lényeg abban áll, hogy az új intézményeknek azon erősségi és tartossági tulajdonságot megadjuk, mely őket arról, hogy megöregedhetnek vagy öregek lehessenek, biztosítani képes.

Mi az írott jog és szokások közt, ha szabad e kifejezéssel élni, egyességet kötöttünk, hogy mindeütt, hol lehetséges volt, intézkedéseiket megegyeztessük, vagy egyiket a másikával korlátozzuk a rendszer egységének megtörése és a közszellemnek elferdítése nélkül.

III.

Áttérünk már most a Code bel felosztására, vagyis rendjére.

Bevezető czim.

A törvények közzétételéről, hatályáról és alkalmazásáról általában.

Első könyv.

A személyekről.

- I. Czim. A polgári jogok élvezéséről és elvesztéséről.
- II. „ A polgári állapot okmányairól.
- III. „ A lakhelyről.
- IV. „ A távollévőkről.
- V. „ A házasságról.
- VI. „ A házassági elválásról.
- VII. „ Az atyaságról és gyermekeségről.
- VIII. „ A gyermekké fogadásról és tápszülői viszonyokról.
- IX. „ Az atyai hatalomról.
- X. „ A kiskorúságról, gyámságról és az emancipációról.

- XI. Czim. A teljeskoruságról, az interdictióról (vagyonkezelési tilalom) és bíróilag rendelt tanácsadóról.

Második könyv.

A javakról és a tulajdon különféle megszorításairól.

- I. Czim. A javak megkülönböztetéséről.
II. „ A tulajdonról.
III. „ A haszn vétel, használat és lakásról.
IV. „ A szolgalmakról, vagyis telki szolgalmakról.

Harmadik könyv.

A tulajdonszerzés különféle módjairól.
Általános intézkedések.

- I. Czim. Az öröklésről.
II. „ Ajándékozások élők közt és a végakatról.
III. „ A contractusokról vagyis szerződés szerű kötelezettségekről általában.
IV. „ Oly kötelezettségekről, melyek szerződés nélkül keletkeznek.
V. „ A házassági szerződésről és a házasság viszonyos jogairól.

- VI. Czim. Az adásvevésről.
- VII. „ Cseréről.
- VIII. „ Bérletszerződésről.
- IX. „ A társasági szerződésről.
- X. „ A kölcsönről.
- XI. „ A letéti szerződés és zárlatról.
- XII. „ A szerenese-szerződésekről.
- XIII. „ A meghatalmazásról.
- XIV. „ A kezességről.
- XV. „ Az egyezségekről.
- XVI. „ A személyes fogságról polg. ügyekben.
- XVII. „ A zálogról.
- XVIII. „ A kiváltságokról és a jelzálogokról.
- XIX. „ A kényszerített eladásról és a hitelezők rangsorozatáról.
- XX. „ Az elévülésről. 2281. §.

A bevezető czim azzal indokoltatott, hogy a benne foglalt szabályok minden törvénykönyvnek szükséges előismeretei. A tulajdonkép doctrinalis tételek, mint a törvények felosztása, megszűnése, azon okból mellőztettek, mivel azok a jogtudomány körébe esnek, és a jogtudósok könyveibe tartoznak.

A beosztás első tekintetre mindjárt mutatja, hogy azon főeszméből indul ki, miszerint a *tulajdon* teszi a polgári vagyis magánjog alaptárgyát, és ennélfogva jobb, mint a római jogé, mely ebből indul

ki, „*jus quo utimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones, l. I. ff. de statu hom.*“ — de ez onnét van, mivel a rómaiak a magánjogról határozott fogalommal nem bírtak.

Az államtanácsban azonban kimondatott, hogy „a beosztásnál minden önkény gondosan mellőztessék, és az csak a tárgyak lényegéből merítettessék.“

És méltán a tulajdon tekintetbe jön a személyhezvi viszonyban, melyben áll; tekintettel a javakra, melyekre nézve fennállhat, végül a módra nézve, melyen szereztetik.

A czimek beosztásaért maguk a czimek szólnak.

A Codenak a három könyvrei felosztása, ugy a mint a tervezetben volt, megtartatott. Az egyes czimekre nézve azonban inkább szaporítás mint kevesbités eszközöltetett, miáltal a mű világosabb könnyebb átnézet és feltalálhatóság tekintetében csak nyerhetett.

Az új törvénykönyvnek az előbbi törvények és hasontermészetű szabályok irányábani állását illetőleg kimondatott:

„Hogy azon naptól kezdve, melyen az új törvénykönyv kötelező erőre léptetett, a római jog, az ordonnanceok, az általános és helyi szokások, statutumok és rendeletek, mindazon jogviszonyokban, melyekről az új törvénykönyv intézkedik, általános, vagy különös törvényekké lenni megszűnjenek.“

IV.

Helyén látjuk még szólni azon fogadtatásról, melyben a Code megjelenése részesült.

Mint minden, a mi új, majd dicsérőkkel, majd ócsárlókkal találkozik, úgy ez is mindkét tekintetben a bírálatok hosszú sorát vonta maga után, nemcsak magából Franciaországból, hanem kívülről is.

Már magok a jegyzőkönyvek, melyek a tárgyalások felett szerkesztettek és közzététettek, az egyes jogintézetek meghatározása körül felmerült eltérő, többé-kevésbé indokolt nézeteket szolgáltatják.

De miután e különféle irányu bírálatok részletezése és fejtegetése azoknak maguknak új bírálatára vezetne, mihez hosszabb idő, mély egybevetés, de főleg magának a francia jogélet multjának, mely a Code-ot megelőzte, valamint az annak megjelenése utáni jogéletnek bő ismeretét feltételezi, mi korlátot erőink és tehetségeinket túlhaladja: csak annyira terjedünk, a mennyi a mű belbecsének megismerésére és méltánylatára legalább vezérfonalul szolgálhat.

A Code bírálata körül a német jogászok fejtetik ki legnagyobb tevékenységet. Kik közülök a tudománynak az egyidejű állapotok és körülmények-

nek maguk által választott nézpontjaiból indulva, fejtegetik a Code hiányait, főleg Savigny, Thibaut és Rehberget követik. És habár némely pontokban, melyek majd a rendszer, majd a teljesség tekintetében általuk felemlítettnek, tőlük az igazat elvitázni nem lehet, mindazáltal nem téveszthetők szem elől azon okok, melyekből a német tekintélyeknek ebbeli véleményeik illő mérvre leszállíthatók.

Az új törvénykönyv Németországba a győző által fegyverei kíséretében hozatott be, és egyikévé lett azon hatalmi intézkedéseknek, melyek, mint Savigny mondja (Vom Berufe unserer Zeit zur Gesetzgebung stb. Heidelberg 1840.) s miről alább is fogunk emlékezni, nemzetiségök megsemmisülését vonta volna maga után, ha a győző szándékait siker követte volna. Nem csoda tehát, ha a kétségbeesés, melyet az új események méltán okoztak, még a nyomás megszűnte után is sokáig uralkodott, és minden iránt, mi azt előidézte, irtózatot, vagy legalább is degenséget vonta maga után, s a forradalmi szempontot, melyből a bírálók indulnak, megalapította.

A másik szempont, mely a Codenak a tudomány oldaláról leendő megbirálásában irányadóul felvétellett: azon színvonal, melyet a német jogtudomány magának mindenkor tulajdonított és tulajdonít, s melyről mindenre, mi ebbe vág, nem épen ön-

tulbeesülés nélkül csak mintegy lenézni szokott. Különösen pedig a római jog az, mely a némethoni jogtudományosság egyik főterét képezi és az ez iránybani követelményeket fokozza, mire az új törvénykönyvben annál több alkalom kínálkozott, minél bizonyosabb, hogy annak egyik főelemét a római jog mint előbbi írott törvény képezi. Távol legyen, mint ha ezen igénytelen megjegyzések által a német jogtudománynak derogálni czéloznánk, mert annyi bizonyos marad, hogy a római jog terén kifejtett munkásság tekintetében őt illeti meg az elsőség; de azt sem lehet szem elől téveszteni, hogy egy állam rendszeres pozitív törvénykönyvét, habár azt ugyanazon államban a római jog érvénye előzte is meg, magának a római jogtudománynak mély tudományi szempontjából meg- vagy elítélni nem lehet, mert az élet a tudományból csak annyit használ fel, mennyit elbirhat, és a törvényhozónak a tudománytól, bár arra tekintettel, de mégis függetlennek kell lenni egy tekintélyes tudós szerint: „Unbekümmert um den Streit der Gelehrten, muss er zu schöpfen verstehen in dem Quell des lebendigen Geistes.“ És minden állam sér tetlenül követeli törvényhozásában azon önállást, autonomiát, hogy oly törvényeket hozhasson, melyek szükségéinek leginkább megfelelnek. Ennélfogva Savigny-nak azon észrevétele, hogy az adásvevés meg-

támadhatósága feletti viták a jegyzőkönyvek szerint legalább is négyszer annyira terjednek (1674—1685. cz.) mint a szerződések két első fejezete feletti: (1101—1133. cz.) azt tanusítja, hogy a Code a gyakorlati életre több gonddal volt, mint azon sokoldalú elméleti szabályokra, melyeknek igazi mérvét általános fogalmak keretében meghatározni ama nehéz feladatok közé tartozik, miknek megoldásában az általános részek iránti előszeretettel viseltető későbbi német codicatorok sem sok szerencsével fáradoztak és fáradoznak.

A mondottakat tehát szem előtt tartva, lehet csak megítélni azon nem kedvező bírálatokat, melyek a Code felett a német tudósoktól származnak. Ezeknek főpontjai Savigny és társai szerint következők:

„Hogy az államtanácsnak a Code technikai oldalával semmi dolga nem volt, ez elhamarkodott műve vala a négy szerkesztőnek, mint tulajdonképi jogászoknak. És miután az akkori jogászoknak Pothier vala vezérök, de ez csaknem magánosan állott a római jogtudomány terén és kutfőként tanultatott, ily jogi irodalom csak szánalmat gerjeszthet! — és mégis maga Savigny bevallja, *„hogy Pothiert, kinek iratai a Code-ra legközvetlenebb befolyással voltak, épen nem akarja ócsárolni; sőt ha ő volna a sokaknak*

egyike, kik e j y n í p jogtudományát képviselnék, az csak jó képviseletnek örvendhetne!!“ — Ebben ugyan egyelőre önnagávali ellenkezés látszik; de onnét nyeri magyarázatát, mivel Savigny a bár szerinte terjedtebb jogtudományi irodalmat, melynek Némethon az ő korában örvendett, a codificatióra elégtelennek találta.

Azonban a francia jogászokról fentebbi, 1814-ben kimondott szigorú ítéletét maga Savigny idézett munkája 1840-ki 3-ik kiadásában határozottan és bünbánólag visszavonja, azt egyoldalunak és igazságtalannak mondja, és bevallja: „Die Ursache dieser Einseitigkeit lag theils in der aufgeregten Stimmung gegen diese Nachbarn, die in jenem Zeitpunkt so natürlich war, theils in meiner unvollständigen Kenntniss ihrer Literatur; und ich benutze gerne diese Gelegenheit, jenes zugefügte Unrecht durch ein offenes Bekenntniss gut zu machen.“ — Ezen önvallomás csak erősíti az általunk fentebb felállított nézponokat, melyekből a Code feletti bírálatok megítélendők.

A további észrevételek, melyek a Code 1117. cikkére vonatkoznak, a kötéseknek ipso jure semmiségét, majd érvénytelenítési, felbontási kereset alá rendeltetését, és innét áttérve az elévülést 1303. cz., továbbá házassági megtámadhatását 191., 193. cz.

illetőleg ; végre a bevezető czim 4. cikkére tett megjegyzések , melyek általában ezek határozatlanságának bizonyítására hozatnak fel , bár magukban véve nem minden nyomatéknélküliek , de olyanok , melyek a jogélet és gyakorlat által nyerik meg közelebbi meghatározásukat , mely utóbbi tekintetben , hogy a francziák igen szép és sikeres tevékenységet fejtettek ki , azt maga Savigny is bevallja fentebb idézett irata előszavában ; midőn ezen előnyöket épen nem a Codeból származtatja , sőt ellenkezőleg azt mondja : „Was sie Gutes haben, das haben sie ungeachtet des Code, nicht durch denselben.“ Dr. Bluntschli azonban (a zürichi codex szerkesztője) , épen az ellenkezőt állítja , mondván : „In Frankreich besteht eine tüchtige Jurisprudenz, nicht blos trotz des Code, sondern zum Theil durch den Code und sie ruht wesentlich auf ihm.“ Különbben igazat ad Savignynak a redactorok jogi tudománya , ugy szintén a rendszer tekintetében , és mindenesetre előnyt a porosz Landrecht felett. Kiemeli azt is , hogy Napoleon az államtanácsban nem csupán állásánál fogva , hanem főleg tiszta emberi felfogása és államférfiúi belátása által is gyakran megfejtette a csomót , mely felett a jogászok vitakoztak. Bluntschli szerint a Code által tétetett meg az első kísérlet a római és hazai jognak egymással kibékítésére , egyszersmind a modern élet

igényeinek kielégítésére. Ez volt az első emancipatio a mult század iskolai theoriái, és a római jog tulbuzgó tisztelete alól, az első nagyobb szerü kísérlet arra, hogy az élet fontosabb viszonyaiban a hazai jognak a kellő tisztelet megadassék, és az új, korszerű törvény kimondassék.“

Nem lesz érdekel nélkül itt még azon véleményről is megemlékezni, melyet a legujabb szász polg. törvénykönyv szerkesztői a Code felett adnak, s mely fővonásaiban következő:

„A Code Napoleon nem felel meg azon igényeknek, melyeket mi egy polg. törvénykönyv iránt támasztunk, mivel a jogállapot itt más, mint milyen a Code készítésekor a franciaországi volt. Franciaországban a római jogon felül érvénynyel birtak még a számos egyes tartományok, városok szokásai, ebből származtak a jogi téren azon bonyodalmak, melyek sulya már a forradalom előtt érezhető volt, s melyek a forradalom következtében még szaporodtak is, mivel ez minden fennállót megingatott. Ha a Code Napoleon ezen viszonyokban itt-ott egyet-mást merészen és határozottan felkapott, az menthető, de a mit felmutat, az nekünk előképül nem szolgálhat.

A Code Napoleon a római jog és a francia szokások vegyülékét tartalmazza, miből mi semmitsem használhatunk; mert azon római tételek, miket

felállit, jobbára félreértéseken alapulnak, és a szokások a mi jogtudatunknak idegenek. — Hogy egyes szabályai egészen jók és észszerűek, tagadhatlan, de azok a mi viszonyainknak és szükségjeinknek meg nem felelnek.

A Code Napoleon rendszerében is sok lényeges hiányok vannak, melyek közül itt az leginkább említhető, hogy csak személy- és vagyonjogot ismer, a midőn három könyvre oszlik, melyeknek elseje a személyek jogáról, a másodika a vagyonjogról, jelesen a javakról és a tulajdonjog különféle módosulásairól, a harmadik pedig a tulajdonszerzés különféle módjairól szól; a harmadik könyvben a vagyonszerzés módjai közt az öröklési jog és az obligatiók fordulnak elő.

Az egyes tárgyak rendje sem ajánlható, mivel sok reglementarist foglal magában, és hogy a végrendelet nem ad öröklési jogot, s a végrendeletek inkább, mint „codicilli ab intestato“ érvényesek: nekünk legalább nem tetszhetik.

E vélemény már sokkal kiméletesebb, mint az előbbi, és lényege oda megy ki, hogy a mi talán a francziának jó, a szászok igényeinek meg nem felel.

Daczára azonban a hiányoknak, melyek a Code-nak tulajdonittatnak, mindazáltal ellenei sem ta-

gadhatják meg tőle azon elismerést, melyben részesült, majd az által, hogy több államokban elfogadtattott, majd pedig, hogy több újabb polgári törvénykönyveknek alapjául vétetett.

Igaz ugyan, hogy az elfogadás több államokban nem önkényt, hanem inkább kényszer útján történt, és győzelem s foglalás kifolyásának tekinthető; de több helyen még azután is, midőn a győzöt mostoha sors érvén, az államok önmaguknak visszaadtak, a bár erővel reájok tukmált franczia törvénykönyveket érvényökben továbbra is fentartották. Innét van, hogy azok jelenleg is lényegben érvénynyel bírnak a rajnántuli részekben, Belgiumban, Lengyelhonban. Szieziliába is hevétetett 1819-ben csekély eltérésekkel.

Az az óta készült lousianiai, haitii, montevideoi, görög, joniai, olasz, szardiniai, parmai, holland, spanyol egészen, a vaadti, freiburgi és több sveiczi törvénykönyvek pedig jobbára a franczia Codexeket vették irányadóul.

Mindez csak fényes elismerésre mutat, és háttérbe szoritja azon nem épen elfogulatlan bírálókat, melyek a franczia törvénykönyvek felett különféle szempontokból indulva megjelentek, s melyeknek különben is csekély jelentőségét eléggé megezá-

folja már az is, hogy a Code megjelenése óta említést is alig érdemlő változást szenvedett, és a tudomány, valamint a gyakorlat mint minden új törvénykönyvnek életfeltételei által támogatva a jogi élet szükségleteit megnyugtatólag kielégíti.

A porosz Landrecht.

I.

A *porosz Landrecht* alatt értjük a porosz államban erővel bíró *összes átalános* törvények gyűjteményét. — (Az „*összes és átalános*“ kifejezések alább a *Landrecht* kötelező ereje, illetőleg tartalma vázlatánál találják magyarázatukat.)

A *Landrecht* keletkezését megelőző jelentősebb lépéseket Nagy Frigyesnek 1746-ki cabinet rendelete kezdte meg, melyek a *Cocceji Sámuel* akkori igazságügyminiszter által szerkesztett *Corpus Juris Fridericianumot* hozták létre: de ez csak némely tartományokra nézve ruházott fel kötelező erővel, és *Cocceji* halála után annak egy másik javaslatával együtt, mely „*Codex Fridericianus marchicus*“ név alatt ismeretes, heverni hagyatott.

A tüzetes munkálkodást azonban az átalános elterjedt közvélemény szerint egy egyszerű magán-

jellegű peres ügyre lehet visszavinni. Történt ugyan is, hogy a berlini kamarai törvényszék bizonyos Arnold János malomhaszonbérelőnek a haszonbérbeadó Gersdorf uri osztályu egyén elleni perében, melyet az előbbi az utóbbi ellen a malom pataknak állítólag másfelé szándékosan lett elszármaztatása miatt indított, alperes részére ítélvén az ügyet, ez által II. Frigyesnek, a mint aztán később ezen ügynek megújítása folytán is kitűnt, — mivel az ítélet ismételtetett, — méltatlan haragját vonta magára, egyszersmind az 1780. april 14-ki kabineti rendeletet szülte, melyben egy új törvénykönyv kidolgozása meghagyatott, és ezzel *Carmer* nagy kancellár és *Suarez* kamarai törvényszéki tanácsos bizatott meg, élén egy bizottmánynak, melynek ez utóbbi az illetékes férfiak egyhangu szavazata szerint valódi csillaga volt. Javaslata hat részben 1784—1788-ig kinyomatott, a szakértő közönség elé bocsáttatott, és az országrendek s hatóságok, valamint egyes bel- és külföldi tudósok észrevételeire méltó tekintettel, egy törvénykönyvvé átdolgoztatott, mely 1791-ben már szentesítést is nyert, de ez 1792-ben felfüggesztetett, míg végre 1794. julius 1-ső napján „*Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten*“ czim alatt végleges törvényerőre emeltetett.

E törvénykönyv lépett a római, közönséges

szász, és egyéb subsidiarius törvények helyére, de maga is mint subsidiarius, segéd kutfő oly esetekre nézve, melyekről a particularis törvények és helyi statutumok hallgatnak.

Hogy pedig a statutumok bizonytalansága megszüntessék, ezeknek összegyűjtésére két évi határidő tűzetett ki, és ezeknek eltéréseik csak fontos okokból lettek meghagyandók; de ez csak a keleti tartományi statutumokra nézve történt meg. Azon részekben, melyek 1807-ben Poroszországtól elszakítottak, és 1814-ben ismét visszajutottak, a Landrecht nagyobb mérvben érvényes, mivel az időközben megszüntetett törvények többé vissza nem állítottak. A rajnai tartományokban is részben a Napoleon codex maradt meg, míg az új elő-Pomeraniában mindig a közönséges német jog bír érvénnyel.

Időjártával számos függelékek és kiegészítések is járultak a *Landrechthez*, és újabb revisiója már régóta szándékban van.

II.

Mi a *Landrecht* rendszerét és beosztását illeti, az két részből áll:

Az *első rész* előrebocsátva egy bevezetést a törvényekről általában, és a jog általános elveiről, 23

czimből áll, melyeknek tárgyai: 1. A személyek és azok jogai. 2. A dolgok és azok jogai általában. 4. A cselekmények és azokból eredő jogok. 5. A szerződések. 6. A tiltott cselekményekből folyó jogok és kötelezettségek. 7. A birtok. 8. A tulajdon. 9. A tulajdonszerzés közvetlen. 10. Közvetett módjai. 11. Tulajdonszerzési czínek élők közti szerződésekből, s 12. halál esetére. 13. Tulajdonszerzés egy harmadik által. 14. A tulajdon és jogok fentartása. 15. A tulajdon követelése. 16. A jogok és kötelezettségek megszűnési módjai. 17. A közös tulajdon. 18. A megosztott tulajdon. 19. Dologi és személyes jogok idegen tulajdonra. 20. Jog a dolog állagához. 21. A használat és haszonvételi jog. 22. A telkek egymás iránti jogosultságai. 23. Az u. n. Zwangs- und Bannengerichtigkeit.

A második rész 20 czimre oszlik.

Az 1. szól a házasságról. 2. A szülők és gyermekek viszonyos jogai és kötelességeiről. 3. A család egyéb tagjainak jogai és kötelességeiről. 4. A közös családi jogokról (alapítványok hitbizományok.) 5. Az uraság és eselédség jogai és kötelességeiről. 6. A társulatokról testület és községekről. 7. A paraszt rendről. 8. A polgári rendről (hol a polgári foglalkozások mind felsoroltatnak, s az ipar- és kereskedelmi törvények, sőt a váltójog is foglaltatik.) 9. A ne-

mesi rend jogai és kötelességei. 10. Az államszolgák. 11. Az egyházak és egyházi társulatok. 12. Az alsó és felső iskolák. 13. Az állam jogai és kötelességei általában. 14. Az államjövödelmek és fiscalis jogok. 15. Az állam jogai és regaléi az országutak, folyók, kikötők és tengerpartokra nézve. 16. Az állam jogai uratlan javak és dolgokhoz. 17. Az állam jogai és kötelességei alattvalói különös oltalmára. 18. A gyámságok és gondnokságokról. 19. A szegény intézetek és egyéb jótékony alapítványokról. 20. A bűntettek és azok büntetéséről.

A czimek több szegélyekre és §§-ra oszlanak, de az utóbbiak nem folyó rendben elejétől végig, hanem jobbra új czimmal kezdődnek és végződnek. A §§-ok összes száma 10—12,000.

III.

A Landrecht tartalmának fentebbi vázlata egyszersmind tanúsítja, hogy az nem csupán a közönséges, hanem a különös magánjogot is, mint a váltókereskedelmi stb. sőt a köz- és büntető jogot is magában foglalja.

Az irányt és czélt illetőleg, mely a Landrecht készítőinek kitűzetett, legjobban megfejté magá az 1780-ki kabineti rendelet e szavakban :

„Wenn Ich . . . . Meinen Endzweck erlange, so werden freilich viele Rechtsgelehrten bei der Simplification dieser Sache ihr geheimnißvolles Ansehen verlieren, um ihren ganzen Subtilitäten Kram gebracht, und das ganze Corps der bisherigen Advokaten unnütz werden. Allein ich werde dagegen desto mehr geschickte Kaufleute, Fabrikanten und Künstler gewärtigen können, von welchen sich der Staat mehr Nutzen zu versprechen hat.“

A törvénykönyv készítőinek az ekként kitűzött célra törekedniök nem csekély feladat volt, melynek megoldásában a vezéreszmék és fogalmak megállapításától eltérve, minden lehető jogesetre igyekeztek világos és határozott törvényt felállítani, javaslatukban a bírót a törvény által külön meghatározva nem lévő jogesetekben a törvény magyarázatától és az analogiától eltiltani, s elrendelni, hogy ily esetekben a törvényhozó bizottmányhoz tartozzék fordulni, az omnét nyereendő válasz azonban csak öt fogja kötni az ügy eldöntésében, az ítélet elleni törvényes jogorvoslatok fenhagyatván. De az elfogadott törvény e javaslattól eltért, és a bíró a törvényhozó bizottmány megkérdezéséhez kötve nem lett, hanem szabadabb és egyszerűbb hatáskört nyert, mi által hivatala az azt megillető tudományos jelleget ölté fel azon gépies ellenében, mely néki az eredeti irány szerint szánva

leget öltött, nyelvét a tudományétól vette, a nép nem érti, és nem is szereti, mint azt más tekintélyek állítják. Savignyt illetőleg azonban nem kell felednünk, hogy ő itt is azon erős meggyőződéséből indult, mely szerint még saját korát sem tartá a codificatióra megérettnek, annyival kevésbé azt, melyben a porosz Landrecht létre jött.

Az ausztriai általános polgári törvénykönyv.

I.

Az ausztriai polgári magánjog régi kutfői csaknem ugyanazok, melyek a német jogé. Németország egyéb tartományaivali közös uralom alatt, azokéhoz hasonló államszerkezet, az erkölcsök, viszonyok rokonsága és a kölcsönös közlekedés mindannyi tényezői valának a törvények és szokások hasonlatosságának, melyek a bíróságok egybehangzó ítéletei által bővítették. A római jog mint egyéb német tartományokban, ugy itt is befogadtatott, de azért a legrégebb német jogi kutfőket, melyekből az u. n. városi jogokba „*Stadtrechte*“ sok átszivárgott, valamint egyéb hazai törvényeket egészen háttérbe nem szorította. És habár mindezek el is vesztették írott törvényi jellegüket, de mint jogi szokások követtettek, és az u. n. *Consuetudinariumban* és a „*Landtafel*“-ban összegyűjtettek. Ezekhez járultak még a bíróságok

egybehangzó ítéletei, melyek az u. n. „*Motiven-Bücher*“ekbe gyűjtettek és őriztettek.

I. Leopold alatt *Quarient Ferencz* udv. tanácsos és titkos előadó egybegyűjtötte az I. Ferdinandtól kezdve kibocsátott igazságügyi és közigazgatási rendeleteket, melyek betűrendben szerkesztve, két részben *Codex Austriacus* czim alatt 1704-ben Bécsben kinyomattak. E gyűjtemény folytattatott két pótkötettel, az egyik az 1720-ig, a másik VI. Károly haláláig kibocsátott hasonló rendeleteket tartalmazván. Mária Theresia meghagyásából végre *B. Pöck* az 1770-ig kibocsátott rendeleteknek évszerinti gyűjteményével folytatta az ötödik és hatodik kötetben.

Az ezzel megszakított gyűjtemény csak II. József trónra léptével nyerte folytatását, azonban már czélszerűbben, mivel az igazságügyi rendeletek a közigazgatásiaktól különválasztattak, — és ez követetett 1797-ikig; ekkor végkép megszakadt.

De Mária Theresia meggyőződve a Justinian-féle törvények czélszerűtlenségéről, 1753-ban a legfőbb törvényszékkel tudatta, hogy egy teljes Codex készíttessék, mely által minden tartományokra bizonyos egyenlő törvény és egyforma eljárás szabassék elő. E czélra az összes tartományokból kiszemelt jogtudósok és igazságügyi tanácsosokból (Brünnbe) egy bizottmány neveztetett. Ennek utasításul adatott,

hogy a Codex szerkesztésénél egyedül a magánjogra szorítkozzék, az élőjogot a lehetőségig fenntartsa, a különféle tartományi jogokat, törvényeket, a menyire a viszonyok engedik, egybehangzásba hozza, munkálkodásában a közönséges jogot (*Gemein-Recht*) s annak legjobb magyarázóit, valamint más államok törvényeit használja, kiegészítésül pedig mindenkor az ész általános törvényére legyen tekintettel.

Ezen u. n. *Compilation-Comissionak* feladata volt mindenek előtt a törvénykönyv tervét elkészíteni, az egyes tárgyak kidolgozását tagjai közt felosztani és az elkészült munkálatok felett közösen tanácskozni. A javaslat aztán az u. n. *Revisions-Comissionak* (Bécsben) vala beterjesztendő; ennek teendője vala észrevételeit a bizottmánynyal közölni. Azon pontok, melyek felett megállapodás nem jött létre, a legf. elhatározásra tartattak fenn.

Azzoni prágai jogtanár készítette a tervet, az egészet 3 részre (*Personen-, Sachen-, Obligationen-Recht*) osztván. A terv legf. helyen jóváhagyatott, a részek kidolgozása azonban már nem egy tagra bízott, hanem megosztandó lett. De a működő tagok, valamint a bizottmány és a *Revisions-Commissio* közt felmerült nézetkülönbségek magát a munkálkodó bizottmányt feloszlásra kényszerítvén, a 3 éven át alig az első részen átjutott mű kivitelével Azzoni tanár és

Holger udv. tanácsos bizatott meg; az előbbi azonban 1760-ban elhalván, helyére *Zenker* udv. tanácsos jött, kinek a polgári törvénykönyv jutott, *Holger* pedig a büntetőt vállalta magára.

A polgári törvénykönyv javaslata 1767-ben létre is jött 8 folio kötetben, jobbára a római jogból és a feletti commentárokból készítve, igen nehézkes irmodorban. De a fejedelem szándékának meg nem felelt, ki is azt oly meghagyással utasítá vissza 1772-ben, hogy abból egy kivonat készíttessék, melyben az, mi a törvénybe tartozik, attól — mi tankönyvbe való, elválasztassék; lehetőleg rövid legyen, a ritkább esetek mellőztessenek; a többiek általános tételekbe foglaltassanak; a kétértelműség és homályosság kerültesse; magokban a törvényekben nem kell a római joghoz ragaszkodni, hanem mindennütt a természetes méltányosságot követni; végül a törvények a lehetőségig egyszerűsítsenek, ugyanazért oly eseteknél, melyek lényegben ugyanazosak, valamely fennforgó subtilitás miatt be ne bonyolítottassanak.

A *kivonatot* *Horten* készítette el, kinek főérdeme a házassági patensben és az annyira egyszerű öröklési rendben jelenkezik. 1782-ben betérjeszté az I. részt, mely II. József császár alatt *Keesz* udv. tanácsos által átdolgozva, 1786-ban közzététett, és az örökös

tartományokban 1787. január, — Galicziában pedig május 1-jével életbelépett. Ez az u. n. *József-féle törvénykönyv*, mely azonban nem folytattatott.

Ezen I. rész öt fejezetből áll. Az első szól a törvényekről, a második az alattvalók jogairól általában; a harmadik a házastársak, a negyedik a szülők és gyermekek közti jogokról, az ötödik az árvák és mások jogairól, kik ügyeiket maguk ellátni nem képesek. — A jogviszonyok egyéb részeire nézve az előbbi jogállapot maradt fenn.

II. József halála után II. Leopold császár újból szervezte a törvényes ügyekbeni udvari bizottmányt, a polgári törvénykönyv kidolgozása b. *Martini* előbb jogtanár s akkori igazságügyi és bizottmányi elnökre bízott, a ki is 1794-ben már II. Ferencz alatt az első részt, 1795-, 1796-ban a másik két részt bemutatta. E javaslat kinyomatott, szakértő bizottmányokkal közöltetett, az egyetemi tanári testületeknek is megküldetett, ugy szintén a külföldi jogtudósoknak is észrevételeik megtételére alkalom nyittatott; egyzersmind 1797. febr. 18-án kelt nyiltparancs által nyugati Galicziában „*nyugat-galicziai polgári törvénykönyv*“ czimmal, és u. a. évi szept. 8-án *keleti Galicziában* is életbeléptetett.

A megvizsgálás ezalatt a tartományi bizottmányoknál folyván, végre 1801-ben befejeztetett, és a ja-

vaslat egy udvari bizottmány elébe terjesztetett, *Rottenhann* államminiszter elnöklete alatt. A tárgyalásoknál az előadói tisztt *Zeiller Ferencz* jeles észjogi tanárnak jutott, kinek észrevételei nem csekély figyelemre méltattak, ugy ezen, valamint a másik alkalommal, a midőn az 1806-ban befejezett munka egy újabb bizottmány elé került, és ezen átesvén, 1808-ban legfelsőbb sanctio alá terjesztetett, melyet az államtanács bírálata után végre 1810. július hó 7-én megnyervén, 1811. június 1-én kelt nyiltparancsesal, mint *átalános polgári törvénykönyv* 1812. jannár hó 1-vel, Magyarországot kivéve, az egész birodalomban életbe léptetett.

A beosztást illetőleg :

Bevezetésből és három részből áll. Az I. rész szól a „*személy-jogról*,” négy fejezetben ; II. rész a *dologi jogról* két szakban, elseje a *dologbani jogokról* tizenhat fejezetben, a másika a *dologhozi jogokról* tizenhat fejezetben. III. rész a *személyi és dologi jogok közös meghatározásairól* négy fejezetben.

Az irányeszmék, melyekből az ált. polg. törvénykönyv kiindult, *Zeiller* szerint következők :

1. A *jogegyenlőség*. Ezen iránypontnak indoklására az észjog elvei hozatnak fel, különösen az embernek személyiségi jellege, minélfogva jogképességgel bir, és jogait biztosítani a polgári állapotnak vált

feladatává. Az igazság sem születés, sem vallásrang vagy polgári álláskülönbséget nem ismer. Más, ként áll ez a politikai törvényhozásban, hol e különbségek szerepelnek. — A mondott irányeszme kifejezéseit találja a 16. 17. 19. 20. 21. 22. 29. 30, 33. 39. 44. 115. 116. 123—136. §§-ban.

2. A *polgári törvénykönyv csak a közönséges magánjogra szorítkozik*. A közigazgatási törvények, a büntető, egyházi, hűbér, kereskedelmi, katonai törvények és ezek alá eső jogviszonyok kizárásával.

3. A *törvényeknek egymással és egészbeni összhangása*. A jogoknak, mint az ész és törvények kimondásainak egymással ellenkezniök nem szabad. Ezzel indokoltatik a római jognak hatályon kívül tétele, a törvény magyarázatának, a szokásoknak, tartományi szabványoknak és birói ítéleteknek a magánjogbani majd korlátolása, majd kizárása. 6—8. §. 10—12. §§.

4. A *törvénykönyvnek teljessége*. Nemesak nem szabad a jogügynnek bármely ágát mellőzni, hanem minden ágra oly kimerítő szabályokat kell felállítani, hogy a jogtudós azok szerint minden lehető esetet eldönthessen. (6. 7. §.) A teljességet azáltal igyekvék a törvénykönyv elérni, hogy minden jogügynél a főfogalmat vevé alapul, abból a természetes, majd a felek részéről gyanítható nézetek által irányzott — a.

gyakorlati élet, a tudomány és a kültörvények által is támogatott szabályokat kiszemelve állapította meg.

5. *Az állam különös viszonyainak megfelelőjen.* Ez elértnek tartatik azáltal, hogy a személyjogban az u. n. József-féle törvénykönyv, a dologiban a római jog vétetett fel alapul, és a javaslatok megbirálására oly férfiak szemeltettek ki, kik ama különös viszonyokat, melyek minden törvényhozásnál figyelembe veendőek, érvényesíteni képesek voltak.

6. *Czélszerű és alkalmas alakban állíttassék elő.* Ez áll a tárgyak természetes, könnyen felfogható rendjében, a rövidség és világosságban, a mit a törvénykönyv fentebb idézett beosztása által igyekvék elérni, a midőn előbocsátva az alapfogalmat, az egyes szabályokat a jogviszonyok keletkezése tartama és megszűnése iránt mintegy időrendben következteti; a magánjogba szorosán nem tartozó anyagot mellőzi, az ismétléseket elkerülve a törvénykönyvet mérsékelt terjedelemben állítja elő. Világosság és könnyű felfogás tekintetében nemcsak a jogtudósra, hanem a mivelt polgárra is figyelemmel volt; az alsóbb népsztyályok jogi érdekeinek megóvását a jogvédektől és a bíróságok főnökeitől feltételezvé.

Ezek azon főmomentumok, melyekből az ausztriai általános polgári törvénykönyv úgy egészben, mint egyes alkatrészei, alakja és egyes tételei tekin-

tetében indokoltatik. Itt egyelőre még csak azt jegyezzük meg, hogy kívánatos vala a következtesség a törvénykönyvnek Magyarországra az 1852. nov. 29-ki cs. nyiltparancs által lett kiterjesztését megelőzőtt tanácskozmány alkalmával ama főelvekhez, melyeket a törvénykönyv készítése alkalmával követetteknek vall; mert ha a fentebbi 5. pont lelkiismeretesen szem előtt tartatik azok által, kik az idézett patenst eszközölték, az ausztriai polg. törvénykönyvet vagy épen nem, vagy csak azon főelvnek, melyről az 5-ik pontban volt szó, szoros szem előtt tartásával lehetett volna Magyarországra is kiterjeszteni! De erről alább tüzétesebben fogunk értekezni.

II.

Az észrevételek, vélemények és beható bírálatok, melyek az ausztriai átalános polgári törvénykönyv előnyeit és hibáit, illetőleg hiányait fejtegetik, — mintegy dióhéjbe szoritva — következők:

Savigny — fentebb idézett munkájában, mely 1814-ben, tehát az ausztriai polgári törvénykönyvnek megjelenése után csak három évvel jelent meg, és így az újabb codex-rendszerek néz

pontjaiból kiindult bírálatoktól különböző irányu — a művet esupán az

ausztriai tudományosság akkori álláspontján gyökerezőnek tekinti, holott azt az egész német nemzet tudományi álláspontjából lehetett volna megindítani, mi nem történt, mivel az összes német egyetemeknek közreműködésrei felhívása elmulasztatott, mi eredmény nélkül nem maradt volna. Ily különválás pedig a sikerre nézve ha nem is határozó, de mindenkor veszélyes.

Továbbá, hogy nagyobb eredetiséget lehetett válni, mint a porosz Landrechtől, mivel a szerkesztők nem voltak szorosán a római joghoz kötve, hanem inkább a méltányosság követésére utalva; mégis a római jogból meritették az anyagot, s kevésbé tisztán és közvetlenül, mint a Landrecht szerkesztői; kiktől azonban főleg abban különböznek az anyag felhasználására nézve, hogy nem a jogviszonyok fogalmait és azokra vonatkozó legáltalánosabb szabályokat igyekvének felállítani.

Alak tekintetében Savigny azt egy kissé teljesebb *Institutionen-Compendiumnak* mondja. — A jogviszonyok fogalmi irányu és terjedelmü munkában igen fontosak. Másként áll ez a Landrechtben, hol ezek a gyakorlati szabályoknak engedni kénytelenek. Azonban az ausztriai polgári törvénykönyvben a jogi fogalmak részint igen általánosak és határozatlanok, részint a római jognak betüire, vagy a

commentárok félreértéseire alapítvák, mit a kutfők alaposabb ismerete által el lehetett volna kerülni. E hiányai a munkának a Landrechtével ugyanazonosak, sőt nagyobb mértékben sajátjai, mint ezt egyes pontokra nézve begyözni igyekszik, nem ugyan magukból a definitiókból, hanem a fogalmak összeállításából indulva; melyeknek bővebb fejtegetésébe becsátkozni czélunk és terünkön kívül esik. Elégnek véljük Savigny munkájának 98—107. lapjaira utalni, melyeken olvasható egyes, mindenesetre a tudomány szempontjából főleg igen jelentős észrevételek a további bírálatokban is előfordulnak. Mielőtt azonban Savignytól elválnánk, megemlítjük azon észrevételét, melylyel a polg. törvénykönyv 7-dik §-ára vonatkozik, mely szerint, „ha valamely jogeset sem a törvény szavai, sem annak természetes értelme szerint el nem határozthatatik, a törvényekben világosan elhatározott más hasonló esetekre és más azzal rokon törvények alapokaira kell tekintettel lenni. Ha a jogeset mégis kétséges marad, úgy azt szorgalmasan összeszedett és éretten megfontolt körülmények tekintetbevételével mellett a természeti jogelvek szerint kell elhatározni.“

Erre Savigny azon megjegyzést teszi, hogy az első segédkutfő, vagyis az analogia kevés biztos támaszt nyújthat, mivel a törvénykönyvnek anyagbani

bősége nem is vétetett czélba ; alaki tekintetben pedig — értve a főeszmék és fogalmak összeállítását — szintén hiányokban szenved. A természetjog pedig, mint másik segédkutfő, érdemes férfiak véleménye szerint, kik a törvénykönyv napvilágra jöttét közvetlenül elősegítették, az igazságszolgáltatásra nézve igen is veszélyesnek ismertetett el, ezek közül idézi Zeiller szavait : „Da nun aber auf dem philosophischen Gebiete jedermann nach seiner Überzeugung urtheilet, so ist leicht zu erachten, dass die Urtheile oft nach einer eingebildeten Billigkeit (aequitas cerebrina) und im Grunde nach Willkür gefället werden.“ Az eredmény ebből egészen más lesz, mint a mely czéloztatott, a mennyiben elkerülhetlenül és egész esendben a tudományos theoria fog a jogszolgáltatásra befolyást nyerni. — Záradékul itt is csak azt következteti a mondottakból, hogy a kor, melyben irt, codificatióra megérve nem volt.

Dr. Bluntschli, a zürichi codex szerkesztője, következőleg szól az ausztriai polgári törvénykönyvről :

„In der That ist es ein grosser Vorzug desselben vor dem preussischen Landrecht, dass es so kurz und schlicht ist.

Dieses Gesetz hat wenig wissenschaftliche Ausbildung. Seine Begriffserklärungen sind häufig ungeschickt, und darum in der That auch schädlich, weil

sie leicht durch bloß logischen Gebrauch zu innerlich falschen und verkehrten Folgen führen. Dieser Übelstand ist um so grösser, als das österreichische Gesetz sich in der That auf die Grundbegriffe und Grundprinzipien — und das mit allem Recht — möglichst zu beschränken sucht, und somit selten in weiteren Entwicklungen wieder verbessert, was es in der allgemeinen Begriffserklärung verfehlt hat.

Aber diese Mängel werden doch aufgewogen durch die Vorzüge des Gesetzes, insbesondere durch seine Einfachheit, und durch seine Gemeinverständlichkeit. Man begreift es, dass dieses Gesetz populär, dass es ein Volksbuch geworden ist.

Der Sprache desselben fehlt es durchaus an wissenschaftlicher Schärfe; einem geistig bewussten Volke könnte diese Sprache unmöglich genügen, aber sie hat etwas Gemüthliches, Wohlwollendes, was anspricht.

Dem Stoffe nach hält sich vornemlich an die damalige Theorie vom römischen Recht, und theilweise an die hergebrachten Landesgewohnheiten. Nur schüchtern, und in der That zu schüchtern reinigt und corrigirt es den hergebrachten Rechtsstoff von veraltetem oder unpassendem römischem Rechte, und bringt einheimisches, aber von der Theorie niedergedrücktes Recht zu verdienter Anerkennung.

Nur äusserst selten wagt es gar schöpferisch einzugreifen. Von dem Radicalismus des preussischen Landrechts hat es nicht viel an sich. Sein Charakter ist vorherrschend conservativ-absolutistisch.“ (L. Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich. Vorwort XIX. és kk. l. l.)

A szász — mint legujabb — codex szerkesztői szerint az ausztriai polg. törvénykönyv csak alapfogalmakra és elvekre szoritkozik és ezért előnyvel bír a Landrecht felett, de igen rövid, s a mit tartalmaz, tudományos kivitel hiányában szenved. Kimondásai világosak, érthetők, de hiányzik az él és erő, mi oda mutat, hogy a törvényhozó tárgyát egész körületével és bellényegében át nem hatotta. — A szász codex csak az elvi formát vehette belőle mintául és ezt is csak azon módosítással, hogy nem szoritkozott csupán mint amaz a magasabb tételekre, hanem a szabályokat annyiban egyes tételekbe foglalta, a mennyiben a hibás alkalmazás elkerülésére szükségesnek találtatott.

Stubenrauch ismeretes Commentárjában (I. 11. lap) hivatkozik *Gönnerre*, ki 1812-ben az ausztr. polgári törvénykönyvet oly műnek mondja: „auf welches nicht nur die Nation, für die es gegeben ist, sondern selbst die deutsche Nation stolz sein darf.“ — Hivatkozik *Pardessus* francia jogtudósra, ki azt a

francia codexnél teljesebbnek, módszeresebbnek és jobban szerkesztettnek találja. — Továbbá (az I. 109. lapon a 14. §-hoz csatolt jegyzetében) maga Stubenrauch is bevallja, hogy a törvénykönyv rendszere és beosztása éles bírálatok alá vonatott, és valóban nem tagadhatni, hogy ezen oldalokról lényeges hiányokban szenved.

Azonban mielőtt a rendszer tekintetébeni bírálatokra térnénk, lássuk röviden, miként indokolja e rendszert maga *Zeiller*, a törvénykönyvnek mintegy alkotója (Commentárjának 90. lapján a 14. §-nál.)

A polgári törvényekről, melyek által a magánjogok megalapíttatnak — általában szóló bevezetés után maguk a jogok következnek. Valamint a mindenségben a lényeknek csak két neme van, *személyek és dolgok*, (okos és oktalan lények), ugy a jogoknak és a jog tárgyainak is csak két főneme van: t. i. *személy- és dologi jog*. A személyjog a különféle személyek és ezeknek jogviszonyait tanítja, tekintet nélkül a dolgokra (enyim- és tiedre.) A dologi jog pedig a dolgok különféle fajait és a személyeknek a dolgokra nézve egymás iránti jogviszonyait tanítja. — A dologi jog eloszlik dologbani és dologhozi jogokra. — És bár mennyire különböznek is a személy- és dologi jogok, a dologbani és dologhozi jogok egymástól: mégis vannak némely közös megha-

tározásaik. Közös módokon megerősíthetők, átváltoztathatók és megszüntethetők. Ezáltal igyekeznek indokolni a törvénykönyv rendszerét *I. Személyjogra. II. Dologi jogra* két szakban: *a dologbani* t. i. és *dologhozi jogra. III. A személyi és dologi jogok közös meghatározásaira.*

Térjünk már most vissza Stubenrauchra, hol megállapodtunk: szerinte az utolsó résznek az elsővel vagyis a személyjoggal semmi köze, és legnagyobb részben a dologhozi jogokra vonatkozik. Az elbirtoklásról tan jobban illett volna a tulajdon- és szolgalm-szerzéspódot közé, mint a jogok és kötelezettségek megszüntetési módjai között. Az örökleti jogot közelebb kellett volna hozni a családi joghoz és ez utóbbit nem elszakgatni annyira, mint történt. Kisebb helytelenségekről munkája folyamában az illető helyeknél emlékszik; zárszavai e rövid bírálatának: „Dass der gerügten Mängel ungeachtet die Aneinanderreihung der einzelnen Materien auf einem einfachen natürlichen Prinzipe beruht und für ein Gesetzbuch immerhin als genügend bezeichnet werden kann.“

Mellözve a bírálatoknak még igen hosszú sorát, elégnék véljük csupán *Unger* jelenleg bécsi egyetemi jogtanár véleményét, mely szerint a törvénykönyv rendszere igen alapos érvekkel megtámadta-

tik, sőt mondhatni végkép romba döntetik, vázlatban megismertetni.

Előre bocsátjuk, hogy Unger a jogokat nem a személyből, vagyis személyiségből (personalitas), hanem a jogviszonyokból származtatja és ez levén az egyedüli helyes felfogás — mint alább bővebben látni fogjuk — önként következik, hogy az ausztr. polgári törvénykönyv rendszere a tárgyak valódi természetét elferdíti. Egyes jogok, mint bizonyos jogviszonyok tartalmi és így azoknak csak egyes oldalai vétetnek fel alapul, és minden meghatározások csak oda irányozvák, hogy azon jogok, melyek egyes individuumokat illethetnek, előadassanak és a módok, melyek szerint a subjectiv jogok szereztetnek, megtartatnak és elvesztetnek, meghatározottassanak. Hogy ily alapfelfogás nemcsak elméletileg téves, hanem gyakorlatilag is hibás elfogadásokra vezethet, magától is érthető, de röviden a következőkben is bizonyítható. Ha a dologi jog (Sachenrecht) a dolgok körüli jogok összegét jelenti: akkor a birtok épen nem illik a dologi jogba, mert a birtok még nem jog, sem jog a dologra; holott ha a dologi jog alatt a dolgokra vonatkozó jogviszonyokat és jogszabályokat értjük, akkor a birtok igen is helyén van. Hasonló észrevétel alá esik az örökjognak a dologbani jogok közé felvétele; épen az obligatiók

előtt, holott az örökségben kötelezettségek is foglal-
tathatnak. — Megtámadja az örökjognak subjectiv
értelemben felállított fogalmát és az 532. §-ból azt
következteti, hogy mihelyt az örökös az örökséget
birtokába veszi, megszűnik örökös lenni, mivel az
által jogának egész tartalma kimerítettnek tekin-
tendő.

Átmenve a személyjogra: tévesnek találja a
személyjogok fogalmának meghatározását (15. §.),
mely szerint a személyjogok vagy a személyes tulaj-
donságokból és viszonyokból vagy a családi viszo-
nyokból erednek: holott ezekből alanyi értelemben
semmi jogok sem származnak; ezen állapotok csak
módosításokat eszközölnek a jog és cselekvési ké-
pesség tekintetében, vagyis a jogok szerzésének le-
hetőségére bírnak befolyással. Azon körülmény, hogy
valaki p. o. zsidó, módosítja jogképességét (39. §.),
de melyek azon jogok, melyek e minőségéből származnak? A kiskorúság például és az örültség módo-
sitja a cselekvési képességet, de melyek azon jogok,
melyek ebből származnak? (21. §.); innét követke-
zti: hogy e §-nak czime is tévedésen alapul. Vagy
azon körülmény, hogy valaki holtanak nyilvánítható,
ad ilyennek valamely személyjogot vagy magánjogi
szabadalmat? — A III-dik rész czime ellenére esu-
pán oly szabályokból áll, melyek a vagyonjogra vo-

natkoznak; oly szabályokat, melyek a személyjogra vonatkoznának, nem is tartalmaz; és a rész címét, valamint a beosztást tekintve, még eddig senkinek sem jutott eszébe kérdezni, vajjon és miként lehetne az embernek vallási minőségét zálog-, a házassági hűséget kezesség által biztosítani? stb. — Megrója végre a két egymástól lényegileg különböző jogi institúciónak, t. i. az elbirtoklásnak és elévülésnek egy és ugyanazon fejezetbe lett elhelyezését; és záradékul azt találja, hogy ezen hármasság felosztás által a római institúciók rendszerét igyekeztek a szerkesztők mintegy megmenteni. (Bővebben „System des österreichischen allgem. Privatrechtes. I. köt. 220. és köv. ll.)

Eme csak fővonalokban bemutatott bírálat is képes az olvasót meggyőzni arról, hogy az ausztriai polg. törvényköny sem rendszere, sem egyes szabályai, vagyis inkább azok alapjául felvett fogalmi tekintetében a tudomány, valamint a jogélet jelen követelményeinek meg nem felel; miből azonban nem következik, hogy korának, melyben létrejött, megfelelni nem igyekezett volna; mivel ezt több tekintélyek nyíltan is bevallják, sőt tények is szólnak mellette, a mennyiben több utánna következett codificatiói munkálgodások belőle nem kevés anyagot meritettek. Ungernek bírálata éles ugyan, de való,

azonban nem kell felednünk, hogy Unger nem az egyidejű viszonyokhoz méri a műnek öt megillető becsét, hanem az újabb iskola vívmányai szempontjából indul és így észrevételei, illetőleg megrovásai nem is annyira a műnek az újabb iskola vívmányainak már jóformán megállapodásra jutott kora előtti relativ jó és czélszerű voltára, mint inkább a tudomány jelen színvonalához mért rendszer és elvek szerinti reformjaira vannak intézve.

Annyi mindenesetre elvitázhatlan, hogy az ausztriai polgári törvénykönyv mellett, a függelékben foglalt újabb törvények, a törvényszéki gyakorlat és a bő jogi irodalom segélyével azon tartományokban, melyeket érdekel, a jogélet meglehetősen biztonságban létezett és létezik. Ezen felül az ausztriai polg. törvénykönyv még magán a birodalom határain kívül is elismerést vívott ki magának az által, hogy a svájci kantonok közül Bern 1830-ban, és ezt követve Luczern, Zürich 1852-ben elkészült, ugy szintén Aargau és Solothurn még munkában levő codexeik — de a tudomány követeléseit is szem előtt tartva — kisebb nagyobb mérvben utánna indultak, nem annyira rendszer, mint egyes meghatározások tekintetében; és a szász polgári codex szerkesztői részéről is figyelemre méltattatott.

Törvényhozás a többi német államokban.

I.

Áttérünk a többi német államokra és azon mozzanatokra, melyeket azok az újabb törvényhozás, illetőleg a codificatio terén feltüntetnek. De mielőtt ezeket tüzetesebben fejtegetnők: tekintsünk vissza a törvények tekintetébeni korábbi állapotokra, melyekből az újabb és legújabb irányok fejlődtek.

A német birodalom, daczára ugy az egyes néptörzsek mint terület tekintetébeni szakadozottságának, s ennek folytán az írott törvények és szokásokra nézve is elágazodottságának, magánjogi tekintetben mégis egyformaságot és összhangzást tanusított, ugy hogy a XIII-dik századig még mindig el lehetett mondani, miszerint a canonjog mellett, mely a római birodalom szétbomlása óta minden keresztyén népeknél polgári jogkérdésekben is használtatott, egy ugynevezett közönséges német magánjog is létezett.

Mert habár sokaknál azon eszme erős hitté látszott emelkedni a német birodalom virágzó korában, hogy a római birodalom a németben folytatja életét és a világalom a német királyokra mint utódaikra szállott át (sőt Miksa császár még 1495-ben is magát Constantin és Justinán utódának nevezte): mindamellett a köz- és magánjog csaknem egészen német nemzeti volt, és a mi római törvénynek tartatott és ismertetett, annak csak egy kis töredékéről mondható.

A XIII-ik században a római jognak némi ismerete Olaszhonból, melynek egyetemén a római jog tanítása nagy hévvel folyt, a német birodalomba is áthatott; és noha az u. n. Sachsenspiegelre nem volt befolyással, de a Schwabenspiegel és utána következő törvénykönyvekben a római mesterek növekedő tekintélye már észrevehető, a mennyiben egyes esetekben a római tekintélyekre hivatkozások történtek, melyek azonban a hazai jogban csak némi módosításokat eredményeztek.

A XV-ik század közepétől s még határozottabban annak végétől kezdve, az ifju német jogtudomány mindinkább a római jog felé fordult. Az olasz, francia s később a német egyetemeken képzett jogászok, doktorok a tudomány terén, a tanácsban és a törvényszékeknél a római jog tekintélyét képvisel-

ték, a mint azt akkor érthették. Ezen sajátosságos fordulatot a jog tekintetében azon rajongás okozta, mely az ókori műveltség után akkoron annyira uralgott. A nemzeti nyelvnek művelését a görög és latin háttérbe szorította épen úgy, mint az u. n. „renaissance styl“ az építkezés terén és formákban a germán stylt. A jogtudósok is felkapták a régi római formát, a nélkül, hogy annak szellemét felfogták volna.

Jellemzők ezen kora nézve az u. n. *Beschwerden der bairischen Ritterschaft von 1499.* következő helyei: „In iudicibus intolerabilis error. Non enim eliguntur iudices more antiquo, sed multi juris romani professores, pauci magistratus, nobiles, atque provinciales. — Cum jus municipale servandum sit, et antiquae consuetudines pro legibus babendae sint, fit ut multa his contraria fiant, unde deceptiones, errores, et turbae oriuntur. Illi enim juris professores nostrum morem ignorant, nec etiam si sciant, illis nostris consuetudinibus quidquam tribuere volunt.“

Hasonló befolyást vívtak ki maguk részére a római jog tudorai többfelé is. A német nemzeti jog ugyan sem eltörölve, sem kizárva nem lett, de az új tudós bírák azt sem nem ismerték közelebbről, sem nem tisztelték, legfőlebb akkor, ha az római szavakban mintegy elburkoltatott.

A tudomány és törvényszéki gyakorlat ezen új

irányának lassan-lassan lett megerősödéséből lehet megmagyarázni azon általános érvényt, melyre a római jog Németországban magát a XVI. században — a canonjognak a reformatio általi háttérbe szorításával — felküzdötte, mivel azt, hogy miként és mikor fogadtatott el, még eddig sehol megírva nem találjuk, habár maguk a németek is e kérdés megfejtésére jutalom kifizetését hozzák javaslatba. Annyi bizonyos, hogy már a XVI. században a romai jognak mint „*ratio scripta*“-nak nem tudományos tekintélyére, hanem Justinian törvényeinek legalis autoritására hivatkoznak, „mintha (egy tekintélyes tudós szavai szerint) a görög császár és a birodalom azt, mint német birodalmi törvényt kihirdette volna“ !!

A bíróságoknak egy idegen törvény alatti szolgálása a XVI. és XVII-dik században a legmélyebb lépcsőjén volt, elannyira, hogy létezett a tudósok és bírák közt uralkodó törvény, mely szerint a bíró ítél, és egy másik a nép közt élő, a nép érzületén gyökerező törvény, melyet a nép jogviszonyaiban tisztelt és követett, melyet azonban a bírák nem tudtak, de tudni nem is akartak; és a kit azon balszerencse ért, hogy ügyével a bírákra szorult, ismeretlen törvény szerint kapott ítéletet. Hogy az ily ítéleteknek, s illetőleg magának az ismeretlen tör-

vénynek az élő törvényre [is] lassan-lassan befolyása lett, ketségbe vonni nem lehet.

A XVIII-ik század közepe óta, főleg pedig a XIX-dik században a győzelem egészen ellenkező, és a természetes irány lett uralkodóvá. A *Codex Maximilianus Bavaricus* volt az első, mely elég merészséggel birt kimondani: „*Das römische Recht, welches zwar ursprünglich nur den Römern gegeben, hernach aber auch in anderen, und sonderbar in Deutschland und hiesigen Landen eingeführt worden, soll in Sachen, welche etwan durch einheimisches Recht nicht genug bestimmt sind, auf schickliche, und thunliche Weise zur Hülfe gebraucht werden.*“

Hasonló értelemben intézkedett a porosz Landrecht is, mint fennebb megjegyeztük. — Ezenfelül a tudománynak a nemzeti jog terén tett vívmányai által a római jog igen is korlátoltatott, sőt megrázkódtott, elannyira, hogy újabb időkben jelentősége jogi kutfőként majd az u. n. közönséges német magánjog, majd pedig az újabb codificatio által a lehető legkisebb mérvre szorítottnak tekinthető; mivel azon államokban, melyek codificatióra törekednek, vagy a hol ez már jogérvényes eredményre jutott, mindkettő még a segédkutfők közé sem vétetett fel. Így szól, mint alább látni fogjuk, a már életbe lépett szász codex, így a bajor javaslat is.

De mielőtt az újabb irány ily önállást tanusíthatott volna, milyennek példáit imént felemlítettük, nem csekély akadályokkal kellett megvívnia, melyeket az u. n. *jogtörténelmi iskola* átalában, s *különösen a római jog terén*, ellenébe gördített, és azáltal a nemzeti jogtudomány mívelése háttérbe szorított.

II.

A jelen század harmadik tizedének elején a tudomány egészen a római jog történelmi átdolgozására fordult, tekintet nélkül azon jogra, mely a tudományból és a bírósági gyakorlatból előbb nemzeti alapon már szép fejlődésnek indult.

Ezen újabb irányra alkalmul szolgáltak némely ujonnan feltalált kutfők, melyek a római jognak tisztább megismerésére nagyobb reménynyel biztattak, mint a siker, melyet eredményeztek. A buzgó tudósok ugyanis ez uton „*azon élő összefüggést vélték beláthatónak, mely a jelent a multhoz köti,*“ közelebről pedig e czélt következőleg formulázták: „*jogi állapotaink egész tömegében azt feltalálni, a mi valóban római eredetű, nehogy azáltal öntudatlanul uraltassunk és jogi öntudatunk ezen római elemü köréből azt kiválasztani, mi már kihalt vagy csak a mi félreértésünk-nél fogva folytatja tetsz-életét, hogy így azon római*

elemek még élő részeinek kifejlődésére annál szabadabb mozgási tér találtassék fel!"

Nem nyomozzuk, — mint tekintélyes tudósok megjegyzik — vajjon a jogtudomány történeti néz-pontja mindazok előtt, kik ezen új irányhoz szegőd-tek, e tiszta felfogásban volt-e meg; sem azt, hogy valódi törekvés jelenkezik-e e célra azon terjedel-mes munkákban, melyek a római jog valamely régi tanát fejtegetik. Annyi azonban tény: *hogy a törté-nelmi irány a római jogot nemcsak a nem jogászoknál, hanem még főleg a gyakorlati jogászok nagy részénél is nem kedvessé tette.* És méltán szerencsétlenségnek tekinthető, hogy a legjobb talentumok egy ember életén át a helyett, hogy a jogtudományt nemzeti vagy más hasznosabb irányban mivelték volna, a római jog történeti nyomozásával foglalkodtak. E tu-dományos munkálkodás eredményei viszonyitva a tudós készültséghez, az élet és gyakorlati jogra igen esekélyeknek mondhatók és legfőlebb is csak azt de-ritették fel, hogy egynéhány rómainak tartott tétel vagy tan nem az, bár mindig ilyennek tartatott és mint ilyen használtatik. Hogy az ily felfedezés nem tartozhatik gyakorlati tekintetben a szerencsések so-rába ott, hol a római jogra hivatkozhatni, könnyen megérthető, sőt inkább a vitákat csak növelni képes, melyekben némely jogi írók kizárólag jól érzik ma-

gukat a jogélet rovására, a mi a római jog iránt az utolsó négy évtizedben, valódi tekintélyek után mondva ellenszenvet szült. Magasabb tudományi szempontból ezen törekvés bajt nem okozott, sőt azon nyereség, melyet helyesen felfogva nyújtott, a jogrendszer kifejlődésére jótékonyan hatott.

A másik jelentős akadály, mely egy ideig a codificatiót hátráltatta, abban állott, hogy a francia háborúk nyomasztó sulya alóli kibontakozás után, egy kitünő német jogtudós *Thibaut* indítványba hozta (*Über die Nothwendigkeiten eines algem. bürgerlichen Rechts für Deutschland, Heidelberg 1814*), hogy az egész német birodalomra nézve egy közönséges polgári törvénykönyv készítettessék, hogy az által a németeknek politikai tekintetben is annyira fontos egysége, s egyszersmind a jogtudomány és jogszolgáltatás is elősegítettessék. *Thibaut* azon államok jogi állapotát fejtegetve, melyekben a közönséges német jog vala érvényben, gyökeres orvoslátát csak az egész német birodalomra kiterjedő, — mindennek a mi elavult, mellőzésével, a jognak természetes alapjaira fektetett — codificatiót sürgetett. Ellenben egy másik párt *Savigny* a történelmi jogi iskola egyik apostola után indulva, az akkori időt a codificatióra teljesen alkalmatlannak állította, majd a jog-

tudomány és gyakorlatnak, majd magának a német nyelvnek fejletlen állapota miatt.

Mindkét nézet a követők hosszú sorát vonta maga után és terjedelmes vitákat szült, melyeknek részletes fejtegetését mellőzve, a tapasztalás oda mutat, hogy a *codificatio* ellenei vereséget szenvedtek; de Thibaut győzelme sem lett tökéletes, mert a *codificatio* a német birodalom egyes államaiban felkaroltatott, bizottságok neveztetek, javaslatok, tervezetek készítették, tárgyalattak; és az 1848-ki mozgalmak, melyek leginkább kedvező kilátással biztathattak egy általános német polgári *codexre*, a mint ily irányu működések történtek is, — csakis egyedül a *közönséges német váltórendszabályt* eredményezték.

III.

A magánjogi *codificatio* terén az egyes államokban már előbb megkezdett munkálkodások az 1848-ki kilátások meghiusulta után újra felvételtek és folytattattak. Így a hesseni nhgségben, Bajorországban — hol eddig — „*Das Civilrecht beruht auf verschiedenartigen Unterlagen der Provinzen und Orte*“ — az új polg. magánjog javaslatai 1861. óta részletekben közzétételtek. Azonban jogérvényes eredményre eddig csak *Szászországban* vezettek, melynek pol-

gári magánjogi Codex 1865. *martius 1-ső napján* már életbe is léptetett.

Nem mulaszthatjuk el, sőt tanulmányaink sikerére nézve szükségesnek véljük a legutóbb említett új *szász polgári codexet* közelebbről is megismertetni.

A codificáló irány, mely a német birodalom egyes államaiban újabb időben felkaroltatott, Szászországba is behatott, a czélszerűség, sőt szükség érzetétől is vonzatva, a mennyiben ezen ország jogi kutfőit előbb a helyi statutumok, országos törvények és a közönséges szász jog, segéd forrásai pedig a közönséges német jog, az egyházi és római jog képezték.

Az új polgári törvénykönyvnek első tervét dr. Held titkosta készíté, mely 1853-ban kinyomattott, és az 185 $\frac{1}{2}$ -ki országgyűlésen több törvényjavaslatok megbirálására megválasztott albizottmányok elébe terjesztetett.

Eme bizottmányok már behatólag munkálkodtak, a midőn az államkormány az utóbb majd csak írásban hozzá beérkezett igen jelentékeny és nagy részben tekintélyes birálatok alkalmából, majd a thüringi államoknak a terv átvizsgálásábani részvételre kijelentett óhajtaikból kiindulva, a bizottmányoknak 1854. maj. 5-éről azon utasítást adta, hogy ta-

nácskozmányaikat legfőlebb a harmadik könyv végig folytassák, és aztán jelentést tegyenek. Mi ugy is történt, a kötelezettségek jogáig terjedett tanácskozmányok eredménye még 1854-ben felterjesztvén.

A thüringi államoknak a terv megvizsgálásánál részvéte csak 1856-ban vált kivihetővé; ezek és Anhalt-Dessau képviselői megérkezvén, egy rendkívüli „Commissio“ állított össze, mely teljes gyűlésben határozott, a határozmányokat kebeléből választott — egy előlülőből és négy tagból álló külön bizottmány szerkesztette, a szerkezet ismét a teljes gyűlés elébe hozatott jóváhagyás végett. A teljes gyűlés 245, a szerkesztő bizottmány 83, rendszerint négy órai ülést tartott. Az egész tárgyalás 4 évet vett igénybe. Első felolvasása a megvizsgált javaslatnak 1860. martius végén, a második u. a. évi május végén történt.

A commissio ekként működését befejezván, munkálatát az államkormánynak bemutatta. Ez saját részéről helyeselvén, a rendi gyűlés elé terjesztette, hol is igen csekély módosítással jóváhagyatván, 1863. január 2-ki királyi rendelet által kihirdettetett és 1865. január 9-ki kir. rendelet által 1865. martius 1-től az egész országban életbe léptetett. Czime: „*Das bürgerliche Gesetzbuch für das Königreich Sach-*

sen stb. Legújabb kiadása Dr. Eduard Siebenhaarer szó- és tárgymutatójával. Leipzig, 1865. Druck und Verlag der Roszberg'sehen Buchhandlung.“

Az imént fővonásokban előadattakból a műnek csak külső keletkezési mozzanatai tűnnek előnkbe. De ezeknél sokkal fontosabbak azon nézetek, elvek, melyekből a készítők és bírálók kiindultak, s a melyek felett létrejött megállapodást maga az elkészült mű csak némi külső jelenségekben tanúsítja, mely jelenségek, a rendszert. felosztást és az egyes jogintézményeknek elhelyezését illetőleg csak az azok indokaiból nyerik magyarázatukat, illetőleg felvilágosításukat.

Ezen indokokat a szász polgári törvénykönyv készítői nyíltan bevallják körülbelől a következőkben.

A) Igen elterjedt azon vélemény, hogy a rendszeresség egy polgári törvénykönyvnek nem lényeges kelléke, inkább arra kell ügyelni, hogy teljes és érthető legyen. E vélemény némileg abban leli támaszát, hogy némely újabb törvénykönyvek a beosztási rendszerre nem igen gondoltak, a nélkül, hogy e miatt haszonvehetőség tekintetében jelentősen vesztenének. De ha épen nem feltételeztetik is a törvénykönyv tökélye annak rendszerétől: minden esetre az anyag beosztásának mineműségétől igen sok függ.

Csak a jó rendszer és beosztás adja meg a törvénykönyv felől már első tekintetre a bizonyítékot, hogy abból semmi szükséges nem hiányzik ; egyszersmind kezeskedik azért, hogy egyes szabályai egymással összefüggésben állnak, hogy benne ellenmondások elő nem fordulhatnak.

Ennélfogva csak méltánylatot érdemel a terv, midőn eleve egy bizonyos rendszert tűzött ki magának, melyet követett, és melyet maga a törvénykönyv is lényegében elfogadott.

E szerint főrészei : *A vagyonjog. A követelések joga. Családi és gyámsági — végre az örökségi jog.*

A törvénykönyv eme beosztása főpontjaiban teljesen megegyez a legtekintélyesebb új jogtanítók e nembeni nézeteikkel ; egyszersmind annyiból is helyes, mivel nemcsak a különböző tanokat, hanem ezek egyes részeit is rokonságuk és összefüggésök szerint állítja egybe.

A régibb u. n. római jogi rendszer és beosztás a jelen időnek meg nem felel ; mert a személyjognak már most nincs azon jelentősége, melyel a rómaiaknál birt, az most inkább a családi jogban áll, vagyis a házassági és gyámsági jogban. A családi és örökségi jog pedig jelenleg szorosabban összefügg, mint a rómaiaknál, és ez okból czélszerű vala e részeket egymáshoz közelebb állítani.

B) A fennebbi állagos részeket egy ugynevezett *Általános Rész* előzi meg, mely bővebb mint a többi codexekben.

E rész általános szempontból, valamint terjedelmesebb volta következőleg indokoltatik:

Ha egy polgári törvénykönyv rendszeresen van kidolgozva: az *általános rész* el nem maradhat; mert bármily különbözők is a jogok vagyoni, követelési, családi vagy öröklési tekintetben, mégis némi általános ismerjeleik vannak, melyek némely módosításokkal közöseknek tűnnek elő. Oda tartozik a jogalanyok természete, azok cselekvési képessége, továbbá a jogok keletkezése, megszűnése, valamint azok megóvása a sérelmekről és az ézekekből eredő jogok különfélesége. A jogok eme közös ismerjelei tekintetében oly törvénykönyv, mely általános részzel nem bir, két ut közül választhat. Vagy az ily közönséges ismerjeleknek, valahányszor előfordulnak, ismétlése, vagy első alkalommal tüzetes előadása, és tovább, ha a tárgy ismét előfordul, arra hivatkozás által. — Az első ut a czél nélküli és gyakori ismétléseket szüli; a másik pedig megszakítja azontant, melynél legelőször tüzetesen előadatik, és az átnézetet nehezeti, holott az általános rész mind azt, mi közös, tüzetesen előadja; és ha nem feleldjük, hogy még több szabály van, melyeket, ha egy tör-

vénykönyvet rendszeresen akarunk előállítani, a különös részekben igen nehéz előhozni: az általános rész hasznát, sőt szükségét tagadnunk nem lehet.

Azonban a törvénykönyv egyes részei közt az általános rész az, melynek kidolgozása legtöbb nehézséggel jár. Mert „abstractio“ utján ki kell találni a jogintézmények közös jellegét, ebből oly általános tételeket kell felállítani, a melyektől kivételek aztán az egyes részekben fordulnak elő. De magukkal az általános részben felállított szabályokkal ovatosan kell bánni, és belőlük csak akkor és annyiban lehet hasznát huzni, a mennyiben azok az egyes jogintézményeknél kivételek alá nem esnek.

C) *A követelések joga* szintén általános és különös részre oszlik. Itt az általános rész nem talál anynyi ellenségre, mint a törvénykönyv összes rendszerénél, és egy törvénykönyv sincs, mely ezen felosztást kisebb nagyobb szerencsével nem követte volna. Hogy a törvénykönyv felfogott rendszerét következetesen keresztülvitte, és sem az általános részbe olyasmit fel nem vett, mi csak a különös részben találna megoldását és viszont, arról mindenki tüzetes vizsgálás után meggyőződhetik.

A követelések joga különös részének berendezése azzal indokoltatik, mivel a római jog rendszerét e tekintetben követni nem lehetett, mert a jelen százsz

jog szerint a szerződésből eredő keresetjog semmi bizonyos formától nem feltételeztetik. Ennélfogva a jogtanárok különféle rendszereket állítottak fel az *obligatiók* jogát illetőleg, melyek közt a szász jog szerkesztői leginkább elfogadottnak és megfelelőnek találták azt, melyet követtek, s mely szerint a követelések három főrésztre oszthatnak.

1. *Követelések szerződésekből és ezekhez hasonló viszonyokból.*

2. *Tiltott cselekményekből.*

3. *Különféle okokból.*

D) Nem csekély nehézséget okozott az *ajándékozásnak* elhelyezése. E nehézségnek és az ez okozta véleménykülönbségnek alapja az ajándékozás természetében rejlik, mely szerint az a jognak csaknem összes területébe bevág. Tárgya lehet minden vagyoni, követelési jog; előfordulhat élők közt, valamint halál esetére; valóságos átadással is végbemehet, vagy ígéret, szerződés által. Innét magyarázható, hogy némelyek azt a tulajdonszerzés módjai közé, mások a szerződések közé vették, még mások az általános részben szólnak róla a szerződések mellett. A szász codex szerkesztői egyikét sem követték, hanem azt mint jogügyletet, a követelések joga különös részébe, a halál eseteire ajándékozást az örököségi jogba, a kötelességellenest a kötelesrészről tanba

helyezték. Ezenfelül, hol annak szüksége mutatkozott, másutt is emlitik, p. o. a házastársak közti ajándékozást, az ajándékozásbóli szavatosság kérdését illetőleg.

Mert az ajándékozási ígéretnek szerződési jellege van, és ha különben az ajándékozás az általános részbe tétetnék, mégis arról szerződési tekintetben különösen is kellene szót tenni; és ha egészen az általános részben adatnék elő, oly fogalmakat előzne meg, melyeknek ismeretét még ott feltenni nem lehet, ilyenek pedig, az ajándékozás tilalma a házastársak közt, mely a családi jogban, a halálesetrei ajándékozás pedig valamint a köteleességellenes az öröklési jogban, illetőleg a köteles részben van illeto helyén.

E) Hasonló vita tárgya a *kötelesrész* elhelyezése. Legtermészetesebb helyén volna, ugy látszik, a végrendelet nélküli öröklésnél, mert a köteles-rész mintegy végrendelet nélküli örökjogra mutat, azon sajátsággal, hogy nem más intézkedés hiányában, hanem épen a végrendelkező akarata ellenében érvényesithető. Azonban a kötelesrésznek a végrendelet nélküli öröklési joggal eme rokonsága még annak természetét egészen ki nem meriti, sőt inkább oly jogi tekintetek merülnek fel körülötte, melyek, mint p. o. az örökségbóli kizárás, a végrendeleti örök-

lésből nyeri teljes felvilágosítását. Azonfelül, ha tekintjük, hogy a kötelesrész élők közti intézkedésekre is hatálylyal bír, oly viszonyokra kell tekintettel lenni, melyek a végrendeletnélküli örökléstől igen távol esnek. A jogtanítók nagy része a kötelesrészt a szükségörökségnél adja elő, a végrendeleteknél némelyek azok belső kellékeinél, mások a végrendeleti örökjog végén. Ezen elhelyezés igazolható ugyan a római jogból, de törvénykönyvbe nem illik, különösen ebbe, mely szükség-örökjogot (Notherbrecht) nem — csupán kötelesrészjogot ismer; továbbá a delationának alapjául a végrendeleti és végrendeletnélküli örökjogon felül még az öröklési szerződést is elfogadta. — Némelyek végre azt az öröklési jog végére helyezik, az örökös nélküli hagyaték elébe, és a szász törvénykönyv is ezt követte, meggyőződve arról, hogy csak itt állhat kellő világában.

F) Elmondják továbbá a szász törvénykönyv készítői, hogy ők csupán a polgári magánjogra voltak tekintettel, a váltó- és kereskedelmi jogot mellőzték, és mindazt, a mi a telekkönyvi, gyámsági, peres és peres ügyeken kivüli, a esődeljárásra, a vadászat-, bányászat- és vízi jogra vonatkozik, mindez külön intézkedések tárgya levén. A családi hitbizományokról is csak annyiban van szó, a mennyiben azok körül magánjogi viszonyok fordulnak elő.

Különösen pedig a családi hitbizományokra nézve azoknak felállítása tekintetében azon nézetet fogadta el, hogy az egyéni szabadságnak a lehető leghabzadabb mozgási tér nyujtassék a magánjogi viszonyokban, és így teljes intézkedési szabadság ugy élők közt, mint halálesetére. A törvény megengedi a hitbizomány felállítását még bizonyos örökösödési rend nélkül is, megengedi egyszersmind *megszüntetését* az életben levő minden várományosok beleegyezésével, ha a hitbizomány, azt is számítva, ki a hitbizományi rendelkezés szerint az első birtokos volt, a harmadik kézbe jutott (vagyis a harmadik nemzedéknél.) Ezen utóbbi intézkedés feltétlenül szükséges volt, mert nélküle az ingatlanok birtoka sokak közt megosztatnék, mi sem ezekre nézve kívánatos nem volna, sem az állam földművelési érdekeinek meg nem felelne. Nehogy azonban a harmadik nemzedéken is tulható családi hitbizományok alapításmódja végkép elvágassék, ilyenek alapítása a fejedelem jóváhagyásától tétetett függővé.

Az indokok további része majd egyes jogintézményekre, majd a jogtudománynak fejlődési phasisaira, majd azon okokra vonatkozik, melyeknél fogva a szerkesztők sem a porosz Landrechtet, sem a franciaia, sem az ausztriai polgári törvénykönyvet mintául nem követhették, noha, mint maguk is be-

vallják, a zürichi codexből, mely sokban az ausztriai polgári törvénykönyvre tekintettel volt, s a követelések jogát világosan és egyszerűen állítja elő, némely egyes esetekben egyes határozatokat átvettek. — Ezekről azonban már fentebb emlékeztünk az illető codexek ismertetésénél és azok feletti bírálatoknál; a jogtudomány fejlődési viszonyairól pedig a németországi jogtudományi állapotoknál, melyek Szászországra is vonatkoznak, tüzetesen értekeztünk.

Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy az új szász codex sem az u. n. közönséges német- sem a római jogot segédkutfőül el nem fogadta, a 25-dik §-ban egyszerűen és határozottan kimondván, hogy „oly jogeset, melyre nézve a törvényben sem különös, sem általános szabály nem található, a hasonló esetekről szóló határozatok szerint ítélendő meg.“ E szabálynak megállapítását nem csekély viták előzték meg, mint az indokolások tanusítják, végre mégis győzelemre vergődött, a nélkül, hogy ez által a közönséges német vagy a római jognak tudományi tekintetbeni jelentősége továbbra is kétségbe vonatott volna, sőt inkább annak, mint a jogi műveltség egyik kellékének szükséges volta újból elismertetett.

Rendszeres új törvénykönyv mellett azonban a római jognak segédkutfői tekintélyt adni a szerkesztők ítélete szerint azért nem lehetett, mert akkor két

codex mintegy egymás mellett állna fenn, és az ujnak netáni hiánya mellett, mely talán csak képzelt lehet, arra történnék hivatkozás, mialatt az ellenfél az uj codexre támaszkodik, és az ügy eldöntése csak a bíró egyéni nézetétől lenne várható, mi csak uj bajokat szülne, és az uj törvénykönyv megszilárdulását csak hátráltatná.

Ha tehát már egy rendszeres codex készített, a mi abba akár a római, akár más idegen jogból felvétel, nem azért bír kötelező erővel, mivel onnét vétetett, hanem azért, mivel felvétel, elfogadtatott. A felvétel történetét, okait fejtegetni, a gyakorlati életre épen nem, hanem a tudományra tartozik. A kutfőt, melyből vétetett valamely jogszabály, idézni a gyakorlati életben meg nem engedhető, mivel ez csak zavarokra vezethetne, vitatkozásra a bíró és felek közt, a mit kerülni kell; erről legfőbb ott lehetne okoskodni, ha valami csak általános elvként vétetett át másunnét, a hol a concret esetek is körülírvák, melyekről az átvétel említést nem tesz. De az ily átvételt is mindenestre kerülni kell, s ha a főelv elfogadása szükségessé vált, meg kell bírálni azt is, vajjon némely concret eseteket nem kell-e átvenni? és ha igen, ezt elmulasztani nem szabad.

Uj törvénykönyvet készíteni, s a mellett még más segédkutfőknek is érvényt engedni netán oly

ezéلبől, hogy azok könnyebben eligazítanak, valódi szegénységi bizonyítványnak volna tekinthető.

A kétes eseteket szabályozni mindenkor a tudomány és a gyakorlat feladata leszen; az első a jogi és törvényi analogiából indul a tudomány elvei szerint. A bírósági gyakorlaté ezt figyelemmel kísérni, s a hol szükséges és észszerű, érvényre emelni.

Bövebben: „Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Sachsen, nebst allgemeinen Motiven und Inhaltsverzeichnis. Dresden 1860.“

Mily vélemények nyilvánulnak ezen legújabb codex felett: arról még most nem igen lehet szó, miután már mint elfogadott, 1863. januárban hirdette tett ki, és csak 1865. martius 1. óta van életbe léptetve. De miután az 1860-ban közzétett megvizsgált tervezettől alig említést érdemlőleg különbözik, az e felett megjelent vélemények és bírálatokról emlékezni el nem mulaszthatjuk.

A rendszerét vagyis elosztását megtámadva nem, sőt elismerésre méltatva találjuk, p. o. *Stuhenrauch* commentarjában az ausztriai polg. tvénykönyvhöz I. k. 110. lapon. Így *Unger*-nek is fentebb idézett, valamint „Der revidirte Entwurf eines bürgerl. Gesetzbuches für das Königreich Sachsen“ című munkájában, mely nem csekély vitát szült közte s több német tudósok közt, és különösen *Arndts*-sal

válaszokat és viszonzválaszokat vont maga után. Unger bírálata azonban a rendszerről hallgat, a részleteket pedig eltekintve igen éles és épen nem kedvező, de a czáfolatok, melyek követték, hasonlók Unger irányában. — Mellőzve az egyes észrevételeket, az egész bírálat eredményeül azt állítja fel, hogy a bár átvizsgált tervezet sem tekinthető annyira megérettnek, hogy törvényerőre emeltethetnék. Ő Németországban a különváló codificatiókat kárhoztatja, egy általános német jognak és törvénynek szükségét állítja előtérbe, nem annyira politikai, mint nemzeti szempontból is kívánatosabbnak találta volna, ha a szász kamarák az új törvénykönyvet mellőzték, és inkább egy általános német törvénykönyvnek sürgetésével a kezdeményezés dicsőségére törekedtek volna.

De habár az egyes államok a külön codificatio terén tovább is haladnak, ez nem fogja akadályozni szerinte a törvények ugyanazonosítását, sőt inkább elősegíti. Mert ez uton formulázva lesz mindaz, a mi *közös*, mind pedig a mi *különös*, abban egyetértést és megállapodást hoz létre, emezt az egyes államok saját érdekeik szerinti szabályozására lehetővé hagyni. Invenient fata viam! — Ennek elérésére azonban minden egyes államnak oly törvénykönyvvel kell a nemzet előtt fellépnie, mely jogosult büszkeséggel a né-

met erőre és szellemre mutasson, mi épen csak Szászországtól várható, „mely a valódi német tudomány hazájának, s a német jogtudományosság leghivebb gyámolának méltán tartatik.“ De az átvizsgált tervezetet ilyenek bizonyára egy szakértő sem fogja találni.

Bár Ungernek ezen ítélete igen is éles, sőt egyes a műnek külön §§-aira és azokban foglalt határozatokra vonatkozó észrevételei nem is alaptalanok: mindazáltal sem ezek, sem maga az ítélet nem elég erős arra, hogy a szász polgári törvénykönyvnek a tulnyomó többség által elismert czélszerűségét mind rendszer, mind a jogintézmények összeállítása, s az eszmék és szabályok megállapítása és belelrendezése tekintetében meggyöngíteni, vagy annyira lerontani képes volna. A mi még abból mint emberi műből hiányzik, azt a tudomány és bírósági gyakorlat feladata leszen pótolni és kiegészíteni.

Mi vár Németországra codificatio tekintetében? vajjon egyesülés-e, vagy pedig továbbra is elkülönző eljárás? az a jövő titka; annyi azonban több mint valószínű, hogy ha a polgári törvényhozás egyesítése ugy czéloztatik, a mint Unger megengedi, illetőleg elfogadja, hogy t. i. a külön törvénykönyvekből majd ki fog tűnni, mi *általános*, mi *különös*, az általános az. tán egy, az egész német birodalomra szóló törvény-

könyvbe fog foglaltatni, s a mi különös, az egyes államok külön érdekeire fog hagyatni: a törvény egysége épen nem fog eléretni, vagy ha így megkisértetik, aligha fog többet érni az új jogállapot az általános birodalmi és külön statutarius jog mellett, — mely utóbbi tárgyai tekintetében az elsónél nagyobb terjedelemre is nőheti ki magát, — mint azon államokban, hol jelenleg a közönséges német magánjog mellett a külön statutarius jogok és törvények is érvénynyel birnak.

A zürichi polg. törvénykönyv.

Bocsánat egy kis eltérésért e tanulmányok elején kimondott sorrendtől, a *Zürichi polg. törvénykönyvek*, — melyhez csak időközben juthattunk, — ismertetése czéljából.

A jelen mivelődési állapotnak megfelelő polg. magánjogi törvényhozásnak szüksége a zürichi kantonban is évről évre élenkebben éreztetett.

A legújabb időkig érvénynyel birt törvénykönyveik voltak az u. n. *Stadt und Landrecht* 1715-ről, és a *Stadterbrecht* 1716-ról; az első legnagyobb részben régibb ítéletek gyűjteménye, a másik kora irmodorának és szellemének beható törvényhozását támsítja. Ezek mellett hatályban voltak a kanton némely tájain bizonyos uri jogok és statutumok a XVI. XVII. és XVIII. századból, melyeket azonban az élet és az államszerkezet megváltoztatása háttérbe szorított. A kantonnak egysége a különféle statuta-

rius jogok természetellenességét az életiránylatok egyformasága a jogok ferde és érthetlen kinyomatait ily kis területen igen is feltüntette. A jogtudomány előhaladása a jelennek fokozott követelményei a régebbi törvénykönyvnek pusztán átvizsgálásával meg nem elégedhettek, hanem egészen új törvényhozást tettek szükségessé.

Az új törvénykönyvnek szerkesztésével az akkori főtörvényszéki elnök *prof. dr. Keller Frigyes* biztatott meg, ki előbb az új zürichi törvényt tudományosan átdolgozta; de ez vonakodván, a nagy tanács dr. Bluntschlit bizta meg, a ki is a *Személy-Család-és Öröklési jog-nak első tervezetét* 1844-ben, a *Dolgokét* 1851-ben az *Obligatiókét* 1852-ben mutatta be.

A személy-és családjog a törvényvizsgálati bizottmánynak egy küldöttsége által megbíráltatott, egyes részeiben új tervezetbe átöntetett, és 1847-ben ki is nyomatott, s a nagy tanács elébe terjesztetett; de eredmény nélkül maradt, — kivéve azon módosításokat, melyek a rokonság öröklési képessége tekintetében határozott, s melyek aztán az öröklési jognak változtatásait vonták maguk után.

Hosszabb félbeszakítás után egy új bizottmány 1853-ban felfogta az ügyet, és a két első részt egészen átdolgozta, sőt a dologi jogba is beboesátkozott. A személy-és családjog így átdolgozva, a nagy

tanács elébe terjesztetett, ez tanácskozmányainak tárgyául csak a módosított pontokat választá s lényegben az egész feletti határozást tartá fen magának; 1853. decemberben végre a bizottmányi javaslatot törvényerőre emelte.

A törvénykönyv *bevezetése*, valamint az *első és második könyv*, vagyis a *Személy- és Családi jog* 1—473. §§. 1854. márcz. 31-én;

Hasonló eljárás után

A *harmadik könyv*, vagyis a *Dologi jog* (Sachenrecht) (474—902. §§.) 1854. július 1-én;

A *negyedik könyv*, e *Követelések és Tartozások joga* (*Das recht der Forderungen und Schulden*) 903—1892. §§. 1855. június 1-én, végre

Az *ötödik könyv*, vagyis az *Öröklési jog* 1893—2149. §§. 1856. márczius 1-én léptetett életbe.

Az egész törvénykönyv ezime: „*Privatrechtliches Gesetzbuch für den Kanton Zürich.*“

Rendszeres elosztása vázlatban következő:

Bevezetés. A jogok alkalmazásáról (*Anwendung der Rechte.*)

I. *Könyv. személyjog* 1. szak: az egyes emberekről, 2. a testületekről, 3. az alapítványok.

II. *Könyv. Családi jog.* 1. szak. a házassági jog. 2. Szülői jog. 3. A házasságon kívüli gyermekekről. 4.

A talált gyermekekről. 5. A felsőbbbségi gyámságról. 6. A szolgálati viszonyról.

III. *Könyv. Dologi jog.* 1. A dolgokról. 2. A birtokról. 3. Fekvőségek — 4. Ingók tulajdonáról. 5. A Regalékról és azokból eredő jogokról. 6. A szolgálmakról. 7. A réal-terhekről. 8. Ingatlanokról. 9. Ingókra és vagyon tömegrei zálogokról.

IV. *Könyv. Követelések és tartozások.* 1. A szerződésekről általában. 2. Egyoldalú szerződésekről átadásra. 3. Visszaadási követelésekről. 4. Ügyellátási követelésekről. 5. Követelésekről, melyek illéktelen meggazdagulásból megtérítésre irányozvák. 6. Közösségből követelésekről. 7. Az adásvevésről. 8. A dolognak viszterherrel, használata, — 9. viszterhernélküli munka- és ügyellátás iránti szerződésekről. 10. Viszterherrel ellátási — 11. Biztosítási — 12. Szerencseszerződésekről. 13. A kezességről. 14. Bizonyos dolog előmutatására irányzott, — 15. Tiltott cselekményekből követelésekről. 16. Megtérítési követelésekről a személy hibáján kívül.

V. *Könyv. Öröklési jog.* A) *Törvényes öröklés.* 1. A rokonok törvényes örökléséről. 3. Az eljegyzettek és házastársak örökléséről. 2. Az örökség átszállásáról. 5. Az örökség átvételének hatályairól. B) *Végintézkedések. (Végrendeletek és öröklési szerződések).* 6.

A köteles részről. 7. A végrendeletről. 8. Az öröklési szerződésről. C) *Szerződések egy harmadik öröksége felett.* 9. Az örökség megváltása. 10. Más szerződések egy harmadik öröksége felett.

A zürichi kantonon kívül a többi kanton is, mint fentebb láttuk, — saját törvénykönyveket bírnak, mi oda mutat, hogy itt is úgy, mint a németbirodalomban, minden önálló kis állam törvényhozás tekintetében inkább az autonomiához hajlik. Így volt ez a római birodalomban is, melyről megiratott: „unaquaque gens sub ipso Romano Imperio degens peculiaris quaedam sibi, suoque coelo et solo convenientia jura instituire atque adaptare necesse habuit.“ És már Cicero is (pro Balbo) megjegyzé: „Sane dissimilitudo Civitatum variationem juris habeat necesse est.“

A külföldi codificationalis mozzanatok eme — bár csak vázlatbani — írmertetése után térjünk át hazánkra, és igyekezzünk e tanulmányokat hazai érdekeinknek megfelelőleg hasznosítani.

Törvényhozás Magyarorszáiban.

I.

Hazánkban épen ugy, mint mindenütt, a jogi szokás volt eredetileg azon egyedüli kutfő, melyből a magánjogi viszonyokra szóló szabályok merítették. Már az u. n. Quadripartitum előszavában is elmondatik : „*Jus . . . a prima nascentis hungarici imperii origine moribus, usu atque consuetudine potius, quam scripto quopiam continebatur.*“

A szokás képződött és fejlődött folytonosan maguk a később keletkezett írott törvények mellett is, ezeknek — majd anyagot nyújtva, majd őket alkalmazásukban kísérve és elősegítve — szintén nem ritkán hasznos szolgálatokat tett. Sőt miután az írott törvények, illetőleg országgyűlési végzemények hosszú évek során át oly csekély mennyiségben és jobbára a magánjogi viszonyoktól eltérő tárgyak iránt hozattak, a szokás volt csaknem azon egyedüli jogi tér, melyen a magánjogi élet mozgott.

Időjárával a szokásos jogszabályok és az irott törvények száma is szaporodott. Mindkettő felett kétségek merültek fel, a törvényt keresők nem csekély hátrányára. Sem az egyiknek, sem a másiknak bizonyos gyűjteménye nem volt, legfőlebb is a mit egyesek saját használatukra készítettek és tartogattak.

E hiányt az ország érezte, és ebbeli érzésének minden alkalommal kifejezést szerezni törekedett, de mily sikerrel, a következőkből látni fogjuk.

A törvények és törvényerővel bíró szokások összegyűjtésére vagyis inkább megvizsgálására irányzott ohaj első irott nyomát az 1439: 4. t. cikkben találjuk, hol ez áll „*az újítások és ártalmas szokások eltöröltessenek és lerontassanak.*“ Hasonló értelmű és célú az 1458: 2. t. cz.

Azonban az 1486-ki törvény, mint Höllos Mátyás *nagyobb végzeménye* (*Decretum majus*), az első erélyes lépésnek tekintendő, melylyel összes jogunk ugy alaki, mint anyagi tekintetbeni javítása és rendezése czéloztatott. Egy irott törvénykönyvet szándékozott a nagy király nyújtani, mely a szokást és az irott törvényeket, melyekről találóan van mondva, hogy „*tantum id quod obiter in buccam veniebat, passim projectum et promulgatum*“ — megállapítsa, rendezze, és ekként biztos kalauzul szolgáljon. De eme jó és üdvös szándék, daczára annak, hogy az azt ki-

fejezte törvénynek már előre örökös és kizárólagos kötelező erőt igyekvék biztosítani, mintegy maga ezen sulya alatt már 1492-ben megtörvén, jobbára örökre a papiroson maradt.

Vannak ugyan, kik azt gyanítják, hogy a siker hiányát az okozta volna, mert a király, mint a classikai irodalom lelkes barátja és pártfogója, a törvényeket és a jogéletet a római jog szellemében szándékozott újjá alakítani, de ezt ő maga sem látván célravezetőnek, visszalépett, noha egyszersmind az ingerültséget, melyet okozott, meg nem szüntette. Ezen tan azonban csakis gyanitmány, és biztos támpontokban szükölködik, mint alább is látni fogjuk.

Az 1498: 6. 1. §. a jogi szokások egybegyűjtését vette célba, és e munkát Ádám ítélőmesterre — az 1500: 10. 5. §. pedig a nyolczados törvényszékek ülnökeire bizta. Mennyire feleltek meg eme megbízásnak, arról tudomással nem birunk, csak azt tudjuk, hogy a feladatot Verböczy István oldotta meg, és azt is csak tőle tudjuk, hogy a király megbízásából, valamint e megbízás tárgyát és terjedelmét majd a szerző ajánlásából, majd a királyi jóváhagyás, majd az olvasóhoz intézett szózata szövegéből nyomozhatjuk ki.

A szerző ugyanis *felajánlásában* a törvények és jogok bizonytalan voltából indulva, „az országnak

eddig szétszórt, csonka, zavart és össze nem illő határozatait, végzeményeit, törvényeit és szokásait egybe-füzi és olvasztja, azokat fejezetekre, czimekre és cikkekre felosztja.

„Ő csupán azon törvényt szedte mintegy esomóba és rendbe, melyeket elődeitől vett, s melyeket a törvénykezésben és ügyek vitatásában megtartani látott, hallott, tanult vala.

„Az *olvasóhoz* pedig így szól - Midőn Felsőes Urunk Ulászló . . . stb. a mult években — — azon törvényt és azon szokásokat, melyeken ezen ország törvénykezése . . . erősen nyugodott, irott jog szabálya és módjára elhatározta volna szerkesztetni: . . . engem vélt választandónak, hogy ezen Magyarország honi szokásainak és rendeleteinek annyi elszórt és szerte lévő részeit mintegy egy testbe foglalva s irás által felvilágosítva szállitnám át az egész utókorra.“

A *királyi jóváhagyás* pedig azt mondja: „országunk minden jogainak, törvényeinek bevett és jóváhagyott szokásainak s rendeleteinek, azoknak tudniillik, melyeket országunkban és különösen kir. udvarunkban az ügyek ítéelésében, eldöntésében és ítélethozásban szokás volt követni s megtartani, egybeszédéséről, s czimekre és fejezetekre osztásáról gondoskodást hívünkre, országbiránk ítelőmestere,

nemzetes Werbewezi Istvánra bíztuk, hogy azok minékünk bemutatattván — megvitattatván — egy könyvbe foglaltassanak: — hogy már a mi magyar nemzetünk is (mint csaknem minden más nemzetek és jól, bölcsen rendezett tartományok) az itélethozásban és igazságszolgáltatásban ne csupa szokáson, mely többnyire változó és mulékony szokott lenni, hanem biztos és maradandó írásban foglalt törvénykönyvön alapuljon.“

Ezen idézetek gondos egybevetéséből az tűnik ki: hogy Werbőczynek nemcsak a szokások összegyűjtése vált feladatává, hanem azon írott törvényeké is, melyek a peres kérdések eldöntésére, vagyis törvénykezésre vonatkoznak; és innét van, hogy a peres ügyekben hosszú időig csak a hármas könyvre történt hivatkozás, és a mennyiben változások nem történtek, később is.

Az országgyűlési végzemények revisiójának és egybegyűjtésének munkája Werbőczy feladatához nem tartozott, mi onnét is kitetszik, mivel habár azt nem tudni világosan, mikor kapta Werbőczy a királyi megbízást, de bizonyos, hogy munkája már 1514-ben kész volt: az o. gyűlési végzemények összegyűjtése pedig még azalatt is, midőn talán már dolgozott, 1504: 31. 1507: 20. t. cz. által sürgettetett, és dacára annak, hogy a hármas könyvet az 1518: 41.

(bácsi o. gyűlés) helybenhagyta, még utóbb sem szünt meg sürgettetni.

Mert az 1548: 21. ezt rendeli: „*jura regni revideantur et corrigantur.*“

Az 1550: 10. „*Reformatio Decretorum non retardetur signiori sumtuum suppeditatione*“ és a 11: „*Decreti reformati revisio*“ sürgettetik.

Ezen időbe esik azon bizottmány kinevezése, melynek I. Ferdinánd által a hazai jogok rendbeszedése és egybegyűjtése meghagyatott.

II.

Eme bizottmánynak működése hozta létre az u. n. *Quadripartitumot* (négyes könyvet.)

Tagjai voltak a munka előszavai szerint: Gregorianecz Pál zágrábi, — Ujlaky Ferencz győri püspök és kir. helytartó; Mérei Mihály kir. tanácsos és személynök; zarvaskendi Zsibrik Gergely kir. tanácsos; Kamaray János alországbiró; pókateleki Zomor János kir. ügyek igazgatója és Bodenárius Márton bécsi jogtudós.

Az e bizottmány által készített *négyes könyv* egészen a hármaskönyvön gyökerezik.

A szellemet és irányt, melyben e munka szerzői eljárak, annak előbeszéde „*Praefatio*“ bőven tanu-

sitja, melynek megolvasását, mint örökre tanulságos műét, eléggé ajánlanunk nem lehet. Vegyünk csak némely részleteket: „insignis illa atque praeclara, et ex multarum gentium institutis collecta Romanae Civitatis jurisprudentia cunctis populis, et nationibus satis convenire non potuit, sed necesse habuit unaquaeque gens sub ipso Romano Imperio degens peculiaris sibi suoque coelo, et solo convenientia jura instituere, atque adaptare. Unde factum videmus — ut hoc quoque Regnum Hungaricum, gens alioquin bellicosissima, ingenio tamen suo congrua jura admittere debuerit, nec omni ex parte sequi potuit exemplar et formulam juris civilis Romanorum, tam etsi id non minus politicis moribus, quam aequitati naturali conveniat.“ Következik a különbség a római és honi jog között. — És tovább: „Decreta hujus regni Hungariae ad normam regulamque illius juris (Canonici et Civilis) sicut ab initio redigi noluerunt, ita neque redigenda sunt.“ A változtatások szükséges voltát beismerik, bár nem csekély aggodalommal, szem előtt tartva Ulpianus szavait: in rebus novis constituendis evidentem esse utilitatem debere, ut recedatur ab eo jure quod diu aequum visum est“ stb. — És végül: „Quomobrem divino numine invocato, ejusque auxilio freti, qui res penitus desperatas ac pios conatus felices reddere, et benigno favore ad finem usque

prosequi solet, huic functioni nos intrepide ac alacriter accinximus, et mandatorum Majestatis Tuae tenorem secuti, leges, decreta ac jura omnia Pannoniae Tuae, ab ipsis usque Divi Stephani temporibus usque ad nostram hanc aetatem edita et exstantia diligenti examine et trutina expendimus, ex his quae idonea et optima visa sunt, selegimus, quae vero varia, dissipata, male cohaerentia, nec satis constantia sibi evagabantur, ab omni vitio quod animadvertere potuimus, purgavimus, supervacanea et inutilia recidimus, imperfecta suplevimus, antinomias, verborumque dissidia conciliavimus, quae in desuetudinem abierunt, expurgavimus, perniciosas leges et mores, divinum ac naturale jus oppugnantes ad ejusdem divini et naturalis formulam citra tamen bonarum veterumque observationum offensam revocavimus, antiquatis legibus iniquis leges honestas, utilesque substituímus, illaesa et inviolata nihilominus semper servantes privilegia, nec non immunitates ac libertates Nobilitatis insertis etiam statim ab initio illis, quibus Regalis Celsitudo Tuae Majestatis (sublimis videlicet Thronus) et praecelsa Majestas Regum Hungariae quibusdam velut propriis, et peculiaribus sibi dotibus praefulget, una cum immunitatibus et privilegiis Nobilitatis Hungaricae: denique nihil praetermisimus, quod ad rectam politiam instaurandam facere videretur;

singulas materias sub congruis titulis collocantes proximas proximis, et adjunctis applicantes, secuti ex professo, quantum ratio instituti operis sinebat, ductum atque contextum et ordinem Tripartiti Verböczyani operis, a cujus tenore propter ejus vulgatum et per plures jam annos receptum in Hungaria usum, recedere visum non fuit, ne repentina haec quoque mutatio insolitum aliquid animis legentium inferre videretur; usi autem sumus verbis plerumque patriis, et in Pannonia Tua usitatis, non tam curantes, quam eleganter et exquisite, sed quid et cui dicatur, cum alioquin hi, ad quorum usus haec scripta sunt, nudam potius veritatem, quam verborum elegantiam sectari soleant.“ stb. stb.

Mikor készült el és terjesztetett elő: az nem bizonyos; hihetőleg már 1553-ban kész volt, mert az 1553: 15. azt mondja: hogy annak, mint nagyjelentőségű tárgynak megvizsgálása, azon országgyűlésen már nem eszközölhető, hanem rendeltetik, hogy sz. Lukács napjára minden megyéből esupán e végre küldöttek hivassanak össze, s a munka a jövő országgyűlésen vétessék fel. Hogy a meghívás megtörtént, s maguk a szerkesztők is meghivandók voltak, az bizonyos, de hogy lett-e eredménye vagy sem, eddig nem tudjuk; valószínű, hogy nem lett, már csak önnét is, mivel ezen revisio az 1563: 30.

1—3. §§-ban sürgettetett; ide mutat az 1564: 49. t. ez. is.

De ezen sürgetések eddigi tudomás szerint eredmény nélkül maradtak. A Quadripartitum törvényes erőt nem nyert, s csak 1798-ban nyomtatott ki Zágrábban. A megerősítés akadályait az irók jobbára azon körülményekben helyezik, melyek a munka végén „Observandum“ czim alatt foglaltatnak.—És jóllehet, e munka törvényerőre nem juthatott, mindazáltal azt jogirodalmunk egyik legnevezetesebb jelenségének méltán tekinthetjük. Szegedy állítja, hogy azt az 1715-ki bizottmány tagjai is elővették és használták, bár eljárásuk körül világos említésben nem részesítették.

A törvények egybegyűjtésére irányzott jámbor óhajtasoknak eddigi hosszú sorát egy magánvállalat szakítá félbe.

Mossóczy Zakariás nyitrai — és Telegdy Miklós pécsi püspökök ugyanis összeszedvén az országgyűlési végzeményeket, kiadták Nagyszombatban 1584-ben, s ezen gyűjtemény vetette meg „Corpus Juris“-unk alapját.

Ezen — jogi kutfőink történetében — oly anynyira fontos munkának köszönhetjük az előbb csak kevesek előtt ismert jogi kutfőink feltárását, a szövegnek a további megrontásoktól megőrzését és a

törvények ismeretének terjesztését. És habár ennek szövege sem mentes a hibáktól: mindazáltal méltán babonás kívánat lenne a nemzettől (Kovachih Astraea II.) annak kijavítására törekedni, mit maguk az első kiadók annak idejében is alig eszközölhettek volna.

1584-től 1715-ig ismét találunk nyomaira az előbbi óhajtásoknak, jelesen 1608. k. u. 1: 11. §., 26: 3. §. — Ismerünk II. Mátyás király nevében a helytartótanácestól kibocsátott parancsot 1607. dec. 2.: „ad Dominicam „Invocavit“, quando nimirum Decreta Regni emendabuntur.“ Az 1609: 9. pedig azt mondja: „miután a Décretumoknak mult évben elrendelt megjavítása nem eszközölthetett, határozatlik, hogy a nádor a mult országgyűlésen erre kijelölt személyekkel . . . azt megtétesse s a következő országgyűlésen „regnicolis confirmandam proponi curet.“

És habár ez is — az eddigi felfedezések szerint hihetőleg a török és belháboruk miatt — eredmény nélkül maradt: a hármas könyvnek már akkor átalánossá vált elfogadásával és Mossóczy gyűjteményével az ország e nembeli bajain annyira mennyire segítve volt.

VI. Károly éber gondoskodását azonban a jogi állapotok sem kerülték el. 1715-ben (24. t. cz.) a ha-

zai jogokat és dolgokat értő egyénekből egy bizottmányt nevezett, melyre a törvények és ítélőszékek, vagyis az igazságszolgáltatás javítása bízott, azon meghagyással, hogy az országgyűlés végével a munkához fogjon, s azt befejezván, az országgyűlés elé terjeszsze.

Ezen u. n. „Comissio Systematica“ összeílt Pozsonyban 1717-ben, és elővevén Verböczy hármas könyvét, ahhoz némi jegyzeteket „glossákat“, észrevételeket készített; a négyes könyvről világos említést ugyan nem tesz, noha azt Szegedy szerint, ki ezen glossákat „*Tripartitum Tyrocinium*“ című munkájában felhasználta, a bizottmány több tagjai elővették és forgatták.

E bizottmány munkálata az u. n. „*Opus Tripartitum Carolinum*“ vagy „*Novum Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii I. Regni Hungariae.*“ Elkészült 1719-ben, de az 1723-ki országgyűlést, úgy látszik, ki nem elégitvén, mellőztetett és törvényerőre sohasem emelkedett.

Érdekes e munkálatot Kovachich (*Astraea* II. 176. és kk. II.) után közelebről is ismernünk.

Előszavában hivatkozik az előbbi törvényekre, melyek a törvénykezési szokásoknak és az o. gyvégzeményeknek összeszedését elrendelték (1527: 3., 1548: 21., 1550: 10., 11., 1555: 15., 1563: 30.,

1608: 16. k. c. 1609: 69.); aztán átmegy Verböczy hármaskönyvének bírálatára, helyesli annak felosztását, mint a római joggal megegyezőt, de megjegyzi a különbségeket is, melyek törvényeink és jogintézetünk, s a római jogéi közt léteznek. Leírja továbbá a módot is, miként járt el e bizottmány, — követte t. i. a hármaskönyvet ezimről ezimre, mindennütt, hol szükségesnek látta, jegyzeteket és észrevételeket tett. A bevégzett munkát egybeszerkeszté Szluha Ferencz, akkori ítélőmester, mint a bizottmány egyik tagja; ezután felterjesztetett ő felségéhez, ki is azt Bécsben egy új bizottmány vizsgálata alá bocsátotta, ennek munkálatát Prileszky Pál szerkeszté, megtartván a hármaskönyv rendjét, irányát és szövegét, mert attól, miután már kétszáz év óta közközen forog, elállani nem látszott tanácsosnak. De mindent, a mi a jogra nem tartozik, kerülvén, végre figyelemmel volt az újabb törvények által tett változásokra is. A mint néhány czim elkészült, a bizottmány minden tagjával közöltetett, s a szöveg a kölcsönös észrevételek kicserélése után megállapított, a munka összeállított és letisztított, hogy a következő országgyűlésen revideáltathassék és kir. helybenhagyás alá terjesztessék.

Hogy ezen új tripartitum az 1723-ki o. gyűlés várakozásának meg nem felelt, kitetszik magának

ezen o. gyűlésnek azon intézkedéséből, mely szerint új bizottmány nevezetett ki a haza légsürgösebb szükségeinek szemügyre vételére és ezek pótlására kidolgozandó javaslatok czéljából, s e bizottmánynak lehet köszönni az 1723-ki számos és igen fontos t. czikkeket.

Mi sorsban részesült az új Tripartitum Carolinum? arról csak annyit tudunk, hogy kéziratban maradt, s Kovachich (Astraea I. 111. lapon) azt állítja, hogy kezében is volt, de hol? azt nem tudni.

És így, noha az 1723-ki u. n. Commissio Systematicának a törvényjavítás terén sokat köszönhetni, de a törvények átható javítása, s így kijavítva öszszegyűjtése sem nem czéloztatott, sem általa, sem a későbbi 1765. és 1768-ki országgyűlési bizottmányok által nem eszközöltetett; mivel e munkálatok a várakozásnak meg nem feleltek.

Annál sikeresebb lett azon megbizás, melyet M. Terézia 1768. nov. 14-én a kir. Curiához intézett, s mely oda volt irányozva, hogy a kir. Curiának 1723. vagyis újjáalakulása ideje óta hozott ítéleteit egy különösen e végre kebeléből kinevezett bizottmány által átvizsgáltassa, s aztán ennek alapján egy gyűjteménybe foglalja. Ez lett az u. n. „Planum Tabulare“, mely a Curia összes ülésében megvitattatva

és jóváhagyva a királyné által is, mint a táblai döntvények gyűjteménye 1769-ben helybenhagyatott.

II. József korát, mely kitűzött irányunkban mitsem mutathat fel, e szempontból mellőzve, áttérünk az

1791 : 67. t. cikkekre, a nélkül azonban, hogy ennek az általunk felvett irányban többet lehetne érdemül tulajdonítani, mint azt, hogy egy u. n. *Deputatio juridica* neveztetett ki, melynek célja világosan e szavakban van kifejezve: „*projectum nonnullarum utilium legum civilium*“, de munkálata az 1827 : 8. által a jövő o. gyűlésre halasztatott. Az 1827-ki bizottmány magukat a *curialis* döntéseket is bírálat alá vette oly célból, hogy azokat a törvények közé felvegye. A munkálat címe: „*Opinio Exc. Regnic. Deputationis — circa objecta ad Deputationem juridicam relata. Pest 1831.*“ I. „*Projectum legum civilium*“ az előbeszédet.

Visszatérve az eddig elmondottakra, célunkra nézve csak azt találjuk, hogy törvényeink bár részletes javításokon, módosításokon mentek keresztül, de azoknak egybegyűjtése akként, mint az idézett számos t. cikk által talán kilátásba helyeztetett, erőre nem emelkedhetett.

A végzemények átvizsgálása és így aztán azoknak, melyeket az időviszonyok tulszárnyaltak, kivá-

lasztásával egybegyűjtése, a magánszorgalom útján létrejött gyűjteményektől eltekintve, köztekintély útján mily haladást tett, arról semmitsem tudunk, a hármas, négyes könyv és az u. n. Tripartitum Carolinum, mint nem tüzetesen ezen irányban készült munkák ilyeneknek nem tekinthetők. Sőt ezek közül is csak Verbőczy hármas könyvének jutott egyedül azon szerenese, hogy törvényerőre emelkedhetett, a többi kettő, mint láttuk, csakis esupán történeti adatként jutott át az utókornak.

Mi okozta tehát azt, hogy ezek el nem fogadtattak, habár a javaslatok készítésével mindannyiszor elismert tekintélyek bizattak meg, s munkálataikban a megbízásnak, melyet kaptak, meg is feleltek? mert oly erős és féltékeny volt a nemzetben a már egyszer bevett és elfogadott bármily törvényi institutio iránt a ragaszkodás, hogy azt minden nyíltan kifejezett ujitási vagy módosítási szándék csak sérteni vala képes, s inkább szokás útján engedett valami újat és ezélszerűbbet képződni, mint világos írott törvény által. Sőt még az 1791. és 1827-ki lépéseknek, bár azoknak rendszeres iránya volt annyiban, hogy törvényeink és jogéletünk egyes külön ágaira kiterjedtek, sem a feladat, sem pedig a következés tekintetében codificationalis irányt tulajdonítani nem lehet. Mert feladatul mi volt kitzve:

„projectum nonnullarum utilium legum civilium“, és a következőzés mire mutat: arra, hogy csakugyan né- mely hasznos polgári törvény hozatott, de codificatió- ról sem szó nem volt, sem nem czéloztatott.

III.

Mielőtt vizsgálódásainkkal, codificatiói irányt keresve, az 1840-ki mozzanatokra átmennénk, nem lesz tanulság nélkül az 1832^{2/6}-diki o. gyűlésről egy újabb tekintélyes munkában foglalt megjegyzéseket is megemlítenünk.

Mondatik t. i., hogy 1834-ben a *polgári tör- vénykönyvek* (?) és törvényszékek rendezését illető munkálat, mely a kir. előadások sora szerint az ur- béri törvényjavaslat első megállapítása után még 1833-ban vétetett tárgyalás alá, majdnem egyévi fog- lalkodás után a követeknél többséget nem nyert, a polgári törvénykönyv fontosabb részeiben maga is annyira elakadt, hogy országos ülésekbe át sem vi- tetett. És miután a kerületi ülésekről akkor még sem napló, sem jegyzőkönyv nem vezetett, ezen oly fontos tárgynak még nyoma sincs az országgyűlés jegyzőkönyveiben. Kölesey 1834. július 6-ról így ír: „*Mi a polgári törvényekkel vesszödünk, a szó legtélje- sebb értelmében a sötétségben vergődünk.*“ Tovább: „A

polgári magánjog törvénykönyvét, mely az 1839^{10.} országgyűlésen munkába vétetett, miután belőle a kerületi üléseken 37 törvényjavaslat készítettett, befejezetlenül letették. E lépésre nemcsak az örökváltás- és jobbágy-személy-szabadsági törvények sorsából vont tapasztalás, hanem azon indok is vezérlé a szabadelvű pártot, hogy a kormány hangulatának akkori iránylataiban lehetetlenné vált a szabadelvű törvények alkotása. Tanácsosabbnak vélték tehát azokat kedvezőbb időkre halasztani, mintsem az alkotmányos elveknek és a kor igényeinek megfelelő törvényeket alkotni.“

Ezen idézetekből egyelőre azt látjuk, hogy az igyekezet bármily buzgó volt is a törvényhozási reformok körül, kedvező eredményre szintén nem vezetett. De ha a kifejezéseket, melyek a fentebbi idézetekben előfordulnak, bírálat nélkül elfogadnók, vagy ha mi nem is, kik azon korral együtt éltünk, de utódaink: az következnek, hogy akkor már volt *polgári törvénykönyvünk*, mert ilyen, különösen *polgári magánjogi törvénykönyvről* van szó, vagy talán a késő utókor már ezen időben codexet is fogna gyanítani, mi azonban a körülményeket közelebbről ismerve és tudva, még szándékban sem vala.

Ne csodáljuk tehát elődeinket, kik a törvények javítása és rendbeszedése körüli gondoskodásuknak

a fennebb idézett ezen irányu törvénycikkekben oly határozatlan kifejezéseket adtak, hogy azokból a szándéknak mérvét, s illetőleg a megbizások mivoltát meghatározni csaknem lehetetlen, midőn az újabb kor is hasonló hibákban szenved, s polgári magánjogi törvénykönyvről beszél az 183²/₆ és 1840-ki o. gyűlések idejéből, holott mint a kir. propositiók, ugy a törvényjavaslatok, valamint az eredmény is oda mutat, hogy *nem rendszeres magán polgári törvénykönyv készítése, hanem csak részletes és hasznos törvények alkotása czéloztatott*, s e czél mennyire éretett el, azt maguk a meghozott törvények mutatják.

Codificatióról tehát a polgári magánjogra nézve sem előbb, sem ezen országgyűléseken nem volt szó, habár az 1840-diki egy teljes anyagi és alaki váltójogi codexet eredményezett, a büntető- és bányajogi codex pedig, bár az 1844-ki o. gyűlésen tárgyalás alá került, de mai napig papiroson maradt.

Az okokat, melyek a törvényhozásban hön ápoltszándékokat és irányokat majd zsi bbasztották, majd teljesen háttérbe szoritották, itt tüzetesen fejtegetni tán messze is vezetne. Csak annyit mondhatunk, hogy miután minden jelentősebb magánjogi institutióink és életünk specificus nemzeti alapokra voltak fektetve, és a szükségesség érzete által ápolva: azokat a nemzet igen nagy része léte és fennál-

lása főmomentumaiként tekintette, s ezen az önfenn-tartás hatalmas ösztöne által táplált meggyőződés oly mély gyökeret vert nemzetünkben, hogy azoknak csak gyöngítése is, mint az 183^{2/6}, 1840, 1844 és 1848-ki *első korszaki* o. gyűlési tárgyalások tanusítják, mérhetlen tusákba és küzdelmekbe került azoknak, kik a korszellem és újabb törvényhozási eszmék zászlói alá sorakoztak. És ezen tusáknak és törekvéseknek silány eredménye csak innen magyarázható.

A megszokott s kényelemmel, vagy még ennél többel is járó helyzet oda vitte urait, hogy az új, bár részletességekkel is megelégedendett reformoktól is irtóztak, minek az emberi természet szabad tért nyert kicsapongásai folytán az lett a következménye, hogy azt, mit egyelőre csak javítani szándékozott, adott alkalommal végkép lerontsa.

Igy lettünk az ösiséggel és ehhez kapcsolatban állott jogviszonyokkal.

Az ösiségnek újabb időkben ugy a tanszékeken, valamint az irodalom terén csak szabályozása, kinövésaitól meg tisztogatása vala célba véve. Ha ezen irányban, és korlátokon belül annak idejében kellő intézkedések tétetnek, több mint valószínű, hogy az 1848: 15. ugy, mint szól, létre nem jő. De mivel a kellő orvoslások a maguk idejében elmulasz-

tattak, a lelkesedés tulárja a kínálkozó alkalmat használva, az ösiséget egészben kidobta jogi institutióink raktárából s kimondá annak *teljes és tökéletes eltörlését*, holott ha ezen kimondás alapján a polgári törvénykönyv kidolgozására kedvező idő nyílik, aligha nem jött volna azon kényszerítésbe, hogy a kidobott ösrégi alkotmány romjaiból is egyetmást ismét visszahozzon, s nehogy következetlenség gyanujába essék, azt más elnevezés alatt ismét és újból meg ne állapítsa!?

És így, miután az ösiség teljes és tökéletes eltörlése kimondatott, a polgári törvénykönyv codificatiója is szükségessé vált.

Csak és egyedül tehát az 1848. 15. t. cikk az, mely a polgári törvénykönyvnek kidolgozását, vagyis codificatióját elrendeli, kitzüzi egyszersmind az iránnyt is: az ösiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján.

Hogy ez volt a legfontosabb alap, melyet az új polgári törvénykönyv kidolgozásánál főleg szem előtt kellendett tartani, az annál kevésbé szenved kétséget, minél bizonyosabb, hogy az ösiség egész magánjogunkon és jogi életünkön mintegy vörös fonalként vonult keresztül, és majd minden jogi institutiókban hatályt gyakorolt. De ha a codificatió csupán ezen alapon indulva járt volna el e feladata megoldásában, aligha megfelelt volna az igények-

nek, mert az ősiségen kívül az 1848-ki törvények még több más magánjogi viszonyainkban szintén igen jelentős tényezőket változtattak meg, miket az új codificatiónak szem elöl téveszteni nem lehetendett vala; ilyenek az urbéri rendszer megszüntetése, a kimondott vallásegyenlőség, meg több más ki nem mondott, de ezekkel karöltve járó elvek; s így az új polgári törvénykönyvet nemcsak az 1848: 15. t. cz., vagyis az ősiség eltörlése, hanem egyéb, szintén lényeges reformok miatt kellett volna újra kidolgozni, illetőleg *codificálni*.

Ha az imént idézett törvényt a hozzákötött reményekkel együtt a sors meg nem hiúsítja, hanem megengedi vala, hogy a kittüzött és azzal rokon alapon polgári magánjogunk codificatiójához foghasunk, sokkal kisebb aggodalommal és fáradsággal járt volna a bár minden körülmények közt mindig terhes feladatnak megoldása, mint a jelenben, vagy bármily közel vagy távol eső jövőben, mely e czélra hivatva leend.

Tekintsünk csak vissza a 48-diki e tekintetbeni körülményeinkre és az azt követte korszak fejleményeire, melyek a jelent idézték elő.

IV.

1848-ban midőn a polg. magánjog codificatiója elrendeltetett, ugy irott, mint szokásos törvényünk és egész magánjogunk tisztán hazai, nemzeti volt, és a jogéletből fejlődött, nem pedig, mint sok más nemzeteknél történt, hol a jogélet inkább az irott és az egyéni törvényhozó hatalom egyéni nézetein alapuló rendeleteiből vette irányait. Nektünk sem a római joggal, sem egyéb idegen jogi kutfőkkel ugy mint a fennebbiek szerint más európai államoknál láttuk, sem a tudomány elferditett irányával küzdeni valónk nem volt, noha a római és canonjognak reánk gyakorolt hatását tagadnunk nem lehet, ez azonban jogunk önállását nem ingatta meg. Jogunk és jogi készletünk Európa közepén épen oly specificus állást vivott ki magának, mint nyelvünk. Mindkettőre elmondhatjuk a költővel:

„Quam non subactis gentibus dedit victor!

..... Sed sui juris

Dilecta priscae fortitudinis proles.“

Mindkettő önmagából fejlődött — a mennyire a kisebb nagyobb mérvű akadályok engedték, noha jogunk fejlődése daczára az 1791 óta minden elismerésre méltó iránynak és az abban kifejtett tevékeny-

ségnek, nyelvünkénél kevesebb szerencsében részesült.

A codificatio tehát magasztos feladata megoldásában elővéve saját jogi kutfőink és jogi életünk készletét — mely belső becsére nézve bármely korszakában az egyéb művelt és előrehaladottabb államokénál hátrább nem állott, — azt a kimondott új elvek és korigények világánál salákjától elválasztva, az előrehaladtabb államok e téreni vívmányaival egybevetve, és ezekkel, valamint a tudomány és nyelv igényeivel öszhangzásba hozva, egy tisztán hazai alapokra fektetett és hazai jogi életünket ezen alapokon szabályozó polgári magánjogi codexel lephetett volna azon államok sorába, melyek ilyennel birnak.

Miként fejtette volna ki az új törvényhozás polgári magánjogunkat a kitűzött új irányokban és mily sikerrel, azt most eltalálni igen nehéz volna. Annyit azonban bizton hihetünk, hogy a bár teljesen új eszmékhez kötött működés is a helyzet és körülmények gondos felfogása, a még használható multnak a jövőveli összevetése által hozhatott volna létre egy új, de tisztán nemzeti jogérzetekre és nézetekre fektetett művet, mely az új jogéletre biztos kiindulási pontokat nyujthatandott, az élet és tudomány további mozzanataihoz leendő alkalmazításának, mint

mindennütt úgy nálunk is, a jövő számára fennhagyásával.

Azonban a kérlelhetlen sorsnak másként tetszett, és kínos jövőendő lépett a törekvések és remények által kilátásba tett állapotok helyére; mert a hatalom és a teljesítés tere az illetékes tevékenységre hivatottak előtt elzáratván, idegen kezekbe jutott, minélfogva az eredmény is csak *idegen* lehetett.

Némely munkához elég a jó szándék és a tetterő, némelyikhez ezenfelül a kellő értelem is kívánatik, hogy sikere legyen; de vannak oly munkanemek, melyeknél habár a mondott tényezők mind közreműködnek is, az üdvös eredmény még sem várható, mert a munkálkodó feladatának megoldásában érzés nélkül járt el, mint azon iparos-segéd, ki képes ugyan meglehetősen külsejű munkát készíteni, de a drága anyaggal, miután nem övé, és így abban érdeke nincsen, lelkiismeretesen nem gazdálkodik.

Melyike hiányzott az imént említett kellékeknek azoknál, kik az 1848. 15. t. cikkben kitűzött magasztos ígéknek testté alakítását az illetékes tényezők háttérbe szorításával maguknak vindicáltak: azt itt egyes jogi intézményeinkre vonatkozólag fejtegetni felesleges volna, a működés eredményére, melyet sok tekintetben mélyen éreztünk és jelenleg is érzünk, utalni elégségesnek látszik.

Az 1849-ki új korszak, egész anyagi, szellemi s illetőleg jogi életünk valóját tevékenysége körébe sorozva, ez utóbbi tekintetben, hiven ragaszkodva az *egyesítés* és *egyenlősítésnek* megállapított fölélvéhez, vagyis inkább eszméjéhez, az ausztriai polgári törvénykönyv által szabályozott jogéletnek nálunk is leendő meghonosítását tűzvé ki czélul, minden részletes intézkedéseit is e felé irányozta.

Az állapotok, melyeket az 1848-ki elvi törvények létrehozta, sajátságosak voltak.

Az urbéri viszonyok megszüntetése azon osztálynál, melynek kedvezett, azonnal életbe is léptetett, ez magát az új törvény nyújtotta jogok és kedvezmények birtokába behelyezte nemcsak, hanem, mint ily körülményekben rendesen történni szokott, az új tért maga részére kizsákmányolta.

Az ősiség eltörlésének elvét pedig azok, kiknek a körülmények szerint kedvezett, saját javukra felhasználni nem késtek, de még sem oly mérvben, mint egyelőre gondolnánk, mivel azon jogviszonyokban és intézkedésekben, melyek az ősiség kinövesén kívül esnek, a nemzet mintegy ösztönszerűleg hódolt a több százados megszokásnak; és habár a kimondott új törvény szerint mindenki ősi vagyonáról is teljes szabadsággal rendelkezhetett volna, ily rendelkezések

esetei, a gyakorlat tanusítása szerint, a ritkébbak közé sorozhatók.

A jogi állapotok tehát bár az új törvények folytán hiányosak voltak, de azok ebbéli hiányossága inkább az alaki, mint az anyagi jog terén vala érezhető.

Az első lépés, melyet az új kormány tett, s mely által az 1790₁: 12. t. cz. örök időkre számított bástyáin az első rés töretet, — az *alaki jog* terére tartozott. E lépés az 1849. november hó 3-án kibocsátott „*Ideiglenes törvényszéki szerkezet és perlekedési rendben*“ jelentkezett. Ez követte „*az 1849. decz. 28-án megerősített és 1850. jan. 14-kén kihirdetett „Kiegészítő igazságügyi szerkezet ;“* de ez már az anyagi magánjogba is bevág, a mennyiben az u. n. *járási telek- és betáblázási könyvek* vezetését, *egyszersmind a birtok, tulajdon és zálogjogokból eredő jogviszonyokat anyagi tekintetben is szabályozza.*

Ennél azonban sokkal fontosabb az 1852. nov. 29-ki u. n. „*Ösiségi pátens,*“ mely a mennyiben az ösiségből és régi magyar birtokrendszerünk egyéb hibás alapjaiból származó jogviszonyokat szabályozza, tulajdon és birtokbiztonsági szempontból czél szerűnek jelentkezett, de az 1848-diki törvények értelmén igen is tulterjeszkedett, a mennyiben a nemesi fekvő jószágok terhelését és elzálogosítását, az

azokbani tulajdonjog szerzését és gyakorlását körül-
írja, sőt az adomány rendszerét és a koronának vis-
zaháramlási jogát eltörli, egyszersmind a jövőbeni
öröklési rend tekintetében az *általános polgári törvény-
könyvre* is utal, mely szintén 1852. november 29-
kén kelt cs. nyilt parancs által 1853. május 1-től
kezdve honunkban is kötelező erőre emeltetett.

Az 1853. márcz. 2-ről kelt cs. nyilt parancsok
az urbéri és ezzel rokon jogviszonyok szabályozását,
az urbéri kárpótlást és földterhermentesítést szabá-
lyozzák.

Az 1853. július 18-ki igazságügyminiszteri ren-
delet egy ideiglenes csődrendtartást,

Az 1854. aug. 9-ki a hagyatékok tárgyalását
gyám és gondnokság rendezését czélozta.

Az 1855. decz. 15-ki a telekkönyvi eljárást írja
körül.

1858. febr. 7-kén a közjegyzőségi intézmény
léptetett életbe.

Ime ezen — az *anyagi magánjogra* tekintve, —
csak vázlatban felsorolt irányok, illetőleg korlátok
voltak azok, melyek szerint, s melyeken belül ma-
gánjogi életünk mozgott, erőlködve az új, töretlen ös-
vényeken, majd csaknem kényszerítve feledni a mul-
tat, mely az új irányok által teljesen háttérbe szo-
rítottatott.

Ezen új korszaknak magánjogi intézményeink és életünk tekintetébeni előnyeit és hátrányait tüzetesen bírálgatni célunkon túl vezetne.

A fogadtatásban, melyben ezen újítások részesültek, az önérdemeknek nem esekély rész jutott, mi minden hasonló átható változtatással és gyökeres átalakulással együtt járni szokott.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy ezen intézkedések mind kutfőikre nézve, melyekből származtak, mind érdemökre nézve a nemzet érzése és gondolkodásától legnagyobb részben merően eltértek, és csak ezeken elkövetett erőszak és így a megtagadásnak egy, sem a törvényesség, sem ildomosság, ezélszerűség, vagy épen hasznosság által nem indokolt nemének bizalmat és erőt nélkülöző segélyével birtak volna még azon esetben is, ha hosszabb életnek örvendhetek vala, némi érvényre vergődni, mindenkor nélkülözvén azon szükségkép megkívántató alapot, vagyis a nemzet önérdetét, mely előttük elzárva volt, következve azon aránylag rövid idő-alatt, melynek némelyek szerint örvendettek, csakis oly eszközök által tartathattak fenn, a milyenek segélyével behozattak.

Az eljárásra nézve, mely eme gyökereseknek szándékolt reformok életbeléptetésében követtetett, lehetetlen a többiek mellőzésével méltó fájdalommal nem emlékeznünk azon körülményre, hogy az ausz-

triai polgári törvénykönyv kötelező ereje az 1852. november 29-ki cs. nyílt parancsban Magyarországra nézve is kimondatván, életbeléptetése már 1853. május 1-ső napjára tűzetett ki, s e szerint egy új, a magán polgári jogélet minden redőibe beható rendszeres törvénykönyv életbeléptetésére nálunk, hol az ideig összes jogunk legnagyobb részben a szokás útján fejlődött, az írott törvények pedig igen gyér számmal és hosszú időközök után keletkeztek — *öt hónapi* előkészületi idő adatott, elhallgatva még azt, hogy a hivatalos magyar szöveg megjelenése magát az életbeléptetést csak igen rövid idővel előzte meg! Mi volt tehát természetesebb, mint az új törvénynek csak a legmegfeszítettebb munkát és odaadást igénylő tudása hiányában igen sok oldalról a félreértések, bonyodalmak özene, a joghasználat és az igazságszolgáltatás nem csekély hátrányára. Holott, ha az új törvénykönyveknek fennebb körülírt életbeléptetési phasisaira visszatekintünk, oly törvénykönyvekére, melyek az előbb érvényben volt jogszabályokat lényegökben épen nem, vagy csak alig érintve, csupán rendszeres alakba összeállítva tüntették elő, terve, javaslata már előbb több kevesebb évvel közzététetett, azok tárgyalása, módosítása, időről időre a közönség előtt ismertetett, míg végre maga a megállapított és szentesített törvénykönyv

is a nyilvánosságnak átadatott, de életbeléptetésére illő időköz engedtetett. Például szolgálhat a szász polgári codex, mely első tervezetében 1853-ban látott legelőször napvilágot, míg végre készítése minden phasisain áthaladván, azok mozzanatai is a világ előtt ismereteseek lévén, 1864. január 9-én csak kihirdettetett, életbe azonban ugyan azon hirdetményi rendelet szerint 1865. márczius elsején léptetett, tehát a kihirdetés és életbe léptetés közt *egy évnél hosszabb időköz* engedtetett!

A meglepetés rövid korszakát, melyben a mindennapi szükség, mint a közmondás szerint legjobb tanító szakadatlanul működött, nemsokára egy másik váltotta fel, melyben már kiismertük magunkat az új korlátok közti helyzetben, és sikerült úgy magunknak, mint kik arra hivatva voltak, másoknak is tanácsot adhatnunk, mit csak azon sajátosságos életrevalóságunknak köszönhetünk, melylyel a természet-től megáldva vagyunk. Sőt távol minden öndicsékvéstől, még azt is elmondhatjuk: hogy az új törvények és szabályoknak saját honi jogi viszonyainkra alkalmazásában nem ritkán jobb eredménnyel és szerencsével jártunk el, mint azon egyéniségek, kik a kormány aggódo gondoskodása folytán mintegy vezetőik és tanítóikul hazánkba eljutottak.

Mennyiben elégitették ki az érintett korszak-

ban érvénybe léptetett törvények és rendeletek magát a magánjogi életet: e kérdésre feleletül kénytelenek vagyunk bevallani, hogy megnyugtatólag épen nem! Mert a jogviszonyokat azok keletkezési fenntartási és érvényesítési módjai tekintetében ok nélkül complicálták, megnehezítették ama sok nemü formalitási kellékek felállítása által, melyekhez azelőtt egyáltalában szokva nem voltunk. Mindez az anyagi jóéletre is zsibbasztólag hatott, és az ellenszenvet, melyet előidézett, még a törvények és intézkedések azon részére is áterrelte, mely különben rokonszenvre is méltó vala.

Azonban daczára mindezen, bár számra nézve tulnyomó árnyoldalaknak, melyekről e korszakot jellemeztük, ha az állapotokat, melyekben az újítások continuitásában mozogtunk, jelenálláspontunkról, melyre eljutnunk engedtetett, a jogtudományi mivelődés szempontjából veszszük komoly, higgadt és részrehajlatlan megfontolás alá: a lefolyt korszaknak behatólag tanulságos voltát kétségbe vonnunk nem szabad, de nem is lehet. Mert az új meg új törvények és rendeletek, melyek alkalmazásában sajátos jogviszonyaink és előbbi jogszabályaink mindig szemünk előtt lebegtek, melyekhez a hol csak lehetett, mindenkor ragaszkodtunk, kifejtették bennünk az egybevetési és összehasonlítási munkásságot és megalapított

ták az összehasonlító jogtudományi, korunkban anyira szükséges és egyedül célhoz vezető irányt, melyet az előrehaladott törvényhozás és tudomány többé nem nélkülözhet. Magának pedig egy rendszeres törvénykönyvnek a jogélet minden mozzanataiban alkalmazása annak beható tanulmányozása mellett megismertetévelünk a rendezettebb jogéletet annak ellenében, mely csak szétszórt és gyakran az életnek a szabályokali küzdelmeiből fejlődött ingatag alapokra van utalva. A rendszeres törvénykönyv tehát saját honi jogunk és az új fordulatot vett jogélet szabályainak codificatiojába helyezett jogos reményeinknek öntudatosabb táperőt szolgáltatott. A jogélet folytonos hullámzását tétlenül nem szemléltük, hanem a kisebb-nagyobb szirteket, melyekbe ütődhetett, eltávolítani, vagy ártalmatlanokká tenni igyekeztünk kölesönös felvilágosítás és irányadás által, melyeket az irodalomnak ezen addig csekély termékenységet tanusító terén nemcsak gyakorlati, hanem elméleti, s különösen pedig összehasonlító jogtudományi szempontból indulva nyújtani törekedtünk. Eme szorgalmas és gondos munkásság, melyet a jogtudomány terén kifejtettünk, és melynek azóta is folytonos növekedését tapasztalunk engedtetik, biztos reményt nyújt arra, hogy a jogi iskola és tudomány nálunk is, mint más előrehaladott nemzeteknél a törvényho-

zást és a jogéletet sikeresen irányozni, támogatni és a minden oldalról követelményeknek megfelelőleg fejleszteni képes leend.

V.

A kedélyeknek mint egyéb, ugy magánjogi életünk tekintetében is az érintett korszakon át folyvást tartott hullámzását az 1860. octóber 20-ki legmagasabb diploma még magasabbra emelte. Az ebben legkegyelmesebben kimondott elvek folytán, mint gr. Apponyi György ö nmlga az országbirói értekezletet megnyitó 1861. január 23. beszédében bevallá, Felséges Urunk előtte „kinyilatkoztatni méltóztott, *hogy legfelsőbb célja csak abban központosul, miszerint Magyarország visszanyerje önálló független törvénykezését, de azon feltétel alatt, hogy ezáltal a birtok biztonsága, a magánjogi viszonyok folytonossága és állandósága ne veszélyeztessék.*“

Ezen feladat megoldása lett az. u. n. *országbirói értekezletnek* teendője, melynek vezetésével fenn tisztelt országbiró ur ö nmlga bizatott meg.

A minden körülményekben nehéz feladat főleg az akkoriakban még nehezebbé vált.

A kedélyek hullámzása, mint fennebb érintettük, majdnem romboló irányt vett; szerencse, hogy

ezen irány az értekezletnél komoly képviselőben nem részesült. A megszokott újabb institutiók pártja a tanácskozmányoknál épen nem, azonkívül pedig csak igen is szétszórva vala észlelhető, elannyira, hogy méltán nem létezőnek tekintethetett. Az értekezlet tagjai mindannyian különbség nélkül felfogták feladatuk célját és végkorlátait, habár a részletes korlátok tekintetében köztük nem csekély különbség uralkodott. Óvakodniok kellett a magánjogi viszonyok káros megrázkódtatásától, de egyszersmind olyképen intézkedni, hogy a hazai törvények ismét életbeléptetessenek, s egyuttal a kor igényeivel és az átalakult viszonyok szükségével is összhangzásba hozassanak, mit ők a nélkül, hogy octroyálásról vádoltathassanak, igyekvének eszközölni.

Azt sem kell felednünk, hogy munkálkodásuk eredménye csak rövid időre vala szánva, t. i. addig, *mielőtt az alkotmányos törvényhozás a codificatio rendszeres művét befejezendő.*

Miként és mily eredménnyel járt el az értekezlet, azt az a felett vezetett jegyzőkönyvek és a megállapodás folytán létrejött ideiglenes intézkedések tanúsítják.

Ezek között, kitüzött célunkhoz képest, csupán az anyagi magánjogra tartozókat vevén szemügyre, első tekintetre is láthatjuk, melyek voltak azon

institutiók, melyek az orvoslást első vonalban igényelték.

Az országbirói értekezlet ugyanis az anyagi magánjog terére nézve főelvül előrebocsátva: miszerint

„A magyar polgári anyagi magántörvények visszaállíttatnak, de a közhitel, a jogfolytonosság és a helyzet szükségéi által igényelt pótlásokkal“ (1. §.)

Legelőbb is azon mélyen érzett sebet, melyet az ősiségi patens és az ausztriai polgári törvénykönyv által körülírt öröklési rend nemzeti hajlamainkon és jogérzetünkön ejtett, fogta gyökeres mütét alá, a midőn az 1852. november 29-én kibocsátott patens mindazon rendeleteit, melyek az öröklésre vonatkoznak, megszüntette, ezek helyébe a magyar öröklési elvekkel megegyező, mindazáltal az ősiség eltörléséről szóló 1848: 15-ik tvezikkhez idomított új öröklési szabályokat léptette életbe (2. §.), melyeknek meghatározásában a jog és birtok biztonságát és a közhitel megóvását tartotta szem előtt, mint azon egyedüli főczélokot, melyek az 1848-ki 15. tvezikk indokául szolgáltak, melyeken az ausztriai polgári törvénykönyvben előirt öröklési rend igenis tullépett, s a magyar nemzetnek az öröklés tekintetébeni érzületét mélyen sértette.

Mert az ausztriai polgári törvénykönyvben elő-

irt öröklési rendszer a vagyont a nélkül viszi át az örökösre, hogy arra, vajjon a vagyon kitől eredett, tekintettel lenne; a magyar öröklési rendszer szelleme pedig mindenkor az ösiség körül lebegvén, azt követeli, hogy az örökhagyó vagyona azoknak adassék vissza, a kiktől származott; s így az öröklési rendszerben előbb uralgott specificus ösiségét a családiség fogalma váltá fel, mely a magyar öröklési fogalmakhoz legközelebb áll, s az 1848: 15. tczikk szellemének is leginkább megfelel, mert ennek más célja nem lehetett, mint az ösiséget a vagyonnak az élők közti forgalmában megszüntetni, mivel ebben gyakorolta a jogbiztonságra és közhitelrei káros befolyását, az ausztriai törvény azonban az ősi és szerzeményi vagyon közti különbséget halál esetén is megszüntette, a hol már a káros befolyás esete fenn nem forog. Sőt az ausztriai polgári törvénykönyv 737. §-ban foglalt azon intézkedés, hogy az örökhagyó összes vagyona, ha az egyik szülő már nem élne, sem leszármazókat nem hagyott volna, az életben levő másik szülőre szálljon: oly rendszabályt állít fel, mely gyakran épen azon ágat, melytől a vagyon eredett, attól megfosztván, egészen a másik ágak kezeibe adja, s ez által az öröklést sorsjátékká teszi, és a magyar érzületet, a családiség fogalmát, mely a magyarnak jelleméhez tapadt, oly érzékenyen sérti.

Az ösiségnek eltörlése, ugy az adományrendszer megszüntetése folytán mindenki összes — többé megkülönböztetés alá nem eső — vagyonának teljes tulajdonosa lett, s arról élők közt szabadon rendelkezhetik, a nélkül, hogy jogeselekvényei az utódok által megtámadhatók volnának; az ajándékozási és végrendekezési jog is csak annyiban esik korlát alá, a mennyiben ezt a természeti törvény parancsolja, s a mennyiben ezen korlátolást minden művelt nemzet törvénykönyve elfogadta. Ezek azon indokok, melyek az értekezletet a *törvényes osztályrész* vagyis *köteles rész* intézményének, mint ujnak befogadására birták, mivel az mintegy *igazságos surrogatuma* azon *osztályrésznek*, melyet a leszármazó örökösök az ösiből mindenestre követelhettek. E nélkül az ösi és szerzemény közti különbség megszűnte után nem lehetne megfelelni a magyar törvények szellemének, melyek csak azért engedtek korlátlan rendelkezést a szerzemények felett, mert az ösiekre nézve a leszármazók *ugyis biztosítva voltak*. Eme törvényes osztályrész joga, viszonyosság tekintetéből a szülőknak is megadatott.

A különben szabaddá tett végrendekezési jog csak az I. rész 52. és 53. czimeiben a kitagadhatásra nézve szinte régi törvényeink szellemében találja felillető korlátozását (3., 4., 7., 8. §.)

A közszerzeményi jogra, a hitvestársi öröklésre

s az örvegyi jogra nézve, melyek az ausztriai polgári törvénykönyv szerint a magyar jogérettől annyira eltérőleg vannak szabályozva, az országbirói értekezlet mintegy a nemzet ösztönére tért vissza, a midőn előbbi törvényeink szellemében intézkedett (13—17. §§.)

Miket eddig említettünk, bár nem mentek is egészen az octroyálási iránytól, mindazáltal ezt teljesen ki nem kerülhették a nélkül, hogy a főczélok, melyeket az értekezletnek szem előtt kellett tartania, nem veszélyeztettek volna. A *helyzet szükségéi által igényelt pótlások a magyar polgári anyagi magántörvények visszaállítása mellett*, mint ezt maga az értekezlet 1. §-a felállítja, különben létre nem jöhettek volna.

Az ugynevezett *vegyes intézkedések* pedig (19—22. §§.) a magánjogi viszonyok káros megrázkódtatásótói óvakodásban lelik magyarázatukat. Ide esnek : az ausztriai törvények uralma alatt érvényesen szerzett jogok megóvása, ide az 1852. nov. 29-ki ősiségi patensnek érvényben hagyott részei, ide az 1855. decz. 15-ki telekkönyvi rendelet, — mindannyi a polgári magánjogi életbe már oly erős gyökerekre vergődött intézkedések, melyeknek csak némi módosítása is a törvényhozási jog igénybevétele nélkül mit az értekezlet gondosan kikerülni főfeladatainak egyikéül tartá, nem vala eszközölhető. Mert *vannak*

dolgok, melyeket nagy bölcsesség meg nem mozdítani, s ha megmozdítatnak, lehetetlen helyrehozni.“

A 23. §-ban végre egy a jelen idő szerint nem jelentőség nélküli elvet találunk felállítva, *miszerint az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.*“

Már maga az imént említett elvnek minden részletesés nélkül, milyent az irói és művészeti tulajdon biztosítására már előrehaladt államok törvényhozásában tapasztalunk, egyszerű meztelenségében kimondása egyik tényleges bizonyítékul szolgál arra, hogy az értekezlet munkálata — a mint nyíltan is kimondatott, — rövid életre vala szánva, hogy t. i. *a kor igényeinek és az átalakult viszonyok szükségének addig is megfelelően, míg az alkotmányos törvényhozás a codificatio rendszeres művét befejezhetné.* — E körülményt tehát annak, ki a munkálatot megbirálni akarja, szem elől tévesztenie nem lehet. De nem is annyira az anyagi, mint az alaki rész az, mely éles bírálatokra nyújtott alkalmat, melyek, ha a fentebbi főköriülményekre gondolunk, illő mértékükre leszálíthatók.

Az 1861. január 23-án megkezdett és 1861. márczius 4-én bevégzett munkálat a teljes ülésekben történt megállapodás nyomán a nmlgu hétszemélyes táblának egy küldöttsége által összeállítva, s később

a tanácskozmány egyik kitünő tevékenységű tagja (Horváth Boldizsár) által rendszeres alakba öntve, az országbíró által 1861. május 4-én a halaszthatlan intézkedések szükségének indokolása kíséretében a képviselőház elnökének megküldetett.

A képviselőház 1861. évi június hó 22-én tartott XLIX-ik ülésében az előbocsátott tárgyalások után a bizottmányi javaslatnak egész szerkezetét elfogadta, s a beadott indítványok és módosítványok ekkép mellőztetvén, határozattá lett, miszerint a képviselőház kimondja,

„hogy a magyar magánjogi törvények visszaállíttatnak, de a mennyiben azok az 1848: 15. t. cz. s a szem elől nem téveszthető újabb jogviszonyok miatt alkalmazhatók nem volnának, addig, míg törvényeket alkotni lehetne, az országbírói értekezlet munkálatát ideiglenesen kiegészítő gyanánt használhatónak tekinti.“

A főrendi ház 1861. július 1-én tartott XIII-dik ülésében az országbírói értekezlet munkálata feletti véleményezéssel megbízott igazoló bizottmánynak jelentése egész terjedelmében egyhangulag elfogadott.

E vélemény lényeges része a következő:

„hogy ámbár mitsem óhajtana jobban a bizottmány, mint hogy minden magánjogi érdekek átaláiban addig, míg illető részben a szükséghez képest új

törvények rendszeresen behozathatnának, csakis a régi hazai, tisztán magyar törvények szerint intézthessenek el, a mennyire pedig az időközben, jelesen az ősiségnek az 1848: 15. t. cz. által elvileg lett eltörlésével változott jogviszonyok szintén új törvény-szabályokat tévén szükségessé — ezek is csak a rendes törvényhozás útján alkottatnának; mindazáltal tekintve épen és különösen azon hézagot, mely az ősiség elvileges eltörlése által a régiebb törvénykezésben támadt, — tekintve továbbá a közbejött 12 évi idegen törvénykezési rendszer alatt szükségkép alakult magánjogi viszonyokat és érdekeket, melyek szem elől nem tévesztve, sérelem nélkül csakis azoknak sajátlag megfelelő új szabályok szerint intézthetnek el; tekintve végre, hogy mindezen sokszoros jogesetek rendszeres codificatiót tennének szükségessé, milyenre pedig a jelen helyzetben, midőn az országgyűlés még kiegészítve sincs, és e nemzet megrendített közjogainak, s egyéb főfőviszonyok és ügyek nehéz kérdéseivel van elfoglalva, sem idő, sem alkalom nem szolgál: minderre nézve a bizottmány azt véleményezi és hozza javaslatba, hogy a mlgos főrendek is az országbirói tanácskozmány eredményezte törvénykezési szabályokat ott, a hol a különben teljes és általános hatályba visszaállított régi magyar törvények az újabb jogviszonyok és érdekek elinté-

zésére nem volnának elegendők vagy alkalmazhatók, úgy mind a törvénykezésben, mind a feleknek, mind a bírának ideiglenes kisegítő és eligazító módszerül szolgálhatókat tekinti, és ekképen a tisztelt képviselőháznak velök közlött határozata értelmében elfogadni méltóztassanak.“

A kinyert legfelsőbb helybenhagyás folytán a nm. m. kir. kuria 1861. évi Szent-Jakabhava 23-án tartott teljes vegyes ülésében határozatilag ünnepélyesen kijelentette, *„hogy azokat addig, míg az alkotmányos törvényhozás másképp nem rendelkezik, azonnal mindennemű törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendi.“* És ezen határozatról az országbíró a törvényhatóságokat a munkálat hivatalos kiadványa egy-egy példányának átküldésével 1861. szeptember 23-án kelt levelében a következő nyilatkozat kíséretében értesíté: *„boldognak érzem magam, hogy a Mindenható elérnem engedte azon időpontot, melyben onnyi viszontagság után végre lehetővé vált a hazai igazságszolgáltatást a törvény előtti egyenlőség magas elvének megsértése, a lefolyt 12 év alatt támadt új jog- és birtokviszonyok megzavarása, a közhitel megrendítése s a jogfolytonosság megszakadása nélkül alkotmányos alapokra visszavezetni.“*

Egy új korszak nyílt tehát meg 1861. július 23-kával, midőn az országbírói értekezlet munkálata

életbeléptetett. E korszak, mely az 1861-diki országgyűlés sikerének reményében egyelőre csak rövid időre számithatott a hön táplált remények meghiúsulta miatt, azóta már a jelenig 5 évet élt! és e korszak ismét újabb és újabb intézkedéseket tett szükségessé, melyek az u. n. „*Függelékben*“ olvashatók, s melyek az anyagi magánjogot csekély mérvben érdekelvén, inkább az alakira vonatkoznak.

Ha törvényeink és jogszolgáltatási rendszerünknek a fentebbiekben előadott phasisaira visszatekintünk: teljesen szakítanunk kell azon eszmével, hogy eme tömkelegszerű halmazatból, babár idővel is, egy a jogi élet követelményeinek megfelelő rendszeres állapot fejlődhetnék. Erre már 1848-ban, a megszüntetett ősiség, urbéri jogviszonyok és a kimondott jogegyenlőség alapján sem nyílt biztos kilátás, és innét van, hogy az állandó alapokra fektetendő jövő a rendszeres codificatiótól feltételeztetett.

Azonban az 1848—1861-ig nyult korszak teljesen idegen elemeket hozott be jogi életünk terére, és az 1861-ki újabb korszak a jelen időkig még mindig oda vala irányozva, hogy az idegen elemek hátrányos hatásai gyöngittessenek, vagy mellőztesse-
nek, és az 1848 előtti alapok a lehetőséghez képest visszazereztesse-
nek. A gyökeres javítás ugy az országbirói értekezlet munkálatánál, valamint az azóta

szükségessé vált intézkedéseknél, mint mindannyi ideiglenes orvoslatoknál — mindenkorra a rendes törvényhozásnak maradt fentartva.

És ime, az 1865. június 26-án kelt legfelsőbb elhatározás, mely hazánk állapotának jobbra forduló pontjaként üdvözölhető, az ugyanazon évi szeptember 17-én kelt legmagasabb leiratban nyílt kifejezést nyert, a midőn az országgyűlés egybehivatott, hogy a magasztos feladatokat, mik közé a *codificatio műve* is tartozik, megoldhassa.

A *codificatio* szükségét összes anyagi és alaki jogunk tekintetében kétségbe vonni annyit jelentene, mint ellenkezni az 1848: 15. törvényezikkel, ellenkezni az 1861 óta jogi állapotaink javítására irányzott lépéseknél kimondott szándékkal, mely szerint azoknak csak ideiglenes, és az alkotmányos törvényhozás intézkedéseig szóló erő tulajdonított, végre ezenfelül félreismerni azon tömérdek nehézségeket, melyekkel a polgári jog terén a mindennapi jogviszonyokban küzdeni kényszerülünk.

Már pedig a jogok bizonytalansága, és ingatlansága képezi egy tetemes részét azon bajoknak, melyek a midőn az ország anyagi jóllétét akadályozzák, egyszersmind az erkölességre is igen káros befolyással vannak.

Ezen akadályoknak és káros hatásoknak gát

lása tehát csak rendszeres és minden ingatag jogviszonyoknak szabályozását felkaroló *codificatio* által eszközölhető.

VI.

Összes *anyagi és alaki jogunk* *codificatió*jának szükséges volta a fentebb mondottak szerint be lévén bizonyítva: szabad legyen kísérletként előlépünk azon utak és módok vázlatával, melyeken eme ép oly nehéz, mint fontos, — több nemzedékre is kiható és határozó — alapvető munkálódást *polgári anyagi magánjogunkra* nézve az előrebocsátott tanulmányok segélyével kezdhetőnek és eredményre vezethetőnek képzelhetjük.

Néhai Metternich államminiszter és boldogult József főherczeg nádor közt 1844-ben folyt levelezésnek a törvények készítésére vonatkozó két darabja, úgy látszik, hogy nem csekély tanulságot foglal magában: jelesen Metternich 1844. máj. 9-én ezeket írja:

„Törvényeket sohasem fogalmazhat egy testület. Testületek azokat csak felvilágosíthatják, javíthatják, vagy megronthatják, de nem eszményesíthetnek törvényt, melynek alapfeltétele következtesség és részreahajlatlanság a felfogásban és alkalmazásban.

Minden dologra kiindulási pont szükséges; ha ez hibásan választatik, következményei sohasem érnek célhoz.

Erre József főherczeg nádor u. a. év és hó 14-ről következőleg felel:

„A mily helyes az ön által kimondott axioma: hogy törvényeket testületek nem fogalmazhatnak, oly bizonyos ellenben az is, hogy ha a törvényjavaslatok készítése egy vagy több egyénre bízatik, ezeknek oly egyéneknek kell lenniök, kik az alkotmányos fogalmakban jártasok, és ezen ország viszonyainak s nemzeti szellemének, sőt még a nemzet előítéleteinek és hibáinak is kellő ismereteivel bírnak, és előítéletektől maguk is mentek.”

Tehát az úttörő és alapvető munkát csak egy vagy több egyén — de semmi esetre számos tagokból álló testület — készítheti. Helyesen mondja Bluntschli („*Allgemeines Staatsrecht*“ czimű munkája 1852-ki kiadásában a 319. 320. ll.)

„Der Gesetzvorschlag bildet die Grundlage der weiteren Berathung, und enthält das ganze künftige Gesetz in sich . . . Ein in der Anlage oder Ausführung missrathener Vorschlag wird durch die Berathung schwerlich gut gemacht, so wenig als ein schlechtes Gedicht durch die Kritik“ stb.

Egy rendszeres törvénykönyvnek, illetőleg

arra szolgáló javaslatnak egy teljes egészet kell képezni, és részeinek végelemzésökig menve összefüggőknek, következetesek- és egyöntetűeknek kell lenni. De az összefüggést, a következetességet és egyöntetűséget csak az egésznek azon előleges képleti összeállítása foghatja eszközölni, mely a maga teljes valóságában csak egy, vagy többek ugyan, de kevés számmal levők elméjében fejlődve, illetőleg fejlesztve, szemeik előtt mindenkor világlatban tartható; mit egy nagyobb számú testület tagjaitól reményleni vagy várni alig lehet. Mert ily testületnek egyéneinél hiányozván az egésznek a maga teljes összefüggésbeni felfogása, az egyes kikapott részletek feletti vélemények és irányok áramlata a javaslatok készítését nemcsak hátráltatná, hanem talán meg is hiúsíthatná.

Állításunk valóságának bizonyítására a dolog természete és a törvényhozás terén, midőn az csak egyes részletek körül forgott, szerzett tapasztalatokon felül hivatkozunk a fentebb ismertetett törvénykönyveknek e tekintetbeni készítési módjára, mely oda mutat, hogy a tulajdonképi javaslatokat csak egy-két egyén dolgozta ki. Azok megbirálása és megrostálása azonban és méltán testületekre való bízva.

De kérdés : vajjon azon egy, vagy egyesek, kik

a javaslatot készítik, egészen és szabadon saját nézeteikből indulhatnak-e, vagy nem szükséges-e eleve bizonyos irányadó elveket és szabályokat kitzújni, melyek szerint és melyeken belől tartózkodni kötelességül tétessék ?

A codexeknek fentebb érintett keletkezési módozataiból láttuk, hogy ugy a franczia, mint orosz és ausztriai codexek szerkesztői bizonyos eljők tűzött elvek és maximákhoz valának kötve, mint főfő elvekhez, melyeket munkálódásaikban szem előtt tartaniok kellett. Sőt maga az 1848: 15 t. ez. is világosan kimondá a fölvet, melynek alapján rendelte el a polgári törvényköny kidolgozását. Csakhogy ezen kimondás még magában véve sem akkor nem volt, sem pedig jelenleg nem volna kielégítő. Akkor nem volt, mivel magán polgári jogviszonyainkon nemesak az ősiség, hanem az 1848-ki törvények által több más, szintén igen jelentős jogviszonyok alapjokban renditettek meg; nem volna most: mivel az azóta ismét újabb változásokon keresztülment magánjogi élet, s a számos bevégzett tények, miket már az o. birói értekezlet sem mellőzhetett, fölvelek megállapítását és kimondását szükségessé teszik.

Ily fölveleknek azonban maga a törvényhozótestület által leendő kimondása már csak azon oknál fogva sem ajánlható, mivel ily fő- és ve-

zéréelvek mértékét egyelőre meghatározni igen nehéz a nélkül, hogy oly elvek és szabályoknak kimondása elkerültetnék, melyek inkább a munkálat technikai oldalát érintik, melyeknek kimondása tehát felesleges is lenne. Az ily vezéréelvek megállapítása magának azon bizottságnak első és főteendői közé tartozik, mely a munkálkodásra hivatva leszen, mielőtt a munka kidolgozásával egy vagy több kevés számú tagjait megbízná. Mert ha a bizottságtól azt várjuk, hogy egy rendszeres törvénykönyvet készítsen, fel kell róla tennünk, hogy az igyekezni fog minden követelményeknek, melyeket irányában a jogélet támaszt, megfelelni, s az irányadó fő- és vezéréelvek szem előtt tartásával követett eljárását indokolni, illetőleg igazolni is fogja, egyszersmind megismertetni a szellemet, mely az egészen keresztülvonul, mert Szalay László szerint „az egész csak akkor és oly irányban lesz erős, ha és mily szellemben részei magukban kiképezvék.“

Meg lévén a vezér- és főelvek alapítva, mindezekelőtt szükség a jogintézeteket és jogviszonyokat gondosan egymás mellé állítani, jogéletünket szabályozó összes elveket és élő törvényeket összegyűjteni és azokat szigoruan megbírálni, vajjon a jogélet követelményeinek, és mennyire felelnek meg. Mi a régiből jónak, a nép jogéletében fenállónak jelentke

zik, maradjon, mert a jogtörténelmi alapon nyugvó észleges eljárás épen úgy megóv a speculativ experimentatiótól, mint az elavult anyag felhalmozásától, és mindenkorra meg fogja őrizni a további képződés magvát.

Ha valami első tekintetre nem látszanék alkalmasnak és tisztának saját honi készletünk szerint, óvakodjunk annak tüzetes megrostálása előtt újságvágyunk rögtöni kielégítésétől, s ne keressük másutt a világosságot, hanem igyekezzünk mélyebben behatni egész a meggyőződésig, mely mutatni fogja, vajjon kényszerülünk-e azt másutt keresni, és ha igen: akkor jól bíráljuk meg a kölesönt, vajjon azt sikerrel használndhatjuk-e? mert nem ritkán történik, hogy valamely jogintézetet átvesz egy nemzet a másiktól, a nélkül, hogy gondolna ama jogilag is elfogadott axiomára: „*non omne tellus eandem alit arborem*,” a nélkül, hogy czélszerűségére vagy jogosságára komoly figyelmet fordított volna.

Az egyes jogintézetek eszméjének átgondolása, a jogviszony természete, annak alkatrészei és lényeges módosulási mozzanatai jól szem elé állittassanak. Azok, melyek már majd a törvény, majd a szokás által szabályozva vannak, jól megbíráltatván, rendbe szerkesztessenek; melyeket a hosszú idő kifejtett és megállapított, és a tárgy természetéből, a jogélet-

ből, vagy a jogviszonyoknak már különben megállapított felfogásából világos törvény nélkül is követtünk, a szabályozandók sorába felvenni felesleges. De igen is azokat, melyekre nézve a jogérzetek eltérők, akár az egész, akár pedig a részek, a szabály vagy kivételek tekintetében, azokat világos szabályokhoz kell kötni.

És itt fekszik a munkának legnehezebb feladata, melynek megoldása ama középutnak szerenéses feltalálásától függ, mely egyrészt a száraz elvileges, másrészt az aggódo és aggasztó casuistica közt vonul.

Mert mialatt a rideg elvileges törvény nem ritkán a magyarázat önkényének nyitja meg tág mezéjét, azalatt a casuistica a gondolkodás szabadságát a kellő korlátokon beljebb szorítja meg, a gondolkodó tehetséget lassan-lassan eláztatja, mivel ez az emlékező tehetség működése által háttérbe szorittatik, s eszközli a betti uralmát az értelem felett; és ha az eset olyan, hogy világos törvény az iránt a casuistica halmazában nem létez, zavarba jön a fél, zavarba a bíró. Ezt csak ugy lehet elkerülni, ha a jogintézetek és viszonyoknak a törvény által szabályozandó mozzanatai és módosulásai általános elvileges tételekben világosan és határozottan kimondatnak, a különösek ezekből hasonló tapintattal leszarmaztatnak

és kifejtetnek, így a casuistikának csak annyi tér hagyatik, a mennyit az általános szabályok és elvek-től eltérések, a kivételes jellegű jogviszonyok igényelnek.

És ha mégis a törvénykönyv életbeléptetése után a jogélet oly jeleneteket mutat fel, melyek a törvényből sem elvileges, sem kivételes uton világosan el nem határozhatók, azt vagy a tudományra kell hagyni, vagy, ha épen szükség, külön törvény által is eldönteni, mert tökélyt emberi mű magának örök időkre nem tulajdoníthat, és igaz marad, hogy „*nihil est adeo politum adeoque absolutum, ut non in melius reformari possit.*“

VII.

„Vannak, kik azt mondják, hogy törvénytárunkban, a hármaskönyvben és a döntvényekben elég hasznos és jó törvényekkel birunk; ezeket kell átvizsgálunk, és rendbe szedve, — a mennyiben azokat az idő és a jogélet túl nem szárnyalta, formuláznunk és összeállítanunk, a nélkül, hogy valami idegen *codexre* szorulnánk.“

„Vannak ismét, kik azt mondják, hogy jelenben a *codificatio* már nem lesz igen nehéz feladat, mivel több az újabb időkben készült *codexek* állnak

rendelkezésünkre, azok közül kiválasztjuk azt, a mely legjobb, és azt fogjuk a szükséges módosításokkal és változtatásokkal elfogadni.“

Azonban ezen irányok egyikét sem követhetjük. Az elsőt azért nem, mivel még távolról sem kielégítő, a másikat pedig azért, mivel mi *magyar* polgári magánjogot akarunk.

Kétséget nem szenved, hogy 1848. előtti jogi kutfőink és segédforrásaink igen-igen sok szépet, jót és üdvöst tartalmaznak, de az 1848-ki törvények jogéletünk eme századokon át teljes erőben fennállott bástyáit alapjaikban nemcsak egészben megintgatták, hanem azokból lényeges helyeken ki is forgatták. Ha most ama bástyákat újból akarjuk felépíteni, az előbbi alapok helyett másokat kell használnunk, maga az anyag is annyira elkorhadtnak jelentkezik, hogy abból csakis gondos válogatás útján lehet valamelyest használni az új építkezéseknél; de még a mi több, egy nem csekély új anyaghalmoz is járult 1848 óta, melyet akarva nem akarva is, illő helyére beilleszteni kényszerülünk, ha nem akarunk megfeledezni ama szigorú kötelességekről, *melyeket az idő és körülmények folytán érvényre emelkedett rideg valóság szabott elénk.*

Másrésről igaz ugyan, hogy az újabb időkben oly nagy mérvben kifejlődött közlekedési eszközök

által előidézett közlekedés és gyakoribb érintkezés más nemzetekkel a mindennapi élet és egyéb szükségek kölcsönös pótlása és kielégítése tekintetében némi világpolgári irányra mellett az egymással érintkezésben álló nemzeteknél némi közös jognézeteket is idézett elő, melyeket immár szem elől téveszteni nem lehet a nélkül, hogy a már bennünk gyökerekre vergődött jogérzelmeket mintegy erőszakkal el ne fojtanók. Okultunk majd saját élettapasztalásunkból, majd a jogtudomány terén újabb időkben tett vívmányokból. Mindez azonban nem tekinthető elég indokul arra, hogy önmagunkról megfeledkezve, egy idegen polgári törvénykönyvet karoljunk fel, mely bár magyar nyelven előállitva, mégis mindig az maradna, melyet felkaroltunk, és bár magában véve talán minden lehetne, csak „magyar“ nem.

Bölesen mondá már első királyunk sz. István : „*Quis Graecus reget Latinos graecis moribus, aut quis Latinus Graecos latinis*“ stb. — Így mondják e tekintetben azok is, kik a Quadripartitum kidolgozására voltak kiszemelve : „*Pro locorum morumque cuiuslibet gentis varietate diversa etiam instituta per divinos illos jurisconsultos, qui primi sacrae huius et divinae professionis juridicae auctores humano generi fuerunt, cuilibet genti atque nationi adaptari, et con-*

formari debuerunt, *et cuilibet populo quedam veluti autonomia et libertas tributa est earum legum constituendarum, quibus suis necessitatibus succurreret.*“

Ezt tarták szemeik előtt azon egyes német aladalmak, melyek eltérve az általános német törvény, illetőleg magánjog irányától, sem a porosz, sem az osztrák törvénykönyvet, bár ugyanazon törzsnemzetek jogát, el nem fogadták, hanem különválva codificáltak, mint ezt például a szász, bajor és zürichi codex körüli munkálkodás alkalmával tett nyilatkozatok világosan tanusítják.

És így ha ők nem tették, amnyival kevésbé tehetjük mi, kiknek jognézeteik más nemzetekétől úgy a mult, valamint a jelen, s következőleg a jövő tekintetében annyira eltérnek.

Tehát sem multunk és jelenünk a jogi kutatókra és segédforrásokra vonatkozólag, sem pedig bármily tökélyűnek jelenkező régibb és új polgári magánjogi codexek *magukban véve* ama követeléseknek, melyeket a jogélet jelen culminatiója, valamint a tudomány vívmányai egy új magyar polgári magánjogi törvénykönyv irányában támasztanak, megfelelni nem képesek. Hanem ez csak úgy lesz elérhető, ha, mint fentebb is megjegyeztük, bármily régibb és újabb jogi készleteinket úgy előbbi, mint újabb törvényeink, szokásaink és szabályainkra vonatkozólag összeal-

litjuk, formulázzuk, azon jogintézeteknél, melyek más miveltebb nemzetékével ugyanazonosak, azoknak törvény általi szabályozására, a mint azok codexeikben jelentkeznek, figyelemmel leszünk, e figyelemnél a gyakorlat és tudomány kül- és belföldi irányait is érdemökhöz illőleg méltányoljuk, s így az életnek és tudománynak egybehangzólag szolgálni szem elől nem tévesztendjük.

Érdekes e tekintetben dr. Bluntschlinak, ki a zürichi codexet készítette, az ehhez kiadott comentárja előbeszédében foglalt törvényhozási tacticája, mely körülbelől következő.

„A törvényhozásnak mindenekelőtt *azon jogra* kell támaszkodnia, *mely a nemzet keblében meghonosult*, az összes anyagra, mely előtte fekszik, vagyis a jogélet viszonyaira, azon térre, melyen a jog gyökeret vert, valamint az iskola, a tudomány irányára.“

„Az anyagot kell megfontolni, rostálni és rendezni, és az elméletet egyszerű érthető alapokra visszavezetni.“

„A régi jog *absolutisticus* természetű, az újító irány a *radicalis*.“

„Tapasztalni fogjuk, hogy a régiben sok elavult anyag is jelentkezik, azt biztos kézzel, a nélkül, hogy az ép egészséges rész sértetnék, kell kimetszeni. Némely részek megcsonkítva és elnyomva lesznek,

ezek a többiekkel jó viszonyba hozandók és helyre-
állítandók. Reform és újítás a fentartás érdekében
szükséges ; tisztítás és erősítés sürgős kellék egy tör-
vényhozóban. És ennyiben a törvényhozásnak *conser-*
vativ szellemben kell eljárni.“

„ De ezen irányban nem állapodhatik meg, ha-
nem, ha a kor szükségeinek és követeléseinek meg
akar felelni : *liberalisnak* is, mi legnehezebb, kell len-
nie, hogy kellőleg segítsen. Ezen álláspontról kell a
radicalis irány felett uralmat gyakorolnia, épen úgy,
mint a *conservativ* álláspontról az *absolutisticus* felett.“

„Az iskola tanaira is figyelemmel kell a tör-
vényhozónak lennie, de elvégre ezektől mégis függet-
lenebb és szabadabb álláspontot foglalnia. Nem tö-
rődve a tudósok vitáival, értenie kell meríteni az
élő szellem forrásából. A belső szükségét, az öntuda-
tosabb emberiségnek természetét kell tanulmányoz-
nia, és innen azt, a mit biztosnak, szükségesnek is-
mer, a mennyiben világos és az egész jogrendszerrel
öszhangzásba illik, miként az valóban nép- és kor-
szertű, újból kimondani és elismerésre emelni.“

„Ha inkább az elméletet választá támpontul, itt
teremtőleg jár el. Csak így fogja a hiányokat pótolni,
csak így az egészszet szellemileg áthatni. Itt szükséges
leginkább a legnagyobb körültekintés és óvatosság
épen úgy, mint a biztonság és elhatározottság.“

„Ime, itt is, mint minden nagy dolognál, látjuk a közreműködését az ember különféle erőinek és irányainak.“ „*Und nur wenn das rechte Verhältniss da ist, so kann Grosses zu Stande kommen.*“

Az anyag felhasználásának határait, az egyes jogviszonyok előállításában és körülírásában szem előtt tartandó szabályokat itt felsorolni azok után, miket tanulmányainkban az egyes államok törvénykönyveik körüli eljárásáról, de főleg a francia Code-nál előadtunk, itt fejtegetni csak ismétlésre vezetne. Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy a törvénykönyvnek tisztán a polgári anyagi magánjogot kellvény magában foglalnia, minden a mi az alaki jogba, az eljárás körébe, valamint csupán az átmeneti intézkedések alá, ugyszintén a különös jogokba, kereskedelmi, váltó, hányastb. jogba, vagy a közigazgatási és rendészeti szempont alá esik, gondosan kerültessek.

Áttérünk már most a törvénykönyv rendszerének és beosztásának tüzetes fejtegetésére.

VIII.

A polgári törvénykönyvtől *bizonyos rendszer, bizonyos beosztási mód* is követeltetik.

A pusztán gyakorlati jogászok, kik csak a jogélet és törvénykezési gyakorlattól nyerték képezteté-

söket, s kik azt, a mit tudnak, főleg a gyakorlati életben előttük előfordult jogesetekből abstractio útján tanulják, és kik csekély kivétellel az elméletnek ellenségei: a rendszerre, melyben, és a beosztásra, mely szerint egy törvénykönyv szerkesztendő, nem sokat, vagy éppen semmitsem adnak; követelései, melyeket egy törvénykönyv irányában támasztanak, csak oda vannak irányozva, hogy a törvénykönyv a lehetőségig teljes legyen, hogy benne az előfordult esetben könnyen eligazodni lehessen, mi talán egy a lehetőségig teljes betűrendű tárgymutató által is elérhető. Az, hogy bizonyos jogintézet melyik részébe helyezzessék el, nézetük szerint nyomatékmal nem igen bír.

Távol legyen tőlünk, mintha a gyakorlat embereit ezért elítélni akarnók, mert azoknak is meg van mérhetlen hasznuk, sőt szükségességük, főleg nálunk, hol a jog inkább gyakorlati uton fejlődött, hol a tulajdonképi elméleti iskola csak igen kevés tanári egyéniségekre mutatott, de kinek ismét főhiányuk abban rejlett, hogy még azon kevesek között is alig volt egy kettő, ki az eszmélet mellett karöltve a gyakorlati életet is figyelemmel kísérte volna, csakis így készíthette volna el az ifju nemzedéket a jogéletre, csak így felelhetett volna meg hivatásának, melyet elébe állása kitűzött.

A gyakorlat emberei nem a törvénykönyv technikai kidolgozásában résztvevő, hanem a már kész javaslat egyes részeinek gyakorlati szempontbéli megbirálására lehetnek hivatva, hol bő tapasztalataikkal a jogviszonyoknak az életbeni sokoldalú módosulásaiból merített ismereteiknek közlésével a törvényhozásnak új anyagot és irányeszméket nyújthatnak.

De maga a törvénykönyvnek egy rendszeres egészbe öntése, az anyagnak a jogélet és tudomány követelményei szerinti elrendezése és beosztása bizonyos rendszert feltételez, melynél a gyakorlati jogélet ismerésén felül a tudománynak, az elméletnek is van, és pedig talán tulnyomó része, sőt kell is hogy legyen, mert mi is *rendszeres codexet* várunk; de azt csak akkor fogjuk elérni, ha az elmélet a gyakorlattal együtt fog működni, a nélkül, hogy egyik a másikának hatályterét teljesen elfoglalhatná.

Igaz ugyan, hogy egy rendszeres codexnek és annak alapján készült tankönyvnek rendszere és beosztása közt különbség is lehet, mert a tudománynak is megvannak a maga igényei, melyek kielégítése tekintetében a tankönyv a codex rendszerétől a felfogás könnyebbitése érdekében eltérhet, valamint a törvényhozásnak ismét megvannak a codex irányában a maga követelése, melyek oda irányozvák, hogy

a tudományt a gyakorlati étellel összhangzásba hozza, főleg azért, hogy a roppant anyaghalmazt, melynek rendbeszédésére és összeállítására van hivatva, a jogviszonyok és jogintézetek rokonságához, s mintegy az életben jelentkező continuitásához képest rendezze az anyagot, mint egy képben, melynek egyes alárendelt részei a főrészeknek, ezek pedig az egésznek kifolyásai, állítsa egybe, hogy az egésznek rendje és beosztása mintegy első tekintetre átlátható legyen. Ezt kívánja a tudomány, és egy rendszeres codexben azonfelül, hogy az a jogélet szükségének a törvény feltalálásának könnyüése által megfeleljen, azt is méltán keresi, vajjon a jogintézetek mily rendben vannak egybeállítva, és vajjon azok a jogélet mintegy egymást követő különféle phasisait, módosulásait a magok természetes rendjében tüntetik elő.

Állításunk bővebb felvilágosításául csak egypár példát idézünk: mennyivel célszerűbb a családi jogot a vagyon és követelések joga után, mint elébe helyezni? sőt szükséges is, mivel a házasság, gyám és gondnokság körüli oly jogviszonyokról is kell intézkedni, melyek a vagyonjogba és követelések jogába vágnak. Vagy az örökjogot, az öröklést nem-e legcélszerűbb az összes magánjog végére helyezni, mint a szerzési módot is magában foglaló természeténél

fogva a vagyonjogba, miután kétségtelen ugyan, hogy az öröklés szerzési mód is, de kétségtelen az is, hogy az nemcsak a családi, hanem a vagyoni és követelési, szerződési jogra is befolyással bír, és mindenikből bő anyagot foglal magában: ennél fogva legilletékesebb helyét találja a codex végén, mert a mint egy részről a vagyoni és követelési vagy családi jogviszonyoknak keletkezését okozza, más részről az elhalt összes jogéletének mintegy zárkövét képezi. Mindezt alább bővebben látni fogjuk.

Ha jogi iskoláinknak eddigi rendszerére, melytől értekező kisérté meg az eltérést „*A magyar polgári anyagi magánjog rendszere*“ czimű munkájában — visszatekintünk: mindentűtt a római jogból vett u. n. „*institutiok*“ rendszerét találjuk, melynek főelve vala: „*jus quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones.*“ L. I. f. f. *de statu hominum.*“ Ugyanezt követték velünk együtt más nemzetek is, sőt ezen rendszer a régibb codexekben is, bár némi módosításokkal és eltérésekkel, uralkodóvá lett.

E rendszerhez, mely a jogokból származtatta a jogviszonyokat, következetesen mondhatta az ausztr. általános polg. törvénykönyv 1 §-a „hogy az álladalomban a polgári jog azon törvények összegéből áll, melyek szerint az álladalom lakosainak egymásközötti magánjogai és kötelezettségei meghatározatnak.”

Hasonló irányt követett, és pedig kiáltólag a porosz Landrecht is, a mint rendszerének fentebb előadott vázlatából kitetszik. Mialatt a francz. polg. törvénykönyv e felfogástól sokban, de úgy látszik, nem következetesen és öntudatosan eltér.

Az újabb jogi iskola azonban, melyet az újabb polgári magánjogi codexek is követnek, mely szerint mint Unger mondja : „Das recht tritt nicht als ein selbständiger Hebel von aussen an die Lebens-Verhältnisse heran, sondern in den Lebensverhältnissen selbst lieget die Macht, welche sie zu Rechtsverhältnissen gestaltet.“ *a jog rendszere alatt a jogviszonyoknak és azokból eredő jogi tételeknek, elveknek és szabályoknak rendszerét érti.* Következőleg a felvett kiindulási ponthoz képest a jognak összes anyagát egészen máskép osztja be, magukat a jogintézeteket is egészen más szempontokból fejtegeti.

A jogkörnek, melyel valaki magánjogi tekintetben bír, tartalma és terjedelme annak *viszonyaiból*, illetőleg *jogviszonyaiból* méretek.

A viszonyok a magán polgári életben számtalanok, de közülök csak azokat lehet *jogviszonyoknak* nevezni, melyek közvetlenül vagy közvetve *jogokat és kötelezettségeket* alapítanak meg, s melyeket mint ilyeneket a jogélet és a törvényhozás szabályozott, s irántuk tüzetesen intézkedett, s melyek ennél-

fogva *jogintézetekké* lettek. A többi majd az emberi-ségi jó ösztönökre hagyatott, majd különös közrend tartási szabályok alá vettetett.

De nem is minden egyes külön viszonyok, melyek egy bizonyos jogintézetből származnak, tárgyai a törvényhozásnak. Ezt leginkább tapasztalhatjuk a családi jogban. A családi jogintézet csak annyiban igényli a törvényhozás gondoskodását, a mennyiben a vagyoni jog, s illetőleg az örökösödési jogra befolyással bír. Így azon viszony, melynél fogva valaki atya anya gyermek, vagyoni jogait is módosítja. Midőn tehát a törvényhozás e viszonyoknak jogviszonyi minőséget tulajdonít, ezt csakis a fentebbi tekintetekből és követelményeihez képest teszi, a mennyiben e viszonyok keletkezését, fennállását és megszűnését bizonyos jogszabályokhoz köti, a nélkül, hogy magába a viszony lényegébe, p. o. házastársak egymás iránti, vagy gyermekeik iránti bensőbb házi családi viszonyaiba bocsátkozhatnék, ezeket illetőleg a törvényhozás csak ott léphet fel, hol azon benső természeti és erkölcsi elem, mely p. o. a házaspár egymás iránti és ezeknek nemzettjeik iránti viszonyos jogaikat és kötelezettségeiket szabályozza, jelentősen fogyatkozik, vagy éppen hiányzik.

Kétségtelen tehát, hogy minél többféle jogviszonyokban áll valaki másokkal, annál nagyobb an-

nak jogköre is, és megfordítva, maga pedig a jogkör tartalma a jogviszonyok különféleségétől feltételeztetik.

És így Hugo, Savigny, az újabb irányu jogtudomány alapítóinak helyes nézetei szerint a jeles *Unger bécsi egyetemi jogtanár által „System des oesterreichischen Allgemeinen Privatrechts“* czimü munkájában egybeállított elméletet, mint a magánjog rendszerének valódi megismerésére vezetőt vázlatban némi felvilágosításokkal kísérve, szükségesnek látjuk a következőkben előadni:

A jog, mint a jogi tételek és szabályok összege, bizonyos életviszonyoknak és személyek egymás iránban vonatkozásainak rendje.

A jog rendszere tehát a jogtételek és szabályok rendszere, a rendnek rendszere.

A jogtételek a jogviszonyoknak, melyek szabályozására hivatvák, különfélesége szerint különbözök.

A jogviszonyok nemesak a jogviszonyok tárgyilagosa alapját, azon tetteges anyagot, melyet rendezni és irányozni kell, képezik, hanem azon tért is, melyből a jogtételek szervesen fejlődnek, ezek magukkal saját létökkel hozzák azon szabályokat, melyek felettök uralkodjanak, és a jogszabályok benők és velök keletkeznek.

A jog rendszere tehát e szerint a jogviszonyoknak és azokból eredő jogtételeknek rendszere.

A jogszabályoknak nagy számát képezik a *jogok alanyi értelemben*, vagyis a hatalom, mely a személyt bizonyos korlátok közt a *tárgyilag os jog* szerint megilleti. E jogok és szabadalmak, melyek a személyt illetik, a jogviszonyok nagy számának *tartalmát* teszik, ezek különbözők azon jogviszonyoknak különfélesége szerint, melyeknek tartalmát képezik. A jogviszonyok tehát alapjai a jogtételeknek, alapjai a jognak *alanyi értelemben*,²¹ők a *határozók*, mialatt az egyes jogok az általuk *határozottak*.

A személyek jogai különbözők azon jogviszonyok különbsége szerint, melyekben léteznek, mivel bizonyos személy bizonyos viszonyban áll, azért jogai is olyanok, szabaddalmi oly természetűek; nem pedig azért különbözők a viszonyok, mivel a jogok és szabadságok különbözőnek. A jogviszonyok tehát a *prius*, az *eszközök*, az egyes jogok a *posterius*, az *eszközöttek*.

A jogrendszer tehát nem lehet a jogok rendszere, mivel ekként annak *tere* sem lenne, melyből a jogok keletkeznének, melyből azok tartalmát, szerkezetet és természetet nyernének.

A jogviszonyok tehát legközelebből a személyek egymáshoz viszonyainak tarka tömegeként je-

lentkeznek. Jól megvizsgálva azonban azt látjuk, hogy a jogviszonyok egymással bizonyos belső organicus összefüggésben állnak. A jogviszonyok nagy számán egy bizonyos alapelv vonul át, egy közös típus, mely a jogviszonyoknak egészsora felett uralg. Ezen egy közös irányeszme által áthatott viszonyok egymásközt ismét különböző alakokban sorakoznak, ekként egy organismust képeznek, melynek minden tagja egészként és egy magasabb egésznek egy részeként jelentkezik. Például vegyük fel a követelések jogát és a fentebbi eszmemenetet tisztán láthatjuk.

És mivel a jogtételek határoznak, a jogviszonyok pedig határozatnak, a határozók és határozottak pedig szoros kölesönös hatásban állanak: el nem maradhat, hogy a jogszabályok terén is hasonló jelenet ne tapasztaltassék. A jogtételek sem állnak holt tömegként, vagy mint egy képleges halmaza a szabályoknak és tételeknek egymás mellet, hanem a *jogviszonyokhoz képest a jogszabályok is nagyobb és kisebb körökre oszlanak, és a jogviszonyok organismusának megfelelő jogszabályoknak organismusát képezik.*

A jogviszonyok és jogszabályok ezen organicus egységét *jogintézetnek* (Rechtsinstitut) nevezzük. *A jog rendszere a jogintézeteknek rendszere.*

A magánjog rendszere tehát a mondottak szerint a magánjogi intézetek, institutumok rendszere.

A magánjogi institutiók nagy száma két fő tömbre szakad. A személy, mint magánszemély *vagyoni* és *családi* viszonyokban állhat. Minden magánviszonyok e két fő kategóriák egyikébe, vagy másikkába esnek. A magánjogi viszonyok és azok által meghatározott jogszabályoknak fő megkülönböztetése két főosztályt képez: t. i. a *Vagyonjogot* és a *Családjogot*.

Az ember szükségeinek nagy tömegével áll a szabadságot és személyiséget nélkülöző természetben, odautalva, hogy ennek alávetésével, meghódításával elégítse ki szükségeit. A természet meghódítása nem egészben és nagyban történik; csak egyes részei és terei szolgálnak az emberi szükségek megnyugtatósára, részint elromlás, elhasználás, részint felhasználás és megmunkálás által. A tér tekintetében korlátozott darabjai, részei a kültermészetnek, melyek az ember uralma alá rendelvek, a *dolgok*.

A viszony, melyben az ember az uralma alá vett dologhoz egyelőre áll, tisztán természeti, phisicai hatalmi viszony, mely csak az által válik a jogkörhöz tartozó jogviszonnyá, hogy mások tartoznak azon hatalmi viszonyt, melyben bizonyos személy bizonyos dologhoz áll, respectálni és magukat annak sértesétől tartóztatni.

A viszony, melyben egyes személy közvetlenül

egy dologhoz, vagy e dolog által egy harmadik személyhez áll, tartalmára nézve igen sokféle lehet. E viszonyok különféleségéhez képest tehát az illető jogtételek és szabályok is különféle tartalmuak. E jogviszonyok, jogtételek és szabályok összege képezi az u. n. *dologi vagyis vagyonjogot*.

A vagyonjog tehát összege azon jogintézeteknek, melyek a dolgokra, vagyonra vonatkoznak.

Ennélfogva nem lehet a vagyonjogot úgy tekinteni, mint a dolgokrai jogok összegét, hanem mint összegét azon jogviszonyoknak, elveknek és szabályoknak, melyek a dolgokra, vagyonra vonatkoznak. Csak ily felfogás mellett lehet a *birtoknak* a vagyon elején helyet szerezni, miután a birtok bár a személynek a törvény által pártolt viszonya a dologhoz, de nem jog a dologra, és nem oly jog, mely a dologban magában gyökerezik.

A dolgok rendeltetése az embereknek szolgálni, az emberek uralma alatt állni. A dolgok ezen alárendelése emberi erő alkalmazását kívánja. És mivel egyrészt az embernek ereje nem elégséges arra, hogy szükségei kielégítésére megkívántató dolgokat uralma alá vehessen: tehát egyrészt kiegészítés szükséges, vagyis oly dolgok, melyekkel valaki bír, de azok neki nem szükségesek, a másiknak azonban szükségesek, de azokat nem bírja, egyiktől a másik-

nak átadatnak. Majd az egyes igyekszik magának mások erejét megnyerni, hogy azzal egyesülve a szerzési akadályokat elhárithassa. Ez által jön létre a vagyon és erők forgalma, egyesek más egyesekkel jogviszonyokba lépnek, melyek abban állnak, hogy egyik a másik érdekében tenni, teljesíteni, illetőleg mulasztani köteles. E viszonyokat követelési jogviszonyoknak és az ezekre vonatkozó jogintézeteket *Követelések* jogának nevezzük.

Az imént körülírt viszonyban az ember, mint egyes személy áll, hatalmának hatáskörét tágitja s e téren belől szabadon és kénye szerint rendelkezik. Az egyes személy eme hatalmát kiterjesztő viszonyok tesszik a vagyont, és a vagyonra vonatkozó jogintézetek összege képezi a *Vagyonjogot* (Vermögensrecht). E téren a jog feladata rendszerint nemcsak abban áll, hogy meghatározza az illető viszonyok keletkezésének és megszűnésének módjait s formáit, hanem formulázni, szabályozni eme viszonyok tárgyát s tartalmát, melyből oly szabadságok származnak, melyek a jog körébe tartoznak.

Az ember nem csupa elszigetelt egyedüli állapotban létezik, hanem egyszersmind egy szerves egésznek tagja. Mint ilyen, teljes lényként jelentkezik, mely kiegészítést igényel. Az egyesek eme nem teljessége azon téren, mely a magánjog körébe esik,

egyrésről jelentkezik a *nemek elválasztásában*, más részről az idő által korlátolt létben. Hogy mindkét-nemű nemteljességen segítve legyen, az ember má-sokkal tartós összeköttetésbe lép, és pedig a hiányt, mely a nemek elválasztásából eredett, kiegészíti a há-zasságban; abban gyermekeket nemz, kik mintegy az ő létének folytatására hivatvák, és a származás ro-konsága által közelebb vagy távolabb összekötött ta-gokkal személyes viszonyba jő.

E viszonyok összege, melyben egyes, mint ma-gánsemély, de egy organicus kör tagja áll, a *család*; a családnak mintegy költött kiterjesztése a *gyámság-ban* jelentkezik. A családra vonatkozó jogintézetek összege a *Családjog*.

A magánjognak azonban eme sphaerája lénye-ges tekintetekben eltér a vagyonjogétól. A családi jogviszonyoknál ugyan is, a jog feladata csak azon formák meghatározására terjed, melyek eme viszo-nyok keletkezésére és megszűnésére vonatkoznak; azok beltartalma és anyagja nem esik a jog-, hanem a természet, vallás és erkölcs körébe. Innét van, hogy e viszonyokból nem származnak oly jogok és szabad-ságok milyenek a vagyonjogi viszonyokból, melyeket egyenként praecisirozni és birói kényszereszközök által érvényesíteni lehetne. A jog csak arra szorítko-zik, hogy részint e viszonyok jogi existentiáját bizto-

sítsa, részint hogy némely kérdéses viszonyok külső fennállására eszközöket nyújtson, és biztosítson.

Bár a családi viszonyok nem tisztán jogi természetűek: mégis sok hatáskört nyújtanak a jog terének. Magánjogi tekintetben különösen módosítják a vagyoni jogot. Azon körülmény, hogy valaki férj, atya, fiu stb. vagyoni viszonyai jogi módosulásaira is lényeges befolyással bír. A családi viszonyban gyökerező sajátos vagyoni jogviszonyok valamint a családtagok közt fennálló magánjogi intézetek összege az u. n. *Családjogot* képezi.

Az egyes személynek az idő által korlátolt létezésén tuli mintegy további tartamára a jogtér az által van gondoskodva, hogy annak vagyoni jogi személyisége még halála után is jelentkezőnek elfogadtatik. A vagyoni jogi személyiségnek eme további fennmaradása az által tétetik lehetővé, hogy bizonyos személyek a megholtak személyiségét mintegy átveszik és őt vagyoni személyisége tekintetében képviselik. Ezáltal bizonyos személyek a megholtak vagyoni körébe lépnek, a vagyon, mint egység és egész fennmarad, csak a középpont változik. Eme sajátos képviselői viszonyhoz még más az elhaltnak vagyoni tárgyazó viszonyok is csatlakoznak; ezen az elhalt vagyoniáira vonatkozó jogintézetek összege képezi az u. n. *Öröklési jogot*.

Az öröklési jog, a mennyiben a vagyoni jogra vonatkozik, a vagyoni jog categoriájába esik ugyan, a mennyiben azonban a megholtak vagyoniát tárgyalja, mint successiv vagyoni jog különbözik ugy a vagyoni, valamint a követelések jogától. Ez oly különbség, mely mélyebben ott leli alapját, mivel az örökjognál a vagyoni az állandó, a lényeg, a személyek változó, mialatt az élők közti vagyoni jogban az egyes, a személy a lényeg, mely körül a vagyoni jogok helyezkednek. Az örökjog felállításában Savigny szerint a jogorganismus bevégezése rejlik, mert az ezáltal az egyéni élet határain túl kiterjesztetik. Az örökjog tehát a magánjog rendszerének zárkövét képezi. —

A jogrendszernek emez éles, a viszonyoknak biztos irányadó szempontjaiból kiindult felfogása szerint lehet megítélni a polgári anyagi magánjog codex-eiben követett rendszert és beosztást.

A három anya-codex a felállított nézpontról bírálva, a dolog valódi természetének egyáltalában meg nem felel, mert azok mindegyike nem a jogviszonyokból annyira, mint inkább az észjogi tanokból, azok egyéni rationalisticus felfogásából, illetőleg álláspontjából indulva, mindent az egyes egyénre, mint központra vezet vissza, és a jogban nem az élet viszonyok rendjét, hanem az egyesek szabadságának rend-

szerét láttatja, és így a magánjog rendszerét az egyes magánjogokra építi.

Az egész személyjog nem a családra vonatkozó jogintézetek összegét, hanem azon subjectiv magánjogokét állítja egybe, melyek a személyt, mint ilyenent vagy mint családtagot illethetik. Így a többi részek is kisebb-nagyobb mértékben, mint ezt a fennebb ismertetett codéxek rendszerére, de főleg a porosz Landrechtére vetett futólagos pillantás is eléggé tanúsítja.

A tudományos rendszernek jelen színvonaláról tekintve azonban a polgári magánjog helyes rendszerét, és azon föelvből indulva, *hogy a jogviszonyok határozzák meg a jogokat, és így a jogok csakis a jogviszonyok helyesen felfogott természetéből és módosulásai-
ból nyerik mérvüket*, a polgári anyagi magánjognak főrészei a következők :

Vagyonjog.

Követelések joga.

Család-, gyám s gondnoksági jog.

Örökjog.

E főrészek közt az u. n. személyjogot nem találván, önkénytelen is azon kérdés merül föl, vajjon azzal mi történjék ?

Ha állnak azok, mikre a fentebbi felosztást ala-

pitottuk : a személyjog vagy személyek joga a fenebbi főrészek egyikébe sem helyezhető el.

A személy ugyanis jogképes alany ; a személyiség azon tulajdonsága az embernek, melynélfogva jogképességgel bír, úgy az u. n. absolut, valamint a feltételes jogokra ; az elsők nem tárgyai a törvényhozásnak, mivel azokat amugy is mindenki mind-egyikünk elismerni és tisztelni tartozik, és azok csak akkor lehetnek tárgyai a kívülágnak, midőn azokat érvényre emelni kell, mivel már külsőkép is jelentkeznek. Jelentkeznek pedig a viszonyokban, következőleg a jogviszonyokból veszik mérvöket és tartalmukat ; mint ilyenek pedig a jogviszonyok szabályozásából nyerik létöket és a fennebbi főrészek valamelyikébe esnek.

Innét azonban épen nem következik, hogy a polgári törvénykönyvnek a személyekről teljesen hallgatnia kellene, sőt szükség, hogy tüzetesen megemlékezzék. Mert ámbátor maga a személyiség sem viszony, sem nem jogviszony, mindamelllett azt tapasztaljuk az életben, hogy a személyek bizonyos személyi minőségöknél fogva is tágabb vagy szűkebb concret jogtérről bírnak ; így a férfiak és nők, a kiskorúak, a teljes korúakhoz képest, a polgári rendosztályok is hasonló tekintet alá esnek stb. E minőségeket, mint a különbségek mindannyi okait, minden törvényhozás

figyelembe vette. De hasonló minőségeket érvényesített a dolgok, vagyonneműek körül is, és ha bár mindezeket a törvénykönyvnek tüzetes főrészeibe be nem vette, mindazáltal gondoskodott felőlük az u. n. *általános részben*, miután mindezek a polgári magán jogviszonyokra, illetőleg jogok szerzésére, nagy befolyást gyakorolnak.

Szükség tehát, hogy az u. n. Általános részről tüzetesebben értekezzünk.

IX.

Hogy egy polgári törvénykönyv rendszeresen kidolgozva jelentkezzék, az „*Általános rész*“ az újabb iskola embereinek, kiket a szász polgári törvénykönyv készítői is követtek, tulnyomó nézetei szerint el nem maradhat.

Mert bármennyire különbözök is a jogok a főjogintézetek szerint vagyoni, követelési, családi vagy örökjogi tekintetben, mégis némi közös ismerjelek vannak. Ilyenek a jogalany természete, ennek eselekvő képessége, a jogok keletkezése, megszűnése, a sértések elleni ótalma és az ezekből eredő igénynek különfélesége. Vagy tehát ismételni kell a jogok ezen közös ismerjeleit mindenütt, hol előfordulnak, vagy az első alkalommal kell azokat megje-

gyezni, és utóbb e megjegyzésekre utalni. — A harmadik ut, mely szerint az általános tanok tetszés szerint bárhol adathatnak elő, mindenesetre rendszerellenes marad. De az első kettőnek is meg van a maga árnyoldala. Az első mód a czélnélküli gyakori ismétléseket szüli. A másodiknak azon roszt következménye van, hogy a tan, melynél az ily közös ismerjel legelőször tárgyalatik, megszakítja magának a tannak folyamát, az összefüggést és átnézetet nehezíti. Az általános rész azonban mindazt, mi ezekre közös, tüzetesen előadja; és ha nem feledjük, hogy még több szabály van, melyeket, ha a törvénykönyvet rendszeresen akarjuk előállítani, [másutt a lényeges főrészekben igen nehéz elhelyezni: az általános rész hasznát sőt szükségét tagadnunk nem lehet.

Mi képezi közelebbről ezen általános rész tárgyait, erre nézve többször említett dr. Ungernek tana következő:

Vannak bizonyos tulajdonságok, mik több, vagy egyes jogviszonyoknak általános és közös jellegvonásait képezik. — Eme jellegvonások és azokra vonatkozó tételek képezik azon szellemi léget, melyben az egyes jogintézetek mozognak. Ezek előadása és összeállítása a különös jogi mozzanatokat mintegy előkészíti. Szerinte „Das allgemeine ist die Substanz, die Idee, das Princip, das Besondere der

Modus, die Erscheinungsform: die Realisirung des Besonderen ist nur eine eigenthümliche Erscheinungsform des Allgemeinen.“

Erre találóan mondja Goethe is: „Das Besondere unterliegt ewig dem Allgemeinen, das Allgemeine hat ewig sich dem Besonderen zu fügen.“

A fentérintett közösséget következőleg fejtegeti:

1) Minden jogviszony egy jogszabály által körülírt viszonyában áll a személyeknek egymáshoz. A jogok az emberek végett vannak; minden jogviszonyban személyek állnak, és e tekintetbe való a római jog eme mondata: *Et prius de personis videamus, non parum est jus nosse, si personae, quarum causa constitutum est, ignorentur.*“

2. Az összes vagyonjognak tárgyát képezik a dolgok, mivel a kötelezettségek is csak annyiban bírnak jogi érdekekkel, a mennyiben dologi értékre visszavihetők: „*Ea in obligatione consistere, quae pecunia lui praestarique possunt*“ L. 9. §. 2. *Dig. de statu lib.* (40. 7.) és a kötelezett teljesítés szükség esetében bizonyos dolog átadása által helyettesíthető.

3. A jogviszonyok tulnyomó számának tartalma, tárgya és köre az azokkal járó különbségekkel

együtt ismerendő, mielőtt az egyes jogintézményekre átmennénk.

4. Minden viszonyoknál, melyek a jog körébe vágnak, közös és fontos kérdés: mikép keletkeznek és mikép szűnnek meg? A jogok keletkezési és megszűnési módjainak sok közös tulajdonságaik vannak, melyek, ha egy általános részben előbocsáttatnak: az ismétlést az egyes jogintézeteknél fölöslegessé teszik, s ezáltal bizonyos jogviszonyoknak kiváló keletkezési és megszűnési módjait mintegy nagyobb világosságban tüntetik elő. Végre

5. Minden jogviszony megzavartathatik és megsértethetik. Az ótalom, melyet a jog nyújt, mindnyájokkal közös.

Ezek folytán Unger szerint az általános részben következő tanok lennének előadandók:

1. A személyek tana 2. A dolgoké. 3. Az alanyi jogoké. 4. A jogviszonyok keletkezése és megszűnése. 5. A jogviszonyok ótalma.

Azonban a törvénykönyv részei közt az általános rész az, melynek kidolgozása legtöbb nehézséggel találkozik. Mert elvonás által meg kell találni a jogintézetek és tárgyaik közös jellegét s ennél fogva oly általános tételeket kell felállítani, melyektől a kivételek azután az egyes részekben fordulnak elő.

Erős elveket, melyek szerint az általános rész

kidolgozásában eljárni kell, egyelőre felállítani igen nehéz. Az egész magánjog tiszta átpillantása, a jogviszonyok általános és különös természete közti különbségnek elválasztása foghat csak utbaigazítani.

Az általános rész inkább a tudományos rendszer követelményei közé tartozik; figyelemmel kell tehát lenni arra, hogy e követelést teljesíteni akarva másrészről az életet ne akadályoztassuk, ne többszörözünk magyarázzunk ott, hol az a célra nem vezet. Mert más a szorosán vett tudományosan átdolgozott általános rész, melyet egy tankönyvhöz, más ismét, melyet egy törvénykönyvhöz kell készíteni. Az elsőnél szétágazók, magyarázók lehetünk, sőt kell is hogy legyünk; de a másiknál nem kell felednünk, hogy az általános részben is törvényt kell hoznunk, és a mi abba felvételük, az törvény, következő intézkedni, határozottan nyilatkozni kell, mivel azon közmondás, hogy „*superflua non nocent*“ csak az elmélet és utasítások terére tartozik; és ha valakitől, főleg a törvényhozótól méltán követeltetik, hogy a felesleget a kimondásokban a lehetőségig kerülni igyekezzék. Jelesen mondja erre nézve Savigny: „Und so ist also hier, wie überall, der Tact, welcher das richtige Mass zu halten weiss, der einzige Schutz wider entgegengesetzte Verirrungen.“

Az újabb codexek közül a szász bir általános

részszel. A bajor codex eddig kijött javaslati részei is határozottan az általános részre való tekintettel indultak.

Ellenben a zürichi codex, mint fennebb ismerítettük, általános részszel, milyenről imént szoltunk nem bir, egy igen rövid bevezetéssel, mely 7. §-ból áll, s melyek czime : „*Von der Anwendung der Rechte*“ megelégszik. Azokat, miket p. o. a szász codex az általános részbe ezenfelül bevett, mindenütt az illető helyeken adja elő.

Az indokok, melyek az általános rész szükséges és hasznos volta mellett felhozatnak, tagadhatatlanul igen fontosak, de másrészl azt sem lehet kétségbe vonni, hogy egy törvénykönyv ellehet a nélkül, hogy oly teljesen kifejtett általános részszel birjon, mint a milyent a szász polgári codex vagy az uj bajor javaslat felmutat. Például szolgál e tekintetben a zürichi codex, mely szinte a legujabb idők szüleménye, és kétkednünk sem lehet a felett, hogy annak szerkesztője, valamint azok, kik annak létrehozásába befolytak, az általános rész mellett már akkor folyamatban volt tudományos eszméket teljesen ignoráltak volna. Hanem ők inkább a gyakorlati életet tartották szem előtt, és a tudományos rendszer követeléseinek teljesítésében mulasztást követtek el, holott egy általános rész előrebocsátásával az

elmélet és gyakorlat igényeit összhangzásba hozni és kiegyenlíteni lehetett volna.

A fennebb mondottak szerint a polgári magánjogi codex készítésénél *a tudomány és a jogélet követelményeinek kielégítését* kellvén szem előtt tartani, a polgári magánjog egész anyagtömegének ezekhez képesti beosztását kell czéloznunk, tehát egy oly rendszert megállapítanunk, mely mindkét nemű, de szorosan rokon igényeknek megfelelni képes legyen.

E rendszernek egyik alkotó része, vagyis az u. n. „*Általános rész*“ körüli elméleti, valamint gyakorlati szempontból felemlített indokok annak szükségét és hasznos voltát szintén kétségenkívül helyezik és ezen előnyök tényleges beismerését látjuk a legújabb szász codexben, látjuk a munkában lévő bajor codex javaslatában.

Mindezeket valamint a rendszer és beosztás körüli újabb és egyedül czélra vezető fennebb előadott irányokat követve, a magyar polgári magánjogi codex rendszerét kísérletül következő képben látnánk előállithatónak :

Első rész.

Általános meghatározások.

Első czim.

A polgári törvényekről.

Második czim.

A személyekről.

- I. Természeti-phisicai-személyek.
- II. Erkölcsi vagy jogi személyek.

Harmadik czim.

A dolgokról.

Negyedik czim.

A cselekményekről.

- I. Általános meghatározások.
- II. Időmeghatározások-számítások.
- III. Jogügyletek.
  - 1) Fogalma és kellékei.
  - 2) A semmisség és erőtlenithetés következményei.
  - 3) Mellékes meghatározások.
- IV. Tiltott cselekmények.

Ötödik czim.

A jogokról.

Hatodik czim.

A jogok biztosítása, védelme és követelése.

- I. Biztosíték.
- II. Óvás, ellenmondás, tiltakozás.
- III. Keresetek kifogások.
- IV. A keresetek átszállása az örökösökre.
- V. A keresetijog elveszte.

1) Több kereset találkozása.

2) Elévülés által.

VI. A jogok bizonyítása.

VII. A jogerejű eldöntés hatálya.

VIII. Önségély, önbiráskodás.

Ez lenne az általános rész fő vonalaiban; és miután e rész az, melynek haszna, szüksége, valamint tárgya és mérve tekintetében oly elágazó vélemények uralkodnak, sőt első tekintetre, ha csupán a fent elősorolt pontok vétetnek figyelembe, annak felesleges voltára is látszanak mutatni, szükség, hogy e résznél egy kissé tüzetesebben állapodjunk meg.

Az általános rész feladata a magánpolgári törvények hatályba léptének kezdetét, tartalmát, alkalmazását, illetőleg magyarázatát előrebocsátva azon általános ismeretek, elvek és szabályoknak meghatározása és kimondása, melyek a külön főrészekben előforduló jogintézetek és jogviszonyok felfogását könnyítik, egyszersmind a mennyiben a jogviszonyok nagy részén mintegy keresztülvonuló vagy jelentkező mozzanatokat képeznek, ez által azoknak az illető helyeken különben szükségkép megkivántató ismétlését elhárítják. Ezek szerint tehát az általános résznek találóbb főcímet, mint „Általános meghatározások“ adni alig lehet. Így teszi ezt a szász codex is „*Allgemeine Bestimmungen*“ czim alatt.

Ezen általános rész *Első czimét* illetőleg, mely a *polgári törvényekről szól*, minden codexben kisebb nagyobb mérvben tapasztaljuk. Így a francia codex u. n. „*Bevezető*“ czimében szól a törvények kihirdetéséről, hatályáról és alkalmazásáról általában 6 cikkben. A porosz Landrecht hasonlólag. Az ausztr. polg. törvénykönyv 14, a zürichi polg. tvkv. a törvények alkalmazásáról 7 §§-ban. Legterjedelmesebben azonban a szász codex 29 §-ban, — és pedig szól a törvények hatályának kezdetéről, azok visszaható erejéről, a törvény alkalmazásáról, idegenekre, valamint ezek által belföldön kötött jogviszonyokra nézve. Körvonalozza a törvényt magyarázatot, az analogiát, a szokást és a törvények rokon fajait.

E czimnek indokolásul szolgáljon megmondolása azon fontos anyagnak, mely e tekintetben nálunk is tüzetes meghatározásra vár, melynél még azon tekintetnek, hogy törvénykönyvünk átmeneti jelleggel is bír, a mennyiben ezen eddig rendszeresen csak tankönyveinkben tárgyalt meghatározásokat tüzetesen kellend meghatározni, — megfontolás nélkül maradnia nem szabad.

Lehetnek nézetek, melyek szerint az általános résznek ezen szűkebb mérve és tartalma elégségesnek fogna találtatni, a mint ezt a polgári magánjogi

régibb codexek és a legujabbak közt a zürichi is mutatja. De sokkal erősebbek azon érvek, melyek szerint az általános rész eme szük kereténél meg nem állapodhatunk, nemesak azok szerint, miket a tudomány érdekében is a fennebbiekben említettünk, hanem gyakorlati szempontból is, a mint nyomban az egyes czimek indokolásánál látni fogjuk.

A *Második czim* szól a *személyekről*.

E czimmal a szándék oda van irányozva, hogy ezáltal az eddigi u. n. „*Személyjog*“, „*Jus personarum*“ pótoltsassék.

Következétesen a polgári magánjog rendszerében fejtegetett elvek és nézetekhez, a személyek levén a jogok alanyai, ezeknek a törvény által elismert minősége, és azon okok, melyek a személy minőségéből indulva, a jogviszonyokra is befolyással bírnak, képezik e czimnek alkatrészeit. Ha a régi iskola személyjogát akarnók követni, ide kellene venni a családjogot is egész kiterjedésében, már pedig azt a vagyoni, s követelési jog előismeretei nélkül sem előállítani, sem kellőleg felfogni nem lehet. De különben is a jog főrészeinek tárgyait csak jogviszonyok képezvén, a személy, mint nem viszony, sem nem jogviszony, a többi főrészekbe nem illik.

A személyek vagy természeti — phisicai, —

vagy erkölcsi személyek, testületek, illetőleg jogi személyek.

A természeti személyeknél kimondatik a jogképesség általában, meghatározzatik annak kezdete, tartama és megszűnése természetes vagy jogilag vélt halál által. Különbség a személyeknél születés, nem, kor, rokonság, vallás és rend tekintetében.

Az erkölcsi — jogi — személyeknél körülírandó azok keletkezése, tartama, jogi természete és megszűnése, ennek következményeivel.

A *Harmadik czímet* képezik a *dolgok*.

A dolgok jogi természetének meghatározása még akkor is előbocsátandó volna az u. n. dologi — vagyoni-jogban, ha az általános résznek ezen ága mellőzötték. Ámde a felállított rendszer elméletéhez képest a főrészek egyikének, a vagyonjognak csak a jogviszonyok levén tárgyai, azoknál a dolgok különfeleségét és ezzel járó jogi természetét felvenni nem lehet.

Az általános résznek e tekintetbeni feladata tehát kimondani: mely dolgok lehetnek a jogok tárgyai: meghatározni a dolgok jogi felosztását, természetét, az egyetemes dolgok, tömegek, összekötött dolgok, járulmányok törvény szerinti minőségét; a hasznok, költségek, a becsár forgalmát és jogi természetét körülírni. — A „dolog“ fogalmát és tullelmé-

leti osztályait meghatározni a bajor javaslat valamint a szász codex is feleslegesnek tartja, a közönséges életben elfogadott fogalmakkal megelégszik: nem úgy, mint az ausztr. polg. törvénykönyv a 285., 291., 292. §§. szerint.

A *Negyedik czim a cselekményekre* terjed ki.

A cselekmények képezvén a jogviszonyok alkotó elemét, szükség, hogy ezen általános alkotó elemek általános természete is törvény által szabályoztassék.

E czimnek *I. cikke a cselekmények általános meghatározásaira* vonatkozik.

Ezekben kimondja a törvény, hogy oly cselekmények, melyek lehetetlenséget foglalnak magukban, a törvényekkel, vagy a jó erkölcsökkel ellenteknek, jog tárgyát nem képezhetik.

A cselekvény, mely a törvény kijátszására czéloz, olyba vétetik, mintha világosan a törvény ellen tétetnék.

Cselekvési képességgel csak akaratképesek bírnak. Az akaratképesség hiánya vagy korlátolása.

Itt ugyan azt vethetné valaki ellen: hogy ezen és hasonló elvek inkább a tankönyvbe és a tanszékre tartoznak. Azonban ezen ellenvetés megszűnik, ha megfontoljuk, hogy ezek és hasonló általános elvek, a jogélet készletéből merítvék, és mint

ilyeneket, kell hogy a positiv törvényben is fel-
találjuk.

II. Időszámítások-meghatározások. Napok, hó-
napok, évekről a törvényekben gyakori említés fog-
laltatik, de ezek számításainak biztos meghatározá-
sát eddig a szokás pótolta. Egyedül a váltójogban
látjuk ezen tárgyat szabatosan körülírva, de másutt
nem. És ha az általános rész erről nem intézkednék,
kérdés, hol és illetőleg a jogviszonyoknál, melyek
időről is intézkednek, hányszor kellene ezt ismételve
meghatározni?

III. A jogügyletekről „Rechtsgeschäfte.“

Ezek is a jogcselekvényekkel szoros egybe-
függésüknél fogva tárgyai a tüzetes meghatározásnak,
ugy fogalmuk és kellékeik, valamint semmisségök és
erőtleníthetőségök következményei — végre mellék-
meghatározásaik (Nebenbestimmungen) tekintetében,
hol a feltételek és idők jönnek figyelembe.

A jogügyleteknek eme szabályozása, mint az
általános részbe tartozó, abban leli indokolását, mert
jogaink nagy részben jogügyletekből erednek, és
azokban találják létalapjukat.

Minden cselekmény, melyben az akarat jog-
viszony megállapítására, változtatására, vagy meg-
szüntetésére van irányozva, *jogügyletnek* tekintendő.

A jogügylet erejében a cselekvő személyek, a

jogügylet tárgya, az akarat nyilvánítása, ezt korlátozó s módosító alanyi vagy tárgyilagossági körülmények szerint módosul, megsemmisül vagy meggyöngül, és a jogokra is a szerint hat, a mint a semmisség vagy erőtlenség következményei meghatározzák.

A jogügyleteknél mellék-meghatározásokként előfordulnak a feltételek, idők; ezeknek jogi természete szintén szabályozandó.

Ide esnek végre a tiltott cselekmények, illetőleg mulasztások, jogi természetűek és következményeik szerint.

Tájékozásul szolgálhat e tekintetben a szász codex 88—126. §§-ban. A bajor „Entwurf von den Rechtsgeschäften.“

Ez utóbbi még annyiból is figyelemreméltó, a mennyiben a jogügyletek feletti általános részbe felveszi az ajándékozást és az egyezséget is.

Az ajándékozást oly jogügyletnek tekinti, — elnézve a végrendelet és az öröklési szerződéstől — mely által valaki jogi kötelezettség nélkül vagyona-ból valakinek adakozólag ingyen ad valamit, mintegy gazdagításul juttat.

Hogy a bajor Entwurf az ezen értelemben tekintett ajándékozást az általános részbe helyezte, azal indokolja: hogy ezáltal az újabb tudományos felfogásnak hódol. Mert az ajándékozás sem a tulaj-

donszerzés különféle módjai, sem az adóssági szerződések közé nem tartozik. A tulajdonszerzés különféle módjai közé azért nem, mert az ajándékozás által nem mindig tulajdonjog ruháztatik át; az adóssági szerződések közé pedig azért nem: mivel tulajdonképeni ajándékozási ígéreten kívül még sok más jogügyletek is birhatnak az ajándékozás jellegével, és mint ilyenek általános meghatározások alá esnek, mialatt az ajándékszerződés sajátos tekintetek alá helyezendő. Az ajándékozásnak fennebb meghatározott fogalma szerint minden jogügylet, tekintet nélkül annak alakjára vagy tárgyára, annyiban ajándékozás természetével bir, a mennyiben a fennebbi fogalomban felvett jellegvonásoknak megfelel. És miután tárgyait csekély kivétellel a jogok tárgyai teszik, mivel az ajándék állhat ingatlanokból, ingókból, követelésekből, ebben rejlik tehát az általánosság, melynél fogva az ajándékozás az általános részbe illik. Erről bővebben szól az említett bajor javaslat a 91. és köv. §§-ok indokaiban. Unger System des Oesterreich. Allg. Privatrechtes, II-ik kötet 200 lapon: „Anmerkung“ alatt.

Ellenkező irányban járt el a szász codex, mint már fennebb is megjegyeztük, főleg azon okból, mert az ajándékozás körül, ha az általános részbe tétetik, oly viszonyok is fordulnak elő, melyek még magából

az általános részből nem érthetők: p. o. az ajándékozás halál esetére, a kötelességellenes ajándékozások; minélfogva a szász codex az ajándékozást minden egyes viszonynál, melynél előfordul, tárgyalni tanácsosabbnak véli, a mint ezt a codex javaslat indokaiban előadja.

Reánk nézve az ajándékozásnak előbbi törvényeink szerint igen is egyszerű és csakis az o. birói értekezlet 4. és 8. §§ ban módosított jogi természeté, a mint jelenleg áll, nem esik annyiféle tekintetek alá, mint a többi codexekben; de ha újabb szabályozást nyerend is, még akkor is czélszerűbb azt a viszonyoknál, melyekbe vág, mindenütt tüzetesen előadni, mint az általános részbe felvenni.

Az *egyezséget* illetőleg még kevésbé látszik indokolva a bajor javaslat iránya, mely szerint ezt az általános részbe helyezi. Az egyezésnek főjellege a jognak, követelésnek kérdessé vált voltában rejlik. Ha az egyezés ingyen minden viszteher nélkül köttetik, az ajándékozás természetét követi. Ha viszterrel: akkor szerződés, és mint ilyen, a jogügyletek és követelések jogába tartozik, helyesebb és tüzetesebben pedig a követelések feletti általános meghatározások sorába. E rendszert követi a szász codex is; és így a bajor javaslat, tekintve a 129 és köv.

ezikkeit, eddig még egyedül áll az egyezséggel az általános részben.

A cselekményeknek egy igen fontos és általános jellegekkel bíró osztályát teszik a fennebbi rendszerint IV. alatt a „*Tiltott cselekmények*“ és *mulasztások*, miután ezek igen sok jogviszonynál előfordulhatnak. Ezeknek jogi természetét és következményeit általános elvekben és kimondásokban körvonalozni az általános rész feladata. Teszi ezt a szász codex a 116 — 126. §§-ban.

Az *Ötödik* cím tárgyat a jogok képezik.

A jogok általános tulajdonságai azok, miket e cím alatt egybefoglalni kell. Ily tulajdonságokat, vagyis a jogok közös természetét leginkább a jogi axiomákban örököltük őseinktől, azokat követjük az életben, és azokra hivatkozunk. Ezek: hogy jogának gyakorlására rendszerint senki sem kényszeríthető. Kinek a több szabad, szabad a kevesebb is, mi abban foglaltatik. Ki valamely jognak hasznát élvezi, terhét is viselje. Több jogot másra senki sem ruházhat, mint a mennyivel maga bír stb. Végre a jogok megszűnési módjai.

Ha ezeket és hasonlókat az általános részbe fel nem vesszük: hová fogjuk elhelyezni a többi főrészekben? vagy pedig talán mindenütt, hol alkalma-

zásba jönek, ismételni fogjuk? — Ezeket a szász codex a 127—135. §§-ban adja elő.

A *Hatodik czim* szól a jogok biztosításáról, védelméről és követeléséről.

Különösen pedig I. alatt a *Biztositékról*. Hogy a biztositék számos jogviszonyoknál előfordul, bizonyítani alig szükség; következve a biztositéknek van általános jellege, és a biztosítási módok, bár különfélék, de mégis azok jobbra a biztositékköteles fél szabadválasztására hagyják. Meg kell tehát ismertetni a biztositékok fajait, mérvét, tárgyát. Ez utóbbit képezik: pénzszeg, kézi vagy jelzálog, jótállás, kezesség. — Ezekről a szász codex a 136—138. §§-ban intézkedik.

II. *Óvás, ellenmondás és tiltakozás*, mindannyi a jog megőrzésére irányzott lépések. Ezekre nézve fővonásokban áll mindaz, mit fönnebb a biztositékokról mondottunk. Ezekre vonatkozik a szász codex a 139—143. §§-ban.

A III. IV. és V. alatti alczimeket a *keresetek, kifogások, a kereseti jog átszállása* és *elveszte foglalja el*.

Ez fog talán sokaknak feltűnni, vajjon miként jöhetnek ezek az anyagi jogba, holott ezeket eddig jobbra az alaki jogba tartozóknak véltük. Azonban sem anyagi, sem alaki jogunk külön külön körülvo-

nalozva nem lévén, itt az idő és alkalom, hogy az most teljesíttessék.

A jogok a jogviszonyokból származnak, a kereseti jog az anyagi jognak kifolyása, a kifogások szinte a jogviszonyokon, cselekményeken fordulnak meg, és épen úgy jogosítják azok használatára a keresettel megtámadottat, mint a megtámadót a keresetre.

Mily kereset támad bizonyos jogviszonyból, bizonyos cselekményből, azt majd annak természete, majd maga az anyagi törvény az illető jogviszonynál kimondja, illetőleg meghatározza gyakran azt is, mivel védheti magát az ellenfél, vagyis őt azon jogviszonyból vagy cselekményből minő jogok illetik meg.

A kereseti jognak és a kifogásoknak alapja, *anyagi* szempontból véve, csakis az anyagi jogból származik. Ezek készletével lép ki mindkét perlekedő fél az *alaki* jog terére, melynek feladata csak azon formaszereket meghatározni, melyek a jogok követelésére eljárási szempontból szükségeseknek találtatnak.

Ezek tehát az okok, melyeknél fogva a kereseti jog, a keresetek és kifogások az anyagi jogból vett alapjaik miatt az anyagi jogba, — és tekintve, hogy a keresetek a jogok kifolyásai, a jog természete

tes sanctiójának, vagyis a kényszerítési jognak törvényes eszközei és módjai, következőleg minden jognál, illetőleg kötelezettségnél előfordulhatnak, — és így az általános részbe tartoznak.

A kereseteknek, kereseti jognak és kifogásoknak anyagi és alaki tekintetben tiszta és elválasztott felfogásából méretnek azon korlátok is, melyek az anyagi jogot az alakítól elválasztják; csak és csupán azon viszonyt hagyják fenn, mely ezen különválasztás által a kettő közt szükségesképp létezik.

Tájékozásul szolgálhatnak a III., IV. és V. alcímek keretére és tartalmára nézve a többször említett szász codex 144—170. §§. Bővebben, sőt igen bőven Unger idézett munkája II. köt. 122. és köv. §§., de erre is lehet mondani azon latin közmondást: „*cum sale!*“ miről az olvasó, ha türelme el nem hagyja, meggyőződhetik.

A VI. alcím alá vettük a *jogok bizonyítását*.

Szem előtt tartva, hogy itt csak a bizonyítás, illetőleg a bizonyítékok anyagi alapjairól lehet szó, csupán azon bizonyítás tartozhatik ide, mely viszonyok, tetteidolgok körül foroghat, és azon érvekről, melyek ezeket támogatják, ezek lehetnek maguk a törvények, ugy a bel, mint külföldiek, helyi szokások, statutumok stb. — Szász Codex 171—175. §§.

VII. A *jogerjü eldöntés, végzés, ítélet* anyagi

jognak majd szülő, majd megerősítő, majd változtató, módosító, majd megszüntető okául szolgál azon irányban, melyben a jogviszonyokra hat.

Ha a kétségbevont kérdéssé vált jogviszony jogerejüleg meghatározatlik, e jogerejü határozatból önálló jog származik, kötelezi az a feleket és a jog tárgyára nézve azok jogutódait is, de tartalma valamint keletkezési alapja tekintetében csupán a megalapított jogra szorítkozik. — Id. codex 176—177. §§.

VIII. alcím alatt találjuk az *önsegélyt, önvédelmet*, szólásmód szerint az *önbiráskodást*.

A jogok eme ösztönszerű szentesítvényi módja a kényszerűségben, majd az indulatban, majd a törvény ótalmába helyezendő bizalom hiánya, vagy annak meghiusulta által vesztett reményben találja megfejtését, mint mindannyi az emberiséggel közös okokban, melyek az önvédelemnek, önbiráskodásnak a jogok gyakorlata körül rést nyitni szoktak. Ha valaminek, úgy ezen oly könnyen tulesapongható anyagi jognak korlátait, jogi természetét, hatályát és következményeit szükség szabatosan körvonalozni. Ez pedig nem történhetik másutt alkalmasabban, mint az általános részben, a lehetőségnél fogva, miszerint minden jognál előfordulhat. — E feladat megoldására kellő anyag saját honi törvényeink és jogéletünk készletében bő mértékben feltalálható. — A

szász codex erről a 180—185. §§-ban intézkedik. Unger nézetei id. munkája II. köt. 111. és köv. §§-ban. — A zürichi codex csak a 870—873., 1791—1798. §§-ban specificus irányokban.

Ennyit az általános részről, de esupán csak vázlatban, és mintegy tájékozásul.

X.

Következnek immár a különös főrészek.

Második rész.

A vagyonjog, vagy dologi jog (Sachenrecht)

I. A birtok.

II. A tulajdon.

Általános meghatározások.

Ingók szerzése.

Ingatlanok szerzése.

A tulajdon elvesztése.

A tulajdon követelése.

Közös tulajdon.

Szomszéd telkek viszonyai.

III. A zálogjog.

Általában.

Zálogjog ingatlanokra nézve.

Jogok elzálogosítása.

IV. A *realterhek*.

V. A *szolgalmak*.

Átalában.

Telki szolgalmak.

Személyes szolgalmak.

E második résznek rendszere és beosztására nézve az újabb codexek átalában összehangzók.

Az alosztályok és egyes tárgyak sorozata tekintetében a száz codex látszik leggondosabbnak és legkimerítőbbnek.

Minden codex e részét a *birtokkal* nyitja meg, mint azon tényleges állapottal, mely a dologi jognak egyik főmomentumát képezi. Mellőzve azon igenis bő, de célhoz még sem juttató fejtegetéseket, melyeket az elmélet a birtoknak elhelyezése iránt felállítani igyekszik, s melyek szerint némelyek a birtokot az általános részbe tartóznak hiszik, sokkal megfelelőbbnek jelentkezik azon vélemény, mely szerint a birtok a vagyonjogba tartozik, mivel tárgyát a dolgok, a vagyon képezik, és a birtokból, mint noha csak tényleges viszonyból, jobbara dologi vagyoni jogviszonyok származnak. És e nézet vezette az új codexek szerkesztőit is a régiebbek után a birtok elhelyezése tekintetében.

A birtoknál meghatározatják a birtokos fogalma, a birtok jogszerűsége, vagy jogszerűtlensége. A

birtok tárgya, a birtokszerzés kellékei. Az átadás módjai. A birtokháborításból eredő jogviszonyok, keresetek. A birtok elvesztése.

A *tulajdon*, általános meghatározásokból, — melyek annak, illetőleg a benne rejlő jogoknak mérvét körvonalozzák, és a tulajdon megoszlásának természetét körülírják — kiindulva, áttér az ingók tulajdonának szerzőmódjaira, melyek között a *tálalás* és az *elbirtoklás* azon főpontok, miket törvényhozásunknak már valahára tüzetesen kell meghatározni.

Következik az ingatlanok tulajdonának szerzése, a telekkönyvi intézménynek erre vonatkozó anyagi jogi kellékeivel, a növedék telkeknél, ingóknak ingatlanokkali összeköttetése.

A tulajdon elvesztésének törvényes módjai.

A tulajdon követelése. Itt meghatározatik a tulajdoni kereset természete, bizonyítása, tárgya. A kereső fél teljesítései, a dolog kibocsátásának elhárítása. Tagadó keresetek, végre a jogszerű és jóhiszemű birtokos keresetei.

A közös tulajdonnál előforduló jogviszonyok nálunk is szintén tüzetesebb meghatározásra várnak, mert azok, miket eddig a közbirtokosságookról bírnunk, sajátos tárgyak és természetüknél fogva a közös tulajdonnak csak részét képezik. E rovat alá

esik az osztály is, mely körül törvényeink és a jog-élet már sokkal határozottabban intézkedik.

A szomszédos telkek viszonyai szintén törvény általi szabályozásra várnak. Ezeket a szász codex a 345—368. §§-ban írja körül.

A *zálogjogot* általában, és tárgyai szerint a fentebbi III. alatti beosztás teljesen kimeritheti.

IV. alatt találjuk az u. n. *reálterheket*.

Relálterhek alatt az ingatlanokon fekvő oly állandó terheket értünk, melyeknél fogva az ingatlan tulajdonosa, más ingatlan dolog tulajdonosának, vagy más bizonyos személynek, valamit adni, vagy teljesíteni tartozik.

Ezek mind telekkönyvi bekeblezéseken alapulnak. Tájékozásul az idézett codex 505—519. §§-ai.

A dologi jognak utolsó részét képezik a *szolgalmak*. Ezek is honi különös viszonyainkra való tekintetből rendezésre várnak. Tájékozásul a szász codex 520—661. §§.

Harmadik rész.

A követelések joga.

A) *A követelésekről általában.*

I. A követelések lényege, személyei és tárgyai.

II. A követelések teljesítése.

- III. A követelések keletkezése.
- IV. A követelések átruházása.
- V. A követelések megszűnése.
- VI. Közöstartozási viszonyok.
- VII. Papirosok, melyek a birtokosra szólnak.

B) A követelések egyes nemei.

I. Követelések szerződésekből, és azokhoz hasonló viszonyokból.

II. Követelések tiltott cselekményekből.

III. Más különféle okokból.

A jogélet legtermékenyebb terét képezik a kötelezettségek és ezekből származó tartozási-követelési jogviszonyok.

A jog e részének sem a „kötelmi jog“, sem a „szerződési jog“ czim meg nem felel; nem az első, mivel kötelmeink sokfélék lehetnek, a nélkül, hogy azokat egyszersmind kötelezettségeink volnának, és azokat jogilag követelni lehetne, a kötelelem talán inkább a német „Pflicht“ értelmének felelne meg; de ha elfogadhatik az u. n. „Obligatio“ értelmének kifejezésére, ám legyen.“ — A „szerződési jog“ azonban egyáltalán nem felel meg e rész tartalmának, mivel csak egy futó pillantásra is észrevehetjük, hogy kötelezettségek, illetőleg követelések szerződésekből csak részben származnak.

Ha az újabb codexekbe tekintünk ; p. o. a szász, zürichibe, vagy a bajor javaslatba, azon kivétellel, hogy ezek mindegyike e résznek is egy általános részt bocsát elébe, melynek főpontjai ugyanazok, miket fennebb az A) alá [foglaltunk : — a követeléseket különféleképp osztályozzák ; a zürichi a követelések ezéjából indul, a mint t. i. a követelések átadásra, visszaadásra, ügyvitelre, megtérítésre stb. ezéloznak. — A bajor javaslat pedig a különös részben jobbára az egyes szerződések ismeretes fajaiból indul ; mialatt a szász codex, melynek rendszerét mutatjuk fel a fennebbiekben, a követeléseket három osztályba sorozza :

I. Szerződésekből vagy azokhoz hasonló viszonyokból.

E rovat alá esnek : az ajándékozás, kölcsön, adásvevés, az a körül forduló jogviszonyokkal, — csere, kiadási szerződés (az ész szüleményeire nézve) életjáradéki szerződés, haszonkölcsön, bérlet és haszonbér, szolgálati, őrizeti szerződés ; a vendéglősök kötelezettsége utazók befogadásából, ügyvitel, megbizásból, utalványozás, ügyvitel megbizás nélkül ; társasági szerződés, közösség, számadásrai kötelezettség, adósság átvállalás, egyesség, bíróválasztási szerződés, zálog, kezesség, játék, fogadás. Tájékoztásul a szász codex 1049—1482. §§.

II. Követelések tiltott cselekményekből.

Íde esnek : jogellenes károsítások, a személyes szabadságtól megfosztás, eltulajdonítás, hátmögötti sértő beszédek, nyilatkozatok, vagyis helyesebben fondorkodás. Hatalom és fenyegetés, csalás és csel, bizonyos hivatási kötelek sértése, elidegenítések a hitelezők kárára. Tájékozásul id. codex 1483—1518. §§.

III. Más okokból követelések

ezime alá jönnek azok, melyeket az I. és II. alá sajátos voltuknál fogva sorozni nem lehet. Ilyenek : a kötelezetlen, bizonyos esemény teljesedésének reményében, erkölestelen vagy jogtalan alapon vagy minden ok nélküli teljesítésből visszakövetelések : házasságon kívüli összeköttetésből kártérítésre. Ablakból, házból kidobás, kiöntésből, vagy leesésből eredt követelések. Állat által okozott sérelemből. Végre valamely dolognak, okiratnak előmutatására czélzó követelések. — 1519—1567. §§.

Negyedik rész.

Családi és gyámsági jog.

A) *A házassági jog.*

- I. Az eljegyzés.
- II. A házasságkötés.
- III. A házasság hatálya a házastársak személyére nézve.
- IV. A házasság hatálya a házastársak jogügyleteire nézve.
- V. A házastársak vagyonára nézve.
- VI. Házassági szerződések, egyezvények.
- VII. A házasság megszűnése.

B) *A szülők és gyermekek közti viszony.*

- I. A házasságbóli gyermekek jogviszonya.
- II. Gyermekekül vagy örökbefogadás.
- III. A szülők jogai és kötelességei.
- IV. Az atyai hatalom.
- V. A házassági szülők, nagyszülők és leszármazottjaik viszonyos kötelességeik az eltartás biztosítására.
- VI. Családi állást tárgyazó keresetek.
- VII. Házasságon kívüli gyermekek és szülők viszonya.

C) *A gyámság.*

A) *Gyámság a kiskorúak felett.*

- I. Általános meghatározások.
- II. Gyám rendelés.
- III. A gyámság viselése.
  - 1) Biztosítéki kötelesség.
  - 2) A vagyon feljegyzésének bemutatására.
  - 3) A kiskorúak képvisellete.
  - 4) A kiskorúak nevelése.
  - 5) A vagyon kezelése.
  - 6) Vagyon elidegenítések.
  - 7) A gyámok felelőssége és számadásrai kötelezettsége.
  - 8) A gyámok jutalma.
  - 9) Több gyámok kötelezettsége.
- IV. A gyámság bevégezése.

B) *A gyámság különös nemei.*

- I. A lelki betegek és elgyengültek.
- II. Tékozlók
- III. Távol lévők
- IV. Méhben lévők — feletti gyámság.
- V. Közös meghatározások.

Ekként rendezi be a családi és gyámsági jogot a szász codex az 1568—1998. §§-ban.

A házasságról, valamint a szülők és gyermekek közti viszonyról alig van közelebbi mondani valónk, azon felül, hogy az idők és körülmények tetemes mérvben átalakulván, a házassági szerződések is sokkal nagyobb mérvben igénylik közelebbi szabályozásukat, mint addig, míg a házassági viszonyok, illetőleg jogviszonyok, ugy törvényeink, mint a jogélet által inkább a nemzet lovagias szellemében és jobb ösztöneiben, mint rideg, törvényes szabályokban találták alapjaikat, melyeket azonban a jövő törvényhozásban sem lehet szem elől téveszteni, habár az anyagi érdekek újabb időkben tulsulyt látszanak kívívni akarni. Mert, ha e kegyeletes viszony iránti tisztelet a felek közt hiányzik, bármily szentesítvényű törvényes szabályok könnyen meghiusíthatók lesznek.

A gyermekül vagyis örökbefogadás, a törvénytelen gyermekek iránti gondoskodás képezik e részben azon főpontokat, melyek szabályozásra várnak.

Hasonló igényekkel vagyunk a gyámsági jog iránt. Nem tagadhatni, hogy e tekintetben igen is számos és üdvös törvényekkel és törvényes szabályokkal birunk; de épen az kívánatos, hogy ezen intézkedések a megváltozott viszonyokhoz alkalmazva ugy állíttassanak egybe, hogy a jogéletre biztos

irányokat mutassanak. A kiskorúak gyámsága és a gondnokság közti ingatag különbség az igényeknek többé meg nem felel, tehát nem is tartható. — A gyámjog anyagi részét kell hogy egy gyámügyekbeni eljárási utasítás is kíséresse, mely bár az anyagi jog árkaival kivül esik, de egyik a másikat mintegy kiegészíti. — Tájékoztató a szász codex 1568—1998. §§.

Ötödik rész.

Az örökségi jog.

A) Általános meghatározások.

B) A törvényes öröklés.

I) általában, II) a vérrokonok öröklése, III) a házastársaké.

C) A végrendeleti öröklés.

I. Általában.

II. Végrendelkezési képesség.

III. Végrendeletből szerzési képesség.

IV. A végrendelet tétele, a) általános szabályok, b) bíróság előtti, c) bíróságon kívüli végrendeletek, d) kivételes vagyis kiváltságos végrendeletek.

V. Feltételek, idők.

- VI. A végrendeletek magyarázata.
- VII. Örökösök.
- VIII. Utó-örökösök.
- IX. Közös végrendeletek.
- X. A végrendeletek megszűnése.
- XI. A végrendeletek felnyitása, kihirdetése és végrehajtása.

D) Az örökség megszerzése.

- I. Az örökség elfogadása vagy el nem fogadása.
- II. A növedék joga a közös örökösök között.
- III. Érdemetlenség az öröklésre.
- IV. Az örökségbe lépésnek hatálya általában.
- V. Öröklési keresetek.
- VI. Az örökösnek az örökség hitelezőihez viszonya.
- VII. Az elkülönítés joga.
- VIII. Örökségi osztály.
- IX. Az örökség elidegenítése.

E) A hagyományokról.

- I. A hagyomány rendelése.
- II. A hagyomány által jogositott vagy kötelezett személyek.

III. A hagyomány tárgya.

IV. A hagyomány megszűnése.

V. A hagyomány megszerzése.

VI. A hagyomány külön fajai.

F) Ajándékozás halál esetére.

G) A családi hitbizomány.

H) Szerződések az örökség felett.

I) A köteles rész.

K) Az örökös nélküli hagyatékobani törvényes öröklés.

Az örökségi jog minden újabb codexben az utósó főrészt képezi. Igaz ugyan, hogy a szerzés egyik módját is teszi, azonban az öröklésnek ez csak egy oldala ; és miután az örökség vagyis hagyaték magában foglalja az elhunytnek összes vagyoni és követelési jogait, átszálló kötelezettségeit, és rendszerint a családi viszonyból indul ki, mindezeknek ismeretét már felteszi, és így méltán külön részt képez a jogban, mely a mint egy részről az összes jogviszonyoknak zárkövét képezi, más részről az újaknak is, melyek abból erednek, és a jog többi részeibe vágnak, utjait nyitja meg.

Eddigi szokásunktól eltérőleg, a törvényes öröklést teszszük a végrendeleti elébe.

Igaz ugyan, hogy törvényes öröklésnek csak akkor van helye, ha végrendelet nincsen, vagy az

nem l v nek tekinthető; de az is igaz marad, hogy a v grendelkezőnek tudnia kell, hogy mit rendel a törvény az örökjog tekintetében, és mennyiben nyit t rt a v grendelkezőnek att li eltérésre, hogy ez által az illetők jogos  g nyei meg ne s rtessenek¹, más részről, hogy azok, kiket a végrendelkező jutalmazni akar, a törvényellenes végrendelet által bajokba ne hozassanak.

A törvényes öröklés, az ez idő szerinti szabályait tekintve lényegben nem szorul módosításra vagy megváltoztatásra, inkább csak rendes és szabatos szerkezetet  g nyel.

A végrendeleti öröklésnél azonban a végrendeletek külső kell ei a végrendeletek különfélesége szerint, kell hogy k zelebb r l és tüzetesen meg llapittassanak.

Az  r ks g megszerzését illetőleg bármit v nakodunk is a lefolyt korszakban annyira ellenszenvet sz lt hagyatéki tárgyalástól, melynek anyagi alapjai az ausztr. polg. törvénykönyvben foglaltatnak, m g is aligha ki fogjuk ker lhetni azon intézkedéseket, melyek ezen irányban a változott idők és viszonyok folytán bizonyos mérvben mintegy s kkesess kk  váltak. De ezek inkább az öröklés körüli eljárás szabályozási körébe tartozandnak.

A hagyományoknak rendelését, és az azokból

eredő jogviszonyokat, melyek eddig nálunk világos és határozott törvények által körülírva nincsenek, szükség közelebről és tüzetesen meghatározni, mivel ezek körül igen sok és bajos peres kérdések származhatnak, melyeknek eltávoztatása vezette a codezeket azon a casuistikával határos intézkedésekre, melyeket a hagyományok körül tettek.

Az ajándékozás halál esetére szintén azon tárgyak közé tartozik, melyek tüzetesebb meghatározást igényelnek; ugy szintén az örökség feletti szerződések. A hitbizományokról ugyan birunk egy újabb ideiglenes rendeletet, de annak életrevalósága, ugy a mint áll, kérdés tárgya is lehet.

A köteles résznek elhelyezését illetőleg a jogászok és codificatorok között nézetkülönbség uralkodik. A zürichi codex azt a végrendeletek elébe teszi, mindjárt a törvényes öröklés után, hihetőleg azon nézetből indulva, hogy a köteles rész tanának ismeretét az örökség feletti minden egy vagy kétoldalu intézkedések előre feltételezik. Ha a köteles részt, mely ellen több oldalról némi ellenszenv is mutatkozik, az összes újabb törvényhozás példáin okulva, törvényhozásunk is elfogadja, min kételkednünk alig lehet, akkor inkább oda illik, hová azt a fennebbi sorrend szerint szánjuk, mint máshová; mivel igaz ugyan, hogy a köteles rész szabályozza az egy vagy

kétoldalú intézkedéseket az örökség felett, és azokat az intézkedőknek, hogy a határokhöz, melyek közt intézkedhetnek, alkalmazkodjanak, eleve ismerniök kell, de a köteles résznél oly tekintetek veendő figyelembe, melyeket épen előlegesen a végrendeletnél kell meghatározni, mint a kitagadhatás esetei, és tekintve, hogy a köteles rész kihat az örökség körüli minden egy vagy kétoldalú intézkedésekre, ezekből veszi jogzímét, és mérvét a törvényes öröklésből nyeri; ennél fogva méltán az örökjog végére helyezendő.

Végre az örökjogot bezárja az örökös nélküli hagyatékbani törvényes öröklés.

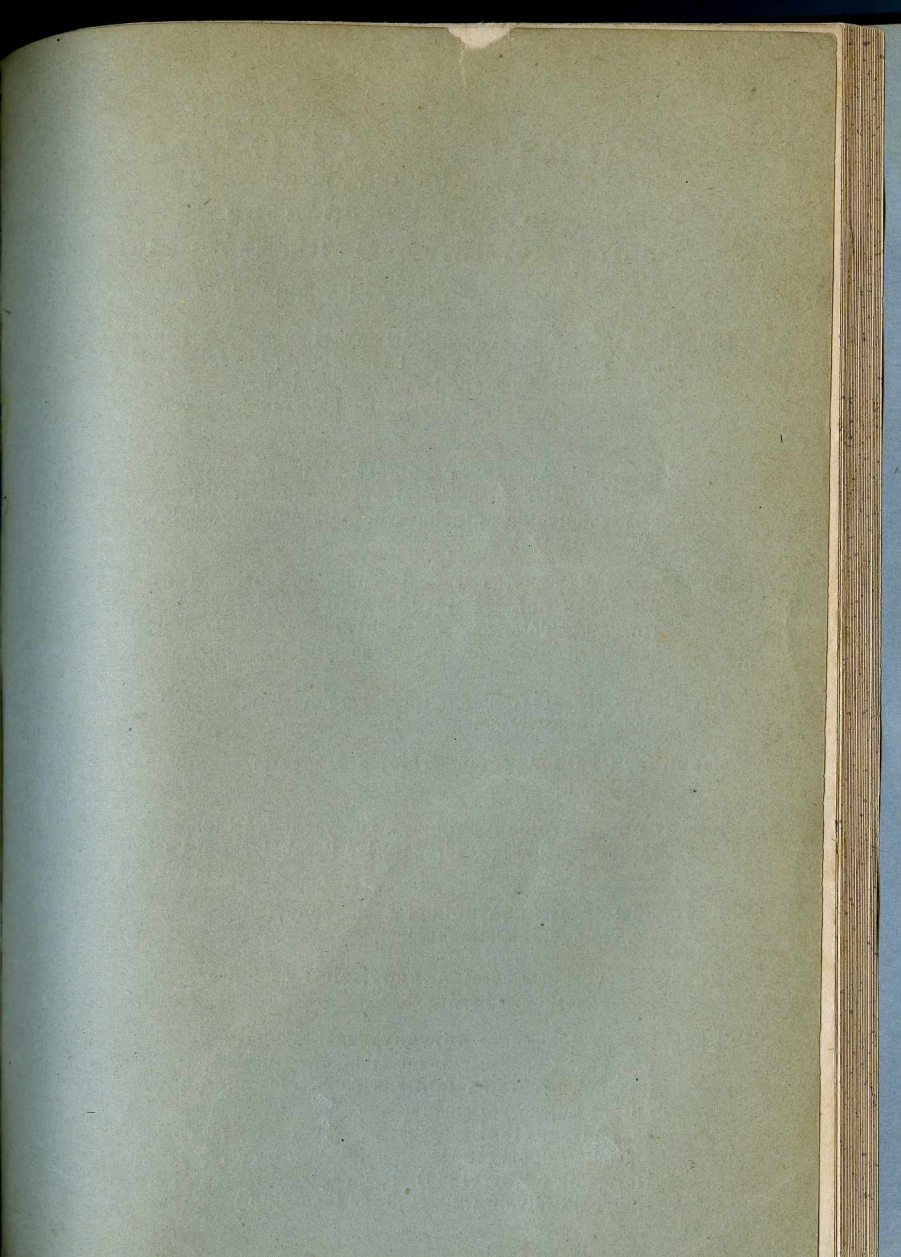

Ennyit a rendszerről azon elvek és irányok szerint, melyeket a jogtudomány legújabb vívmányainak a codificatio terén feltüntetett haladása szolgáltatott. De csak vázlatban, és csupán tájékozásul, azon nagy és magasztos feladatnak megoldására mintegy utmutatóul, mely előnkbe tüzetett.

Ha a törvénykönyv javaslata egészben készen álland, czélszerű léssen azt közzé tenni, mielőtt a bizottmány annak tüzetes birálásához fogna, és bevárni az észrevételeket, melyeknek felvételére és közléseére egy bizonyos közlöny lenne hivatva, a mennyi-

ben magát a közönség pártolása által fen nem tart-
hatná, országos segély által istápolva, hogy így
mindenki hozzá szólhasson. Ez után tárgyalatnék a
bizottmány által, és a tárgyalás eredménye ismét in-
dokaival együtt közzététetnék, a beérkezendő észre-
vételekre méltó figyelemmel újabb meghányás alá
vételnek, és csak ennek megtörténte után kerülne a
törvényhozó test elébe. — Azonban *tartózkodjunk a
tulfeszített igényektől, melyek erőnkkel és készleteink-
kel nem állnak illő arányban, — és legfőlebb arra tö-
rekedjünk, hogy az alapvető munkálkodás oly művet
állithasson elő, mely a további fejlődés és tökéletesülés.
életrevaló magvait foglalja magában.*

Dr. BALLAGI GÉZA

GRILL KÁROLY

(előbb GEIBEL ÁRMIN)

könyvkereskedésében

Pesten Kristóftér 4-dik szám alatt.

megjelentek és kaphatók:

Suhajda János. A magyar polgári anyagi magánjog rendszere, az országbírói értekezlet által megállapított ideiglenes törvénykezési szabályokhoz alkalmazva. Második átnézett, és az időközben kibocsátott szabályrendeletekhez alkalmazott kiadás.

Ára 4 frt.

Suhajda János. A magyar polgári törvénykezés rendszere, az országbírói értekezlet által megállapított, ideiglenes törvénykezési szabályokhoz alkalmazva. 2-dik átnézett kiadás, betürendi tárgymutatóval.

Ára 2 frt.

Dr. Wenzel Gusztáv, egyetemi rendes jogtanár stb. Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata, Magyar-, Horváth-, Tótország, a Szerbvajdaság s a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva, betürendes lajstrommal.

Ára 5 frt.

Dr. Degen Gusztáv, pozsonyi kir. jogakadémiai nyilv. rendes jogtanár. A közjegyzőség.

Ára 40 kr.

Schnierer Gyula. A vámügyreform Magyarország termelése szempontjából.

Ára 80 kr.

Kassay Adolf Irománypéldák, a magyar polgári törvénykezési eljáráshoz, a szükséges törvénykezési szabályokkal 1 frt 20 kr.

Költe 1 frt 60 kr.

Kassay Adolf. Irománypéldák a telekkönyvi eljáráshoz a szükséges telekkönyvi rendeletekkel.

Ára 1 frt.

Kunágoti (Vertán Endre) A képviseleti és önkormányzati rendszer vonatkozva hazánkra.

Ára 2 frt 50 kr.

Függelék az ideiglenes törvénykezési szabályokhoz. Az új törvénykezési rendszer behozatala óta kibocsátott szabályrendeleteknek hivatalos felhívás és hiteles adatok nyomán összeállított teljes gyűjteménye.

Első folyam (1861—1863) . . . . . Ára 2 frt — kr.

Második folyam (1864) . . . . . Ára 2 „ 30 „

Harmadik folyam (1865) . . . . . Ára 2 „ 20 „

Negyedik folyam I. füzet (1866 jan.—jun.) . . . . . Ára — „ 60 „

